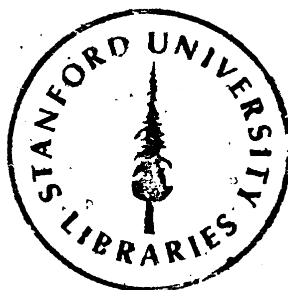
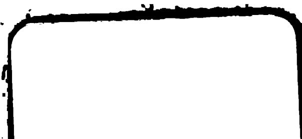

См. Заимов

Васил Левски

ВАСИЛЪ ЛЕВСКИ

ДЯКОНЪТЪ

...тка биография, написана по поводъ откриване на паметникътъ

„Игото е тъмница, ключатъ
на която се намира въ джебо-
ветѣ на оногова, който мързе-
ливо въ нея се излежава“.

НАПИСА

Ст. Заимовъ

Съ портрета на Левски, сѫдиитѣ му и двѣ факсимилета.

Издатель *Хр. Олчевъ.*

СОФИЯ
Книгопеч. и Литогр. на Янко С. Ковачевъ
1895.

Намѣсто прѣдговоръ.

На 6 февруарий 1873 год. на турската бѣсилка въ София се кандулкаше *онзи*, който въ епохата на *безкуражието* имà *куража* да тръгне между народа, за да му проповѣдва „правда и свобода“ — имá *куража* да каже на *раята:* „не робскитѣ сълзи, а ножътъ и свинецътъ ще те спасѭтъ отъ тиранията на агата“ — имá *куража* да каже на роба: „съ бабини деветини не се печелѭтъ *човѣшки правдини* - свободата неще екзархъ, а иска Караджата!„ . . . .“

Отъ *6-й февруарий* 1873 година до днесь, 19 Октомврий 1895, сѫ истекли тъкмо двадесетъ и двѣ години! . . . . Да, истекли сѫ *тъкмо 22 години!* . . . . И това за вѣрвание ли е? Особенно намъ, другари негови по дѣло — намъ, които сме прекарвали наедно съ него цѣли нощи въ бдѣние по уреждането на тайнитѣ комитети? . . . .

Не, намъ се невѣрва, че отъ мѫченическата смърть на *Левски* до днесъ сѫ истекли 22 години! . . . . Намъ, другари негови, ни се чини, че то бѣ оназъ година; нѣщо по-невѣроятно: намъ се чини, че то бѣ вчера! . . . . На каква измама, на каква иллюзия е подхвърлено съзнанието за миналото у личности, които сѫ имали великата честь да доживѣѭтъ сбъдванието на мечтитѣ си — да пипнѫтъ съ прърститѣ си, да чуѭтъ съ ушитѣ си, да видѭтъ съ очитѣ си, какъ нѣкогашната имъ патриотическа иллюзия днесъ е дѣло свършено — квадратно да се увѣрѭтъ въ фактическото реализирание на единъ идеалъ, тогава считанъ за *утопия* отъ страхливцитѣ, пардонъ, отъ *благоразумнитѣ*. . . . . Да, на 6-й февруарий 1873 година, „Свободна България“ бѣ юношеска иллюзия, а днесъ е жива дѣйствителность — е фактъ, разбранъ даже и отъ глухонѣмитѣ, що живѣѭтъ на Балканския полуостровъ. Милиардитѣ лири стерлинги, колкото ги има по свѣта, сѫ нищо прѣдъ онова нравственно удоволствие, което ще ис-

пълни сърдцата на народнитѣ труженици, по дѣло друга Левски, когато прѣдъ очитѣ имъ булото на паметника и ликътъ на другаря имъ блѣсне въ всичкото си апостол личие. Да, сърдцата имъ ще се испълнятъ съ озни ви соконравственни удоволствия, които съ пари не се куп а и съ думи не могжтъ да се искажжтъ! . . .

Чрѣзвичайната комисия, назначена съ височайше за разгледвание виновницитѣ на Арабаконашкото събитие II книг. Минало стр. 249—260), въ едно отъ послѣ си генерални засѣдания рѣши, постанови и отсѣче: „ тарътъ на тайното българско съзаклятие *дяконъ Игнат* силъ *Левски* дедиклери, да се обѣси".

Бѣсилката, която на 15 януарий 1873 год. удуш Общий, чакаше да удуши и дяконъ *Левски*. Доде 6-й арий и позорната колесница откара при бѣсилката пол вия Левски. Циганитѣ палачи, Дормушъ Лятифъ и Ки „Магарешката глава", мѣтнахж примката на врата на ния; издърпахж изъ подъ нозетѣ му „дървеното мага силно го люшнахж! . . . Бѣсилката затрѣпери и заскърца, пата отъ цигани и *подуенски* шопи дѣтински се закикоти!

Царскитѣ *чрѣзвичайни* комисари (Кючюкъ Саидъ- Хаджи Иванчо Пенчовичъ и Шакиръ Ефенди и др.) и нитѣ палачи цигани *когэ* обѣсихж? пита моралиста.

— Обѣсихж единъ *тъпоуменъ злодѣй* — отговаря *ското правосжкдие*.

— Обѣсихж апостола на българската свобода — от българската история.

— Обѣсихж *Василъ Ивановъ*, родомъ отъ Карлово, има да дава на царщината *300* гроша „беделъ парасж отговаря данъчната книга

— Обѣсихж *физическия Левски* — прѣкратихж ж на единъ живъ организмъ, който служеше за *конакъ* тира) на духътъ за *свободата* и *правдата* — на духът повѣдникъ на „човѣшкитѣ правдини!". . . . Да, тѣ шихж само квартирата (конака), но не и квартирующи неж духъ, който невидимо за *палачитѣ* и *сждиитѣ* изъ умъртвенния трупъ и се прѣсели въ сърдцата на б скитѣ младежи! . . . . . .

Да, тѣ обѣсихж физическия Левски, а дадохж в животъ на *Апостола Левски*, дадохж вѣченъ животъ на *ствения Левски!* — отговаряме ние.

Бѣловласитѣ мѫдреци, членове на висшия духовенъ сѫдъ (синедрионътъ) отъ нравственна слѣпота распнахѫ Христа на кръста, мислѣйки, че заедно съ тѣлото му на кръста ще умрѫтъ и проповѣдванитѣ отъ него нравственни начала; сѫщо така и *чрѣзвичайнитѣ комисари* сѫ мислили, че на бѣсилката. заедно съ *физическия Левски*, ще загине и проповѣдваната отъ него идея! . . . Каква измама! Каква нравственна слѣпота и какво *тъпоумие* отъ тѣхна страна! . . . .

Както бѣловласитѣ мѫдреци на стария Иерусалимъ, така и царскитѣ комисари на падишаха, когато сѫ осѫждали на смърть бунтовницитѣ, не сѫ разбирали слѣдната проста историческа истина: *идѣитѣ не могѫтъ да се умъртвѭтъ нито чрѣзъ распъвание на кръстъ, нито чрѣзъ обѣсвание, нито чрѣзъ застрѣлвание. нито пъкъ чрѣзъ отравяние.* Инакъ казано: *кръстътъ, бѣсилката, коршумътъ и отровата сѫ безсилни противъ духътъ на свободата* и *правдата!* . . .
„Тирани! напраздно се морите! „Не се гаси туй, що негасне!
„Лѫчата, що я днесь гасите, „Тя на волканъ ще да порастне . . .“ — Казва *Вазовъ*, *пѣвецътъ на Забравенитѣ*.

На гора *Голгота* умрѣ физическия Христосъ, а нравственния въскръсна още въ сѫщата минута, когато физическия издъхна. На турската бѣсилка въ София издъхна Василъ Ивановъ Карловеца, а въскръсна *дяконъ Василъ Левски* — кожурецътъ загина за смѣтка на излупената отъ него пеперуда — *духътъ на правдата и свободата.* . . . .

Единъ отъ членоветѣ на *чрѣзвичайната комисия*, която осѫди на смърть *дяконъ Левски*, бѣ и българинътъ *Хаджи Иванчо Пенчовичъ*, тогава членъ на държавния съвѣтъ (шурай девлетъ) — напрѫстникъ на Кючюкъ Саидъ-Паша и „табашка маша“ на Митхадъ-Паша.

Хаджи Иванчо Пенчовичь и Н. Михаиловски бѣхѫ найвърлитѣ противници на българското революционно движение. Въ единъ споръ, повдигнатъ по поводъ на Старо-Загорското възстание (1875 год.), между Н. Михаиловски и Антимъ I, Български Екзархъ, Михайловски съ нервенъ жесть и тонъ казалъ: „прѣдпочитамъ да бѫдѫ заптие въ Багдатъ, а не прѫвъ сановникъ въ свободна българия“, за каквато ми дрънкатъ нашитѣ момчетии“, а Хаджи Иванчо Пенчовичь добавилъ: „азъ пъкъ не бихъ приелъ да бѫдѫ най-послѣдния гражданинъ на такъва една *свободна българия.*“

[illegible] освобождението, Михайловски и Пенчовичъ [illegible] въ София [illegible] на свободна България. [illegible] заеха високитѣ длъжности: членове на *Държ*[illegible] [illegible] на колегията по *чифликчиитѣ* и [illegible] бѫдатъ плащани отъ държ[illegible] на *свободна България.*

[illegible] на Хаджи Иванчо Пенчовичъ се [illegible] паметника на Левски — се довърши паметния [illegible] смъртната присъда. Но, [illegible] грабна, види се, за [illegible] откриване на паметника — [illegible] на *свободна българия*, на [illegible] съвѣтникъ на падишаха [illegible] да й бѫде и най-[illegible] гражданинъ.

Тържественото откриване на паметника на Левски [illegible] на *свободна България е смъртна присъда* [illegible] българо-туркофили, които бѣхѫ върли [illegible] на *комитетското дѣло*. Да, съ въздигането [illegible] на *Левски, свободна България* нравствено осѫди [illegible] противницитѣ на освобождението — нравствено ос[illegible] на смърть [illegible] чорбаджии, които служехѫ за ст[illegible] [illegible] на турскитѣ паши и на турскитѣ ази-агалари! . .

— -

Прѣзъ 1888 год., на сѣверо-истокъ отъ Държавната [illegible] чатиница въ София стърчѣше дървена барака, покрита съ скъса[illegible] платнища. Въ бараката работехѫ нѣколко каменодѣлци, съот[illegible] чественници на *Гарибалди* и *Мацини*, желѣзния чукъ давал[illegible] образъ на безформеннитѣ гранитни трупове: работницитѣ тан[illegible] пикахѫ пѣсеньта на Italia iridenta; желѣзото — пѣсеньта на физи[illegible] ческия трудъ, а гранитътъ пъшкаше подъ ударитѣ на чуковетѣ.

На 12-й августъ, въ 3 часа слѣдъ обѣдъ, прѣдъ дървената барака се спрѣхѫ двама господиновци; тѣ се вслушахѫ въ пѣсеньта на работницитѣ, въ желѣзнитѣ звукове на физическия трудъ и въ пъшканието на гранитнитѣ трупове.

По-младия господинъ каза на бѣловласия си събѣседникъ:

— Ехъ, камо го сега Кючукъ Саидъ-Паша*), та съ очитѣ си

*) Кючукъ *Саидъ-Паша* бѣ прѣдсѣдатель на *чрѣзвич. комисии*, която осѫди на смърть дяконъ Левски. Прѣзъ 1882 -85 той бѣ великъ визиръ. И днесъ, слѣдъ паданието на Джеватъ-Паша, той [illegible] зaема постътъ *великъ визирь*. [illegible] държавни мѫже се счита за най-гъвкъ дипломa[illegible]

види, какъ на сжщото мѣсто, гдѣто прѣзъ 1873 год., 6-й вр., бѣсилка стърчеше, днесъ паметникъ се вдига на *Дяна Левски.*

Бѣловласиятъ господинъ избриса *пенснето* си, приближи до единъ полуформенъ гранитенъ трупъ, изгледа го отъ изо и тихо запита:

— Кой е прѣдприемачъ на постройката? —

— Незнамъ — отговори събѣседникътъ му. —

— Гранитътъ не е отъ чиста порода; това парче грубо издѣлано. Ташкесенския гранитъ е по-чистъ отъ витошкия. :оро ли ще бжде построенъ паметникътъ? Кога се прѣдлага откриването му? — говорѣше и запитваше *бѣловлаятъ* господинъ.

— Незнамъ — отговори събѣседникътъ му и безцере)нно му зададе слѣдния въпросъ:

— Отъ събранитѣ ми свѣдения по сжденето и обѣсвалето на Левски стои така: Вие, въ качеството си членъ на *урай девлети* и членъ на *чрѣвзвичайната комисия,* сте)дписали смъртната присжда?

— Да, подписахъ я, защото не бѣ ми възможно да постъпнж наче — отговори *бѣловласиятъ* господинъ и нервно почука ь бастунътъ си стоящия прѣдъ него гранитенъ трупъ.

— Въ случай, че не подпишѣхте *смъртната присжда,* ато какво нещастие би ви сполѣтело?

— Уволненъ отъ служба и деградиранъ отъ всичкитѣ очести и ордени, — тръснато отговори *бѣловласиятъ* госодинъ.

— Нима занимаемата отъ васъ, тогава, държавна служба и рденитѣ си турихте по-високо отъ народнитѣ интереси? — неговито запита *по-младия* господинъ събѣседникътъ си?

— Защо не: нима висшитѣ и нисши чиновници на *свободна България* не правжтъ сжщото днесъ.

Събѣседникътъ на *бѣловласия* господинъ се почувствува юбѣденъ и обърна другото листо на въпроситѣ си:

— *Чрѣзвичайната комисия* присжтствувà ли при извършване акта на обѣсването?

— Не. Надвечерь, отивайки на расходка, минахме край бѣсилката. Трупътъ на Дякона бѣ се вкоченилъ отъ студа; циганчета люшкахж вкочаненията трупъ и си правехж разни забавления съ мъртвеца. *Махзаръ-паша* се приближи до бѣсилката, съ бастунътъ си нѣколко пжти бутна вкоченения трупъ

и заповѣда на стоящия при бѣсилката полицейски н
не позволява на циганчетата да си играятъ съ мъртв

— На това сжщо мѣсто ли, гдѣто днесъ е турна
вата на паметника, бѣ издигната бѣсилката?

— Не, бѣсилката стърчѣше, е, тамъ, гдѣто стърчж
казармитѣ на княжеския конвой. Тая мѣстность тогава
селяваше само отъ цигани.

. — Въ коя стая на днешния княжески дворецъ,
пашевски конакъ, засѣдаваше чрѣзвичайната комисия?

— Въ стаята, която служѣше за спалня на Князь
берга. Въ сжщата стая се подписа и смъртната присж

— Когато подписахте смъртната присжда за Дяко
ски, не текна ли ви на умъ мисъльта, че той ще въ
въ умоветѣ на българскитѣ младежи и че ще побѣди
народни?

— Ба: по тогавашному ние осждихме на смърть
нехранимайко, който насъскваше покорната рая проти
трѣшниятъ редъ на държавата, а по сегашному излазя
сме прикачили на въжето най-доблестния синъ на майк
гария! — каза *бѣловласиятъ* господинъ и прѣдложи н
седника си да продължжтъ расходката си до разсадник

Бѣловласиятъ господинъ бѣ Хаджи Иванчо Пен
а събѣседникътъ му бѣ *пишущий* тия редове. *)

Сждбата е духовита шегаджийка: на 6-й Февр.,
год. Левски бѣ за нея единъ *нехранимайко*, а Хаджи I
Пенчовичь бѣ нейното enfent gâté (разглезено дѣте)
нейниятъ *избранникъ!* . . . Бившия си *нехранимайко*
тя произвежда въ *мжченикъ на свободата*, а бивши
избранникъ безсърдечно го захвърля въ царството на *тъма*

Да, сждбата е не само *духовита*, но и *злобна*
жийка: на бившитѣ си *нехранимайковци*, ратници на
дата и свободата, днесъ тя паметници въздига, а бивши

Бѣлѣжка. Прѣзъ 1888 год., чрѣзъ запасниятъ майоръ Д
Заимовъ се запозна съ Хаджи Иванчо Пенчовичь, съ единств
цѣль да узнае подробноститѣ по сждението и обесванието н
конъ Левски отъ *чрѣзвичайната комисия.* За да расположи
кровенность Пенчовича, Заимовъ чрѣзъ подполковника Бояро
реди нѣколко приятелски расходки въ околноститѣ на Софи
врѣме на тия расходки Заимовъ и Пенчовичь бѣхж нераздѣлни
седници. Приятелитѣ на Заимова и Пенчовича се чудѣхж: какъ
до вчера непримирими врагове, днесь тѣ водехж приятна бѣс
„дѣла минувшихъ дней“ и за злобитѣ на деня.

избранници, ратници на турската тирания, съ „тренъ де резилъ“ въ царството на Плутона ги провažда! . . .

Едно *странно съвпадение:* прѣзъ 1882 год. въ първото везируване на *Кючюкъ Саидъ-Паша* се подкачи постройката на паметника, а на 1895 год., при второто му везируване, се открива. Саидъ-Паша щомъ възсѣдна везирското кресло въ Цариградъ, ето ти, че и въ столицата на Свободна България се сѣщатъ за апостола на свободата. . . . .

Кюстендилъ, 5 юли. 1895.

Стоянъ Заимовъ.

[illegible] въ което се е родилъ, расталъ и [illegible] Василъ Левски.

[illegible] на [illegible] — [illegible] красоти: [illegible] Планина стрѣмителни [illegible] ватъ така нар[illegible] [illegible] Сестра като сълза. стрѣ[illegible] Средна-Гора; горѣ. [illegible], а долѣ, въ доли[illegible] се шири; бѣлата буга [illegible] роза — гърдитѣ на [illegible] се скита. а долѣ. [illegible] планински орли се [illegible]; на сѣверъ отъ [illegible], а на югъ отъ нея [illegible] отъ долината плани[illegible], а на западъ отъ нея [illegible] . . . Това е то Гьоп[illegible] се родили, расли [illegible], истинскитѣ рицари [illegible] рай, въ това [illegible], расналъ и порастналъ и [illegible] Ив. Вазовъ

[illegible] градоветѣ: [illegible] съображения, [illegible] административенъ [illegible] града Кар[illegible] не сѫ извѣстни [illegible] на който

дътъ Карлово бѣ избранъ за мѣсторождението на *оногова*. [то имá *сатанински* куражъ и *биволско* търпѣние, та пре-›рна страхливиятъ робъ на революционна бомба.

Карлово — царството на Тосунъ-пашовци и Тосунъ-бе-ци, джелати на българщината — бѣ избрано отъ историята мѣсторождение на човѣка, който пожъртвова живота си благото на народа си! . . . . .

I.

Родители. Дѣтинство. Юношество. Ученичество.

Гина *Караиванова* и Иванъ Кунчевъ сѫ родителитѣ на ›силъ Ивановъ — *дяконъ Василъ Левски*. Той се родилъ 6 й юлий 1837 г. въ гр. Карлово. Материалното поло ›ние на родителитѣ му е било отъ „срѣдна рѫка“; т. е. не били нито „сѣтни сиромаси“ нито пъкъ „угоени богаташи“. ванъ Кунчевъ съ честенъ трудъ е хранилъ, обличалъ и топ-лъ семейното си гнѣздо. Прѣзъ 1844 год. въ Карловско 'йопсата) върлувала нѣкаква си епидемия. Една отъ многото ьртви на тая неканена гостинка е билъ и Иванъ *Кунчевъ*. на Караиванова останала вдовица съ четири дребни сирака: *Іетъръ* — едногодишно дѣте, *Василъ* — четиргодишно момче. *'на* — шесть-годишно момиче и *Христо* 8-годишно хлапе. Вдо-цата майка купила чакрѫкъ, запрѣтнала рѫкави, натъкнала урка и денонощно работила чужда работа. Чакрѫкътъ и хур-ата въ онѣзи „блаженни врѣмена“ сѫ били спасителни ма-инки въ рѫцѣтѣ на честнитѣ и трудолюбиви майки — вдовици. акрѫкътъ и хурката непозволили на голотията и гладътъ да вмъкнѫтъ въ скромната кѫщица на вдовицата Гина Кун-ева. Майката на Левски принадлежи къмъ онзи типъ майки довици, за които се говори въ народната пѣсень така: „на урка прѣла, три сирака отхранила, три сирака, три сиви окола.“

Отъ 6-та до 9-тата си година Василъ е помагалъ на майка си въ чепкание на вълна, навивание на кжлба, ходение за дърва въ далечната общинска гора и бавение малкото си братче Петърчо.*)

Когато сирачетата порастнали на години и понаякнали на мускули, майката вдовица се погрижила за бждащето имъ: Христа (най-голѣмиятъ си синъ) дала на занаятъ абаджия, — Василa проводила на училище, а Петра оставила въ кжщи вълна да чепка, прѣжда да навива и дърва да носи отъ Беглишката кория.

— Защо, бабо Гино, Христа на занаятъ дадохте, а Василя на училище проводихте? — попиталъ веднажъ Георги Данчевъ *зографинътъ* майката на В. Левски.

— Ехъ, синко, и азъ сама незнамъ! . . .

— Мили ми бѣхж и Христо и Петъръ, ала най-милъ ми бѣ Василъ: ей, тъй, нѣщо ми шушнеше на ухото, че Василъ не е за простъ занаятъ; искаше ми се да стане той: или попъ, или учителъ, или пъкъ зографинъ като тебъ. Пъргавъ като сърна, веселъ и засмянъ като мома, той пълнеше съ радость сиромашката ми кжщица. Веднажъ *Н. Пулевъ*, тогава тѣжъкъ търговецъ, ми каза: „Гино, момчето ти Василъ е вечь на годинки, ти си *сиромахкиня*, хайде, дай ми го за слуга; ще ти дамъ за него годишна плата: двѣ кола дърва, десетъ оки вълна и трийсетъ гроша чиста пара.“ Надойдохж роднини, комшии, приятели и всички завикахж: „мари Гино, дай Василя за слуга на Пулева; Пулевъ е голѣмъ търговецъ, добрѣ ще бжде на момчето ти“. Рѣкохъ: „не го давамъ“ и не дадохъ да слугува на богаташитѣ . . . та искамъ да ти кажж, синко, че много обичахъ Василя; сѣкашъ нѣкой ми казваше: „Христа и Петра на занаятъ дай, а Василя на училище прати.“ Зеръ, божа работа: писано му било на книга да се научи и на турското бѣсило да се измжчи. . . . Ала нали за доброто на народа умрѣ, прѣжалихъ го отъ все сърдце. Халалъ да му е млѣкото, що е сукалъ отъ гърдитѣ на майка си! — съ това свършила баба Гина майчинитѣ си показания.

Гина Кунчева проводила сина си Василя на ученье при *рошевиятъ даскалъ* — наустничаръ.

*) *Бѣлѣжка.* Петъръ, най малкия братъ на Левски, съ четата на *Хр. Ботева* мина (1876 год.) и юнашки се би съ башибозуцитѣ при „Миленъ Камакъ“. Прѣзъ 1881 год. отъ охтика той умрѣ въ гр. Карлово.

Тогавашната училищна такса за право слушание наустническитѣ лекции, въ онѣзи скъпи врѣмена на просвѣтата, е била петь гроша чиста пара за цѣла година. При това, ученицитѣ сѫ били длъжни да вършѫтъ на даскала слѣднитѣ работи: да му копаѭтъ лозето, да му чистѭтъ дворътъ. да му бавятъ дѣцата, да му плевѭтъ нивата, да му тимарѭтъ, поѭтъ и пасѫтъ магарето и др. домашни и полски работи.

Василъ, година врѣме нѣщо, е посѣщавалъ наустническитѣ лекции на *рошевиятъ даскалъ*; слѣдъ това миналъ въ Карловското „взаимно училище", което приличало на дълъкъ и дълбокъ *беглишки хамбаръ*, а прѣзъ 1857 год. постъпилъ въ високото фенерообразно Старо-Загорско класно училище. Въ килията на рошевия даскалъ Василъ ѣлъ *даякъ* на *фаланга*. въ „взаимното училище" го били съ показалката, а въ „класното" съ пръчката и плѣсницата. Ето за какви нарушения на училищната дисциплина е ѣлъ *даякъ* синътъ на Гина Кунчева: а) дежуренъ билъ; дежурството му се състояло въ това: да изтемари и напои магарето на *рошевия* даскалъ. Строго било забранено на ученицитѣ да ѣхатъ магарето, кога го водѭтъ на вода. Василъ изтимарилъ магарето, отвелъ го на чешмата и, слѣдъ като го напоилъ, ѣхналъ го, та направилъ нѣколко заобиколки изъ турската махла. Единъ отъ съученицитѣ му наустничаре видѣлъ тая непозволена расходка, и, навѣрно отъ дѣтинска завистъ. обадилъ го на даскала. Запитанъ отъ *рошевия даскалъ*, Василъ си казалъ правото. Заповѣдано било, и възрастнитѣ ученици наустничари свалили Василя на земята, стиснали му краката въ *фалагата* и бой до умирание! . . . Жената на даскала и комшийкитѣ на *килията* се намѣсили въ личната расправия на даскала съ ученика, та отървали синътъ на Гина Кунчева отъ „дървения господь". Тоя побой накаралъ Василя да напусне килията на *рошевия даскалъ* и да влѣзе въ „взаимното училище". б) Въ „взаимното училище" го били съ *показалката* ето защо: на „седмата таблица" биле петьтима другари ученици, въ това число и Иванъ *Грозевъ* (днесъ Софийски кметъ). Единътъ отъ тѣхъ билъ *зевзекъ* момче. Отче нѣкое си, забравихме му името, ги учило по „таблицитѣ" на *четмо*. Въ врѣме на урокъ, когато *отчето* ги прислушвало и давало имъ новъ редъ отъ „таблицата" *зевзекътъ* ученикъ си обръщалъ очитѣ на опакъ (съ бѣлото на вънъ) безъ да забѣлѣжи това преподавательтъ. Ученицитѣ сдържано се кикотили. Отчето взело по свой адресъ дѣт-

кикотение и, за да ги научи на умъ и разумъ, захванало наредъ съ *показалката* да ги бие, кого какъ завърне. Показалката се строшила, даскалътъ заповѣдалъ на главниятъ надзирателъ (ученикъ) да донесе дебелото дърво, съ което подпирали вратата на учебната стая. Табличаритѣ отъ „седма таблица" като знаяли, че *отчето* не се шегува, исплашили се и въ страхътъ си се разбѣгали кому кждѣ очи видкть. Василъ, въ страхътъ си, като птиче изхвръкналъ изъ единъ тѣсенъ прозорецъ на учебната стая. На третия день отъ случката непокорницитѣ биле изловени, докарани въ училището и въ присжтствието на училищнитѣ настоятели налагани съ пръчка по гола задница. в) Въ Старо-Загорското „классическо училище" го били съ пръчка и плѣсница за слѣдната простъпка: даскалъ *Атанасъ Ивановъ*, преподаватель по Законъ Божий и *псалтиката*, ималъ навикъ въ врѣме на урокъ емфе да смърка. Въ врѣме на урокъ (било по Черковната История). като разсказвалъ за дѣятелностьта на Апостола Павла, смъркналъ емфе. кихналъ и неблагозвучно произнесълъ името на Апостола. Ученицитѣ се закикотили, но строгия погледъ на даскала угасилъ ученическия аффектъ. Между ученицитѣ имало нѣкой си ученикъ на име *Наню Тодоровъ*. искусенъ емитаторъ на обноскитѣ и походкитѣ на всичкитѣ учители. Въ между-часието, слѣдъ прѣдмѣтниятъ урокъ по Законъ Божий, артистътъ емитаторъ наченалъ да забавлява съкласницитѣ си съ емфейната табакерка на даскалъ Атанаса и да емитира начинътъ на смъркание емфе и неблагозвучното произнасяние името на Апостола Павла. Василъ се смѣелъ съ гласъ, смѣли се и другаритѣ му ученици. Даскалъ Атанасъ (ималъ обичай да подслушва въ между-часието ученицитѣ) подслушалъ юношескитѣ смѣхове, адресирани нему, и като вихъръ се вмъкналъ въ учебната стая; безъ разлика на *виновни* и *невиновни*, залѣпилъ всѣкиму по плѣсница, а на Василя двѣ, защото високо се смѣлъ. Другъ пжть даскалъ *Атанасъ* билъ съ пръчка по ржцѣтѣ всичкитѣ ученици отъ класса, защото не си знаяли урока отъ *катехизиса*. На Василя ударилъ двойно пръчки, като ги придружилъ съ слѣднитѣ думи: „уйка ти, Хаджи Василъ, за попъ те готви, а ти, *коскоджамити* дърварь, си се повелъ по ума на вчерашни хлапета! . . . .

Бѣлѣжка. Прѣзъ 1872 год. Левски тайно посѣти града Хасково. Цѣла недѣля *тайно* гостува той у *Берковски* и *Заимова*. Горѣизложенитѣ случки изъ ученическия животъ на Левски сж раз-

И тъй, Василъ Ивановъ, [illegible] *Левски* [illegible] ганъ съ бой отъ *даскалитѣ*, не че е [illegible] — [illegible] а защото тогавашната учил[illegible] съ *сопата* — защото тогава[illegible]

* * *

Прѣзъ 1850 год. [illegible] била заета отъ еро[illegible] на Святогорски конск[illegible] ловския Святогорск[illegible] Василъ Левски. [illegible] тенъ на уйковото [illegible] сираци, имайки [illegible] *вѣдникъ*. ще й [illegible] радость. когато [illegible] пристига въ [illegible] най-много тя [illegible] й чедо. Василъ [illegible] или учитель, или *зографинъ*. [illegible] вѣдникъ, ималъ [illegible] „прислужникъ“. както [illegible] въ това: да придружава [illegible] слуга и „непослѣднически [illegible] на *светогорския* метохъ, да [illegible] вожда уйка си по градове и села [illegible] на „святогорска просия“.

Гина Кунчева настанила [illegible] Василя „прислужникъ“ при брата си Василя. Сестрата казала на брата си: „брате, Василъ е на твое име кръстенъ, нека да е твой, ала [illegible] отъ тебе, братко, правишъ, що правишъ, или попъ, или [illegible] или зографинъ да го направишъ“.

Братътъ се обѣщалъ на сестрата, че ще гледа [illegible] писано яйце и че непрѣменно ще го приготви [illegible] тъй, майката *лъвица* дала малкото си [illegible] *святогорския* дресйоръ. Дванайсеть годишния [illegible] гали, облѣкли го въ расото на „непослѣднически [illegible] и го направили господарь на конскитѣ [illegible] стомнитѣ и метлитѣ, съ каквито и съ [illegible] тогава святогорскиятъ метохъ въ Карлово

казани лично отъ самаго него на [illegible] „Минжлото“).

Прислушникътъ посѣщавалъ нередовно общинското училище: 15-годишниятъ Василъ е билъ повечето „Святогорски просякъ“, отколкото ученикъ при Карловското „класно училище“. Причината на това е била, че *изповѣдникътъ* въ обиколкитѣ си по селата е водилъ съ себе си и „прислушникътъ“, за да му помага въ *просията*.

Еромонахъ Хаджи Василъ самъ въспитанъ и отхраненъ въ деспотизъмъ, пиетизъмъ и аскетизъмъ, искалъ е да прѣкара прѣзъ сѫщото менгеме и сестриника си. Ягкиятъ като абаносъ, леккиятъ като пеперуда, пъргавиятъ като сърна юноша билъ затворенъ въ тесниятъ „кафезъ“ на деспотизма, пиетизма и лицемѣрниятъ аскетизъмъ. Разбира се. природата и възрасьта на въспитанника често пѫти сѫ се противили на деспотизма, но камшикътъ на *педагога дресйоръ* е усмирявалъ *лъвчето* на Гина Кунчева. — „Искамъ човѣкъ да станешъ, а не *хаймана!* Уйка ти Хаджи Василъ, видишъ ли го?! до като стане изповѣдникъ, изѣлъ е хиляди оки даякъ! Ти си се мѣгналъ на Кара Ивана, мой баща, твой дѣда, а въ нашия джинсъ нѣма „капасѫзи“: всички сѫ почтенни и благочестиви християни. Нѣма да оставѭ синътъ на Гина Кунчева да стане *карловски чапкѫнинъ!*“ Постоянно така е натяквалъ изповѣдникътъ на своя прислушникъ, когато послѣдниятъ си е позволявалъ нѣкои найневинни волности — постоянно му е натяквалъ, а малкото слабо още на умъ и юмрукъ *лъвче* пулило очи, мигало съ клепачи, свивало се на двѣ прѣдъ строгото лице на уйка си и съ нѣкакво си вътрѣшно ръмжение влизало въ „кафеза“ на своя святогорски *дресйоръ-педагогъ*.

Еромонахъ Хаджи Василъ не билъ хубавецъ, но билъ пръвъ черковенъ пѣвецъ въ пловдивския окрѫгъ. По ръстъ, по лице и по гласъ, Василъ Левски се мѣтналъ на уйка си. Тая игра на закона за наслѣдственностьта по женска линия е радвала Хаджи Василa. Той искалъ и сестринникътъ му да бѫде пръвъ църковенъ пѣвецъ, ако не въ Пловдивско, то поне въ Карловско. Всѣки день е давалъ на прислушника си по една порция отъ „черковно пѣние“. Отъ голѣмото усърдие на учителя — духовникъ, кортиевия органъ на ученика — прислушникъ се обърналъ въ фонографъ на всевъзможни „тропари и кондаци“. Василъ, въ качеството си на „черковенъ пѣвецъ“, билъ „сопрано“ — нѣка да се изразимъ по музикалному — при това билъ е отъ онзи видъ *кадифе-сопрано*, което вълнува не повърхностно, а издълбоко сърдцата на слушателитѣ. Когато

четялъ Апостола, или канервалъ, или пъкъ придружавалъ вуйка си въ „Херувикото". Карловската черква се обръщала на *Богомолско ухо*. Околнитѣ села и градове на Карлово щастливи се считали, ако исповѣдникътъ святогорски е испѣвалъ „херувикото" въ църквата имъ, бидейки придружаванъ отъ прислушника си.

Прѣзъ 1857 год., по заповѣдь на управляющий Хилендарската света обитель, Еромонахъ Хаджи Василъ се прѣселилъ въ Старо-загорския *святогорски метохъ*. Сестринникътъ придружилъ уйка си, Гина Кунчева испратила сина си до „Плачи Долъ"; втори пѫть напомнила на брата си желанието на майчиното сърдце и, бидейки спокойна, че най-милото ѝ чедо не е въ чужди рѫцѣ, върнала се съ радостно сърдце при хурката и чакръка.

Четири години наредъ Хаджи Василъ, *исповѣдникътъ святогорски*, е *прощавалъ* грѣховетѣ на православнитѣ въ Ст.-Загора, и четири години наредъ прислушникътъ му нередовно е посѣщавалъ Старо-Загорското „классическо училище". Въ онова врѣме даскалъ *Тодоръ Шишковъ* е билъ педагогическото слънце на Старо-Загорското „классическо училище". Въ программата на „Классическото Училище" горделиво стоели слѣднитѣ учебни прѣдмѣти: *Христоматия*, *Битописание*, *катехизисъ*, *Черковна История*, *Черковно-Славянски езикъ*, *Елински езикъ*, *Псалтика*, *Числителница*, *Грамматика*, *Логика*, *Риторика*, *Всеобща История* и *Землеописание* Както се вижда отъ горѣприведената программа, умътъ и сърдцето на учащата се младежь сѫ били подхвърлени на силни душевни напрягания. Прислушникътъ на святогорския исповѣдникъ земалъ живо участие въ гимнастическитѣ упражнения на умътъ и сърдцето въ „классическото училище", и показалъ добъръ успѣхъ въ тогавашната „училищна наука". Това обстоятелство радвало Хаджи Василя.

Даскалъ *Атанасъ* Ивановъ, освѣнъ многото учебни прѣдмѣти, прѣподавалъ е и *псалтиката*. Въ качеството си на даскалъ и „черковенъ пѣвецъ", той натъкмилъ „черковно-пѣвчески хоръ" отъ ученицитѣ на „класното училище". *Херувимското сопрано* на Василя е съставлявало музикалната сладость на хорътъ. Даскалъ *Атанасъ* обърналъ всичкото си „псалтско" внимание върху „прислушника" на святогорския исповѣдникъ. И по собственно желание, и по искането на Хаджи Василя,

той ягката се залѣгналъ да посвѣти въ тайнитѣ на псалтиката, дарения отъ Бога пѣвецъ-юноша.

Въ тържественни дни и „Господски праздници“ въ църквата *Св. Никола*, Хаджи Василъ, бидѣйки придружаванъ отъ сестринника си, е пѣелъ „херувикото“. ***Кадифениятъ баритонъ*** на уйката и *херувимското сопрано* на сестринника сж испълняли сърдцата на благочестивитѣ старозагорчане. Исповѣдникътъ и прислушникътъ му съ „черковнитѣ си пѣсни“ станали любимци на старозагорската нахия. Това обстоятелство е улеснявало „святогорската имъ просия“.

По личната инициатива на даскалъ *Атанаса*, при „классическото училище“ билъ нареденъ едно-годишенъ попски семинаръ. Цѣльта на прѣдмѣтния семинаръ е била: на бърза ржка да се приготвжтъ сжбуденички священници за селата и градоветѣ. Импровизираниятъ на бърза ржка отъ даскалъ *Атанаса* „попски семинаръ“ е билъ единъ видъ бояджийски кюпъ за селски попове и селски *даскалетени*. Слушателитѣ на този „специаленъ курсъ“ сж били сѐ брадясали студенти, надошли отъ селата на Чирпанско, Ново-загорско и Старо-загорско. Въ редоветѣ на *брадясалитѣ* ученици имало много неграмотни попове, запопени отъ гръцкия владика за по нѣколко турски лири. Споредъ казванието на *Минчо Кънчевъ* отъ село Арабаджиево, даскалъ *Атанасъ* сегизъ-тогизъ опъвалъ брадитѣ на дебелоглавитѣ си семинаристи, когато се затруднявали да прочетжтъ нѣкоя „оксия“, титла и „вария“.

Свършилъ, недовършилъ „классическото училище“, Василъ постжпилъ въ „попския семинаръ“, защото така искалъ уйка му Хаджи Василъ. Посѣщавалъ редовно лекциитѣ по богослужението, запозналъ се съ житието на главнитѣ святии, поиспекълъ се въ черковниятъ редъ и служилъ за образецъ на брадатитѣ си съученици-семинаристи. Бързъ като сърна, легкъ, като пеперуда и въодушевенъ пѣвецъ на „народнитѣ пѣсни“ той билъ разглезеното дѣте (enfant gâté,) на даскалъ Атанасовитѣ *брадясали студенти*. На годишниятъ „попски испитъ“ Василъ си отговорилъ най-добрѣ прѣдъ една многочисленна, при това отбрана, публика. Хаджи Василъ отъ радость се просълзилъ и на всеуслишание обѣщалъ, въ присжтствието на училищнитѣ настоятели и Старо-загорски първенци, че ще проводи сестриника си въ Руссия да довърши висшата богословска наука. Василъ повѣрвалъ на уйка си и замечталъ за деньтъ и начиньтъ на тръгванието си за Велика Руссия.

***

„И въ тъмнината има свѣтлина“, казва поета. Стара-загора бѣ свѣтлина въ тъмнината, която съ векове покриваше българското поднебие: Стара-загора бѣ *дойка* на духа за свободата и правдата въ ония врѣмена, когато турската тирания и мръсното робство бѣхѫ обърнали на скотъ българския народъ; Стара-загора е ***стара волнодумница***: отдавна тя ***блажи петацитѣ*** и ***срѣдитѣ, коледнитѣ*** и ***велики пости;*** отдавна тя незачита гръцкитѣ владици, пловдовскитѣ челебии, турскитѣ беюве и царскитѣ везири! . . . . Да, въ врѣме на църковното ни и политическо робство Стара-загора бѣ окото, прѣзъ което духътъ на свободата виждаше ***турската тирания*** и ***фенерската котерия*** — виждаше и се гнусеше отъ умствената и нравствена мизерия на господарствующето племе (турцитѣ) и на шепата интриганти, агенти на подлия Фенеръ! . .

Въ Стара-загора, синътъ на Гина Кунчева е получилъ първата душевна лѫча за правда и свобода. На 20 годишна възрастъ е билъ *Левски*, когато е постѫпилъ въ Старо-загорското „классическо училище“. Четири години наредъ (отъ 1858—62 год.) той е прѣкаралъ въ срѣдата на учащата се младежь. Школното ***волнодумство*** отначало произвеждало неприятно впечатление на Хаджи Василевия прислушникъ, но легка-по-легка, той привикналъ къмъ съученицитѣ си „волнодумци“ и съ мълчаливото си присѫтствие наченалъ да взима участие въ тѣхнитѣ ***„волнодумни събрания“***. По казванието на *Пенчо Х. Славовъ*, съученикъ на Левски, ***прислушникътъ*** на святогорския духовникъ билъ срамежливъ като мома пъргавъ, като сърна и пѣвецъ, като славѣй; а по казванието на попъ *Минчо*, тоже съученикъ на Левски, той — прислушникътъ, билъ и ***рѣшителенъ момъкъ***. Ето единъ подвигъ на неговата рѣшителность, извършенъ въ врѣме на ученичеството му въ „попския семинаръ“: било черешо-беръ (въ началото на юний мѣсецъ) нѣколко брадати студенти отъ даскалъ Атанасовия „семинаръ“ отишли за череши на Хаджи Попъ-Николовото лозье. Въ числото имъ се намѣрилъ и прислушникътъ на святогорския исповѣдникъ. Брадатитѣ студенти, вървѣйки изъ нѣкакъвъ си долъ, натъкнали се на грозна картина: майка и дъщеря пищѫтъ въ рѫцѣтѣ на двамина турци — уфарди, — турцитѣ изнасилвали майката и дъщерята, които се връщали отъ чере[...] Рунтаво гѫрдеститѣ и бр[...] [...]денти се върнали н[...]

а прислушникътъ мълчаливо се спусналъ, грабналъ кобилицата, на която майката носила кошницитѣ съ череши, разгонилъ „мръснитѣ читаци“ и отвелъ майката и дъщерята въ града.

Хаджи Господинъ Славовъ — старогорско свѣтило отъ първа величина, което свѣтеше на Старо-загорския хоризонтъ отъ 1852—77 год. казва: „прислушникътъ на архимандрита Хаджи Василия толкова бѣ смиренъ и благочестивъ, та когато се научихъ, прѣзъ 1868, че той тайно пътувалъ между народа и му проповѣдвалъ бунтъ противъ турската държава, неповѣрвахъ, даже и сега ми се не вѣрва, че той — бившия прислушникъ на Хаджи Василя — е обѣсениятъ въ София, *Левски*....

Отъ „школническитѣ волнодумства“ прислушникътъ схваналъ слѣдното волнодумство: *властьта не е дадена отъ Бога*, както казва святото писание, а е дѣло на *човѣчески ржцѣ;* сжщо така и *законитѣ* не *сж дадени отъ Бога*, а сж *човѣческо творение* Властьта и законитѣ, като човѣчески творения, трѣбва да се мѣняватъ съгласно нуждитѣ на человѣчеството. Турската власть е тиранска! Прочие, долу турската тирания! да живѣе правдата и свободата! . . . Носейки мжжко въ съзнанието си горното *волнодумство*, прислушникътъ напустналъ Стара Загора.

II.

Дяконъ Игнати. Учителствование. Игнати е раздяконенъ. Емигриране.

***

Прѣзъ 1861 год. еромонахъ Хаджи Васили напустналъ Стара-загора и отново се настанилъ въ Карлвския Святогорски метохъ; и прислушникътъ му Василъ се настанилъ въ мрачнитѣ и влажни стаи на святогорския метохъ. Гина Кунчева отъ радость сълзи проронила, като узнала отъ брата си и отъ сина си, че нейния Василь „искаралъ попското школо", и че скоро ще стане попъ. Но намѣсто попъ, Василь се покалугерилъ — станалъ *Дяконъ Игнати*. Ето що ни разказвз отецъ Кирилъ, тогава (1860—62 год.) *рилски исповѣдникъ* въ Карлово, а сега проигуменъ на Рилския манастиръ: „Гина Кунчева искаше синътъ ѝ да се запопи; за това бѣше му избрала невѣста и бързаше да го ожени, а уйка му Хаджи Василя искаше да го закалугери, та на стари години, или въ случай на смърть, да има свой човѣкъ, който да го замѣсти. Братътъ (Хаджи Васили) и сестрата (Гина) се скарахѫ за бѫдѫщето на Василя. Родътъ на Караивановци и Кунчевци въ Карлово се раздѣли на двѣ враждебни партии по въпросътъ за *покалугеряването* или *запопването* на Василя. Кунчевци, начело съ Гина, искахѫ Василь *попъ да бѫде*, а Караивановци, начело съ Хаджи Василя, — Василь *да се покалугери*. Като близъкъ приятель на Хаджи Василя, намѣсихъ се въ роднинскиятъ споръ и по моя покана Кунчевци и Караивановци се събрахѫ на роднински съвѣтъ въ святогорския метохъ. Прѣдъ събранитѣ роднини и приятели Гина оскърби Хаджи Василя. За да се тури капакъ на спора, азъ повикахъ „прислушника" Василя — тогава 24 годишенъ момакъ, — и го накарахъ самъ той да рѣши повдигнатиятъ споръ между майка му и уйка му. Василь каза: „ще се покалугерѭ, ако уйка ми ме проводи на

ученье въ Руссия, и то още тая година". **Хаджи Василь обѣща** на сестриника си прѣдъ цѣлиятъ роднински съвѣтъ и го накара да цалува ржка на всинца присжтствующи. Гина се примири. На другия денъ всички роднини и приятели на Кунчевица и Хаджи Василя и нѣколко отъ карловскитѣ първенци отидохме въ Сопотския мжжски манастиръ, гдѣто се извърши и обряда на задяконяванието. Азъ бѣхъ приемнията отецъ на „посвѣщаванието му въ служение на монашеството". Тоя денъ бѣ тържественъ за Хаджи Василя. Той похарчи около хиляда гроша за угощение на присжтствующитѣ въ врѣме на обряда. Отъ Василъ Ивановъ, той стана *Дяконъ Игнати*. Дяконъ Игнати, моя духовенъ синъ, до колкото помня, бѣ тихъ. миренъ, благонравенъ, чини ми се, че бѣ и страхливъ. Нѣмаше нито единъ косъмъ на лицето си, когато го задяконихме".

Сестриникътъ испълнилъ волята на уйка си съ голѣмата надѣжда, че скоро ще отпжтува въ Руссия на ученье, но уйка му отлагалъ отъ мѣсецъ на мѣсецъ отъ година на година тръгванието му на чужбина за ученье. Дяконъ Игнати началъ да се безпокои. Непокорството и волнодумството го посѣтили. Уйката поканилъ сестриникътъ си да излезжтъ на *святогорска просия* въ Карловската нахия — Гиопсата; Дяконъ Игнати отказалъ:

— „До сега бѣхъ, но отъ сега нататъкъ не желая да бждж *святогорски просякъ*. Чакамъ да си испълните дадената тукъ. въ тая стая, честна дума прѣдъ толкова роднини и приятели".

Хаджи Василь се извинявалъ на сестриника си съ „нѣмание на пари" и тръгналъ самъ на *просия*.

По казванието на отца Кирила, Хаджи Василъ тогава ималъ „суха пара", дѣто се е рѣкло, 60.000 гроша = 12,000 лева, по сегашному. При тогавашната скжпотия на паритѣ и евтиния на нѣщата, прѣдмѣтната сумма се е считала за „голѣмо богатство". И, дѣйствително, тогава еромонахъ Хаджи Василъ се считалъ за „най-богатъ" между исповѣдницитѣ *Святогорски и рилски*"

Отецъ Генадий *скитникътъ* тогава — (1860—65 г.) — дяконъ при *архимандрита Виктора*, святогорски исповѣдникъ въ гр. *Нишъ* — ни разказва слѣдната търговска история за архимандрититѣ Хаджи Василия и Виктора, агенти на „Хилендарската свята обитель". а) Събраната отъ просия вълна въ *нишката и пиротската* нахии архимандрита Викторъ испро-

важдалъ на Хаджи Василия въ Карлово; а чрѣзъ търговеца Нако *Нигошавски* прѣкупвалъ пиротски килими и ги проваждалъ въ Карлово до сѫщия. б) Въ замѣна на вълната и килимитѣ арх. Хаджи Василъ провождалъ шаеци, „изработени отъ сестритѣ „во Христѣ" — калугеркитѣ на Сопотския, Калоферския и Казънлѫшкия манастири. При това, арх. Хаджи Василъ закупвалъ въ голѣмо количество гайтанъ отъ Казанлѫкъ и Калаферъ и шаеци отъ калугеркитѣ на казанитѣ манастири и проваждалъ на Виктора за продань въ *Нишско и Сърбия.*

Испровождача (експедитора) на вълната и килимитѣ отъ *Нишъ* и *Пиротъ* до *Карлово* е билъ *дяконъ Генадий*, а експедитора на шаецитѣ и гайтанитѣ отъ Карлово до Нишъ е билъ *дяконъ Игнатий.*

Понеже сестринникътъ на отрѣзъ отказалъ да ходи по селата и градищата на просия, то уйка му, за да го загълвика, нарѣдилъ го на казаната търговия. Дяконъ Игнатий заскиталъ между Сопотъ, Калоферъ и Казанлѫкъ. Купувалъ отъ търговцитѣ гайтанъ, отъ сестритѣ „во Христѣ" шаекъ и го провождалъ въ Нишъ. Калугеркитѣ отъ Сопотския и Калоферския манастири обикнали „брата во Христѣ" за моминската му скромность и херуфимския му гласецъ. Кюсето дяконъ — на Левски израстли брада и мустаци въ края на 28-та година — станалъ прѣдмѣтъ за разговоръ между сестритѣ на Сопотския и Калоферския манастири.

Отъ търговецъ на шаеци и „черковенъ пѣвецъ" дяконъ Игнатий станалъ вътрѣшенъ човѣкъ на Сопотския „женски дворецъ".

Сопотский женски манастиръ игра една отъ най-почетнитѣ роли въ живота на човѣка, който загина на турската бѣсилка за правдата и свободата. Той, манастирътъ, служеше за скривалище на Левски въ най-опаснитѣ минути въ живота му.

Прѣзъ 1863 год. дошелъ отъ Нишъ въ Карлово *дяконъ Генадий;* докаралъ вълна и килими и прибралъ нуждното количество гайтани и шаеци. Дяконитѣ *Генадий* и *Игнатий*, адютанти на святогорскитѣ търговци — исповѣдници, се запознали лично. Прѣди дохожданието на Генадий въ Карлово, тѣ корреспондирали помѣжду си по испращанието на стокитѣ. Адютанта на Хаджи Василий запозналъ адютанта на арх. *Виктора* съ сестритѣ „во Христѣ". Показалъ му природнитѣ хубости на „Гиопсата", отвелъ го на Хисарскитѣ бани. Въ тия

нѣколко-дневни расходки въ околностьта на Карлово, адютантитѣ си разказали единъ другиму болкитѣ на сърдцата си. Дяканъ *Игнатий* се оплаквалъ отъ уйка си, че го е закалугерилъ съ измама, а дяконъ Генадий — отъ сгрогоститѣ и мръсното съперничество на Арх. *Виктори. Дяволатиятъ* като коза Генадий, прѣдложилъ на *скромниятъ* като мома Игнатий да се раскалугерятъ, слѣдъ това да се оженятъ и запопятъ. Гина одобрила мисъльта на Генадий и начинала да подкокоросва синътъ си по-скоро да се раскалугери.

Сестриникътъ нѣколко пѫти категорически заявилъ на уйкя си, че ако не испълни думата си, то той, Игнатий, ще го напустне, ще се раскалугери, ще се ожени и ще се запопи. Хаджи Василъ се счелъ за оскърбенъ отъ *волнодумството* на сестриника си; испъдилъ го отъ метоха, като му обявилъ: „Извади отъ главата си мисъльта за ученье въ Руссия; уйка ти нѣма луди пари да храни лудитѣ синове на Гина Кунчева. Иди по дяволитѣ! жени се, попи се, каквото щешъ, таквозъ прави!“ . . .

Дяконъ Игнатий се настанилъ въ бѣдната кѫща на майка си. Условилъ се за учитель при Карловското „взаимно училище“ и за „пѣвецъ“ при черквата Св. Никола. Плащало му се всичко на всичко по 100 гроша (20 лева по сегашному) мѣсечно. Гина обявила война на Хаджи Василя. Потърсила му смѣтка за 12-годишната просия на сина си; поискала му 6000 гроша: по 500 гроша на годината; роднинскитѣ кавги и крамоли отново закипели! Дяконъ Игнатий мълчялъ и вътрѣшно кипялъ, а майка му дигала гюрултия за *шестѣхъ хиляди кара грошове.*

Архим. Хаджи Василъ обявилъ за луди и развратни майката и синътъ и тръгналъ да интригува между Карловскитѣ първенци за испъждание на Игнатий отъ училището и черквата.

Игнатий излѣзълъ отъ търпение и публично заявилъ на уйка си, че като псе ще го прѣбие на улицата, ако продължава да клѣвети нещастната му майка. Архим. Х. Василий се оплакалъ отъ сестриника си на мюдюра (окол. началникъ). Послѣдния повикалъ дякона Игнатий и го заплашилъ съ арестъ и бой. Довчера скромниятъ и тихъ, дяконъ Игнатий, отворилъ уста, разказалъ на мюдюра цѣлата история на роднинската крамола, поискалъ отъ мюдюра да прибере отъ Х. Василия исканата отъ майка му сумма, наговорилъ дързости по адреса на уйка си и на градскитѣ управници, и демонстративно

напустналъ *конака*. Мюдюра вземалъ на око голобрадия „кешишинъ".

***

Явно доказаната гнусна измама, съ помощьта на която уйката закалугерилъ — зачернилъ сестринника си, прибѣгването до турската груба полиция, пусканитѣ клевети между Карловското население по адресъ на майката и сина — всичко туй довело диякона Игнати до такъва стъпень на озлобление противъ уйката, щото рѣшилъ какъ и какъ да се раскалугери, та съ това уйка си да опозори. Било на връхъ Великдень (1864), когато дяконъ Игнатий се явилъ въ черквата Св. Никола съ остригани по модата коси, облѣченъ въ „мирско одѣяние" и заелъ „пѣвческия си тронъ". Отъ начало, богомолцитѣ не го узнали, взели го за сопотско даскалче, но когато запѣлъ, разбрали, че това е тѣхниятъ обожаемъ пѣвецъ. Черковнитѣ епитропи се засуетили на самъ на тамъ, богомолцитѣ се зашушукали; смущението било голѣмо, но никой не се рѣшилъ да испъди отъ черквата раскалугерения дяконъ. Слѣдъ черковния отпускъ, Василъ отъ амвона, съ тонътъ на единъ оскърбенъ рицаръ, разказалъ на благочестивитѣ Карловци причинитѣ на раскалугеряванието му

— Хвърлихъ отъ себе си калугерското расо, защото е дрѣха на сатаната, и наденахъ тия шаечни дрѣшки, защото съ тѣхъ се облича *човѣка*, а не *дявала*". — Свършилъ съ горнитѣ думи оправдателната си рѣчь Василъ и напусналъ на всегда „пѣвческия си тронъ" на черквата *Св. Никола.*

Карловското обществено мнѣние грубо осждило лудешката (божемъ) постжпка на дяконъ Игнатий. Уйката побѣснялъ: чрѣзъ първенцитѣ карловски и полицейскитѣ власти искалъ да възвърни въ „правия пжть" нравствено изгубения си сестренникъ, и отецъ Кирилъ съ добро искалъ да завърне духовния синъ въ „святото монашество". Всички биле противъ Василя. Само майка му и зеть му Андрей *) биле съ него. Първенцитѣ Карловски и полицейскитѣ власти (мюдюра) се опитали съ *зло* да докаратъ ума на полудѣлия (божемъ) дяконъ; но бждящия Левски дързостно обявилъ на власть имъю-

---

*) Яна, сестра на Левски, е женена за *Андрея*. Тя е още жива. II-та сессия отъ V-то обикн. Нар. Събрание (1888 год) ѝ отпусна *360* лева годишна пенсия, а III-та сессия отъ VI обик. Нар. Събрание увеличи пенсията ѝ отъ 360 на *600* лева годишно. Яна живѣе въ г. Карлово.

щитѣ въ Карлово, че той отъ сега нататъкъ не желае да има нищо общо съ Карлово и Карловци, че той не се бои отъ никакви *анатеми* и остракизми, че той си е турилъ главата въ торбата и че ще върши всичко онова, което му подсказва духътъ на правдата, а не калугерското лицемѣрие и просташкото обществено мнѣние. Раскалугерения дяконъ напусналъ Карлово; отишелъ и се условилъ за учитель и черковенъ пѣвецъ въ село *Войнягово*. (1864 год Май мѣсецъ). Платата му била: *40 гроша* на мѣсецъ и храна отъ селото!...

Левски е учителствувалъ и въ село Джбени

***

„*Волнодумството*", донесено отъ Стара-Загора въ Карлово, сега въ село Войнягово, изново се съживило въ душата на бившия „свѣтогорски просякъ" — съживило се, подновило се, разширило се, получило нова свѣтлина и станало вжтрѣшна сила — станало изворъ на рицарски чувства и желания; „Властитѣ и законитѣ не сж дадени отъ Бога, а сж човѣческо дѣло; слѣдователно, могжтъ да се измѣняватъ съгласно нуждитѣ и напрѣдъка на човѣчеството" — това намѣрено въ Стара-Загора „волнодумство" станало единъ видъ *идея фиксъ* психически моторъ — за войняговския учитель — раскалугерения дяконъ.

На малкитѣ войняговчета Василъ Ивановъ откривалъ Кирило-Методиевската азбука, а на голѣмитѣ войняговци — *азбуката на човѣшкитѣ правдини*. Явно нападалъ карловскитѣ и сопотскитѣ чорбаджии, а тайно — *падишаха* и неговитѣ развратни чиновници. Съставилъ „тайно братство" отъ по-интелегентнитѣ и юначни Войняговци. Цѣльта на прѣдмѣтното „братство" е била: а) материална и нравствена поддържка на народнитѣ хайдуци, що се скитатъ по Стара-Планина и б) смърть на карловскитѣ беове и агалари, на конашкитѣ чорбаджии, на турскитѣ кжръ-сердари и на чиновницитѣ зулумджии. Чрѣзъ юначнитѣ членове на „тайното братство" Василъ Ивановъ влѣзълъ въ тайни сношения съ *войводата Добри*, който съ отборъ юнаци, на число 25 души, е вързувалъ въ Срѣдна-Гора прѣзъ 1862—66 години. Сжщо така, влѣзълъ въ тайни сношения и съ войводата *Панайотъ Хитовъ*, тогава господарь на Старо-планинскитѣ усои. „Тайното братство" помагало на народнитѣ хайдуци съ доставяние съѣстни припаси, облѣкло и шпиониране движението на горскитѣ потери. Раздяконениятъ дяконъ, преоблѣченъ въ селски дрѣхи, лично се срѣщналъ съ

войводитѣ: съ *Добри* на Таушанъ-тепе (средно-горски врѣхъ), а съ *Панайота* на *Юмрукъ-чалъ* (днесъ Фердинандовъ врѣхъ).

Отецъ Кирилъ, духовния баща на бившия дяконъ Игнати, ходѣйки по „Рилска просия" навѣстилъ и село *Войнягово* (1865 год. пролѣтьта). Посѣтилъ училището, разговорилъ се съ бившия си духовенъ синъ, на когото въ стаята видѣлъ слѣднитѣ нѣща: а) *цариградскитѣ книжици* (журналъ), вѣстникъ *България* (органъ на униятската пропаганда), История Българъ (Венелина) и излѣзлитѣ до тогава съчинения на *Раковски* б) ножове, ками, пищови, пушки и единъ станъ за поправка на развалени орѫжия. Раздяконениятъ дяконъ — учительтъ на село Войнягово, — съвсѣмъ неприличалъ на бившия *Дяконъ Игнати*. Рѣчьта му (тонъ на говора) била остра, погледътъ му строгъ, обноскитѣ му неделикатни.

Щомъ отпѫтувалъ отецъ Кириллъ отъ с. Войнягово за Карлово, на Василъ Ивановъ теннала слѣднята неприятна мисъль: „Отецъ Кирилъ, отъ овчедушие, ще разкаже на уйка ми за всичко, що видя тукъ въ стаята ми, а той — уйка ми, отъ злоба, ще ме обади на мюдюра". За това той се распорѣдилъ та всичко, що се намирало въ стаята му, да се скрие отъ членоветѣ на „братството". И дѣйствително, сестриникътъ на арх. Х. Василя излѣзълъ въ дадения случай пророкъ: на третий девь отъ заминаванието на отецъ Кирила, карловскиятъ кѫрсердаръ, бидѣйки придруженъ съ сонмъ „суваризаптие" налетѣлъ на с. Войнягово. Направениятъ обискъ излѣзълъ яловъ; но при все това. Кѫр-сердарътъ откаралъ въ Карлово учителя на с. Войнягово. Понеже властьта нѣмала на рѫцѣ веществении доказателства за „бунтовничеството" на даскала, то тя му забранила да учителствува по селата, и за постоянно мѣстожителство му опрѣдѣлила гр. Карлово дѣто Василъ Ивановъ се самоарестувалъ въ бѣдната кѫщица на майка си. Прибралъ „домашната библиотека" на С. Пулева и наченалъ съ „четение" да се занимава, а Гина Кунчева съ хурката го хранила. На домашнитѣ ѝ харчове помагалъ е и зетьтъ ѝ Андрея, който избодвалъ „хиляди игли за една пара".

* * *

Самоарестуваниятъ левъ търсилъ исходъ на несносното си положение. Дяконъ *Генади* му се явилъ на помощь: прѣзъ мѣсяцъ октомврий 1865 год. Генади дошелъ отъ Нишъ въ Карлово да прибере стоката на Арх. Виктора. „Кондисалъ"

въ Карловския святогорски метохъ. Архимандритъ Х. Василий любезно го приелъ и съ отрова на езика си му разказалъ за станалото недоразумѣние между него и сестриника му. Генади посѣтилъ бившия *дяконъ Игнати*. Василъ раскрилъ на дякона Генади плановетѣ си за емигриране. Генади одобрилъ намѣрението на Василя, далъ му 200 гроша, за да го улесни при изваждането на „пжтно тескере“. Щомъ пипналъ на ржка „тескерето“, Василъ прѣдложилъ на Генади слѣднето: „Прѣди да замина за странство, трѣбва да порастършувамъ кесията на архимандрита Х. Василя. Ти, като вътрѣшенъ на метоха, ще ме олесинишъ въ това дѣло“. Дяволития като коза Генади оттукъ оттамъ закачилъ архимандрита и узналъ, че сега за сега въ кисията му нѣма повече отъ 200 гроша, защото билъ закупилъ нѣколко чарка за гайтанъ, та се изхарчилъ до пара, даже земалъ съ лихва нѣколке хиляди гроша отъ Н. Пулева за усилване на търговията си. Вслѣдствие на това, Василъ и Генади рѣшили да задигнатъ *Халепския* атъ на Х. Василя, който, на онова врѣме, струвалъ около 40—60 турски лири. Рѣшено, свършено: посрѣдъ нощь на метохскитѣ порти нѣкой си полегка потропалъ. Другъ нѣкой си, вътрѣ отъ метоха, отворилъ вратата. Василъ и Генади подковали съ „кече“ хубавеца *атъ* на святогорския исповѣдникъ. Осѣдлали го, обюздали го, като че ли *духовника* ще отива на казанлъшкитѣ чаркове за гайтанъ. Безъ шумъ Василъ го извелъ изъ метоха, ѣхналъ го и хваналъ пжтя за Татаръ-Пазарджикъ. Генади си лѣгналъ, като че ли „ни лукъ ялъ, ни на лукъ мирисълъ“. На другия день, Х. Василъ дигналъ врява по цѣлото Карлово. Полицията потърсила раскалугерения дяконъ. Майката обявила, че синътъ ѝ прѣди три дни е заминалъ за Стара-Загора. Василъ чакалъ дякона Генади въ Татаръ-Пазарджикъ. На опрѣдѣленното врѣме Генади пристигналъ съ стоката на арх. Виктора въ Пазарджикъ. Приятелитѣ се ставили (срѣщнали) и тръгнали за гр. Нишъ. По пжтя тѣ нагласили да разтършунатъ кесията на святогорски исповѣдникъ *Виктора*. Късно вечерь пристигнали въ Нишъ. *Ата* на Х. Василя скрили въ ахминика на нѣкое си Петре Тасковъ; денковетѣ съ шаякътъ и гайтанитѣ откарали въ Метоха. Василъ, въ качеството си братовчецъ на дякона Генади, се расположилъ въ нишския святогорски метохъ. Яли, пили и бунтовнически пѣсни пѣли приятелитѣ мили, и чакали сгоденъ моментъ да ревизиратъ кассата на арх. Виктора; но случайно отъ търговец[illegible] [illegible]чески

узнали, че исповѣдника похарчилъ всичкитѣ си пари по прѣкупуванието на пиротски килими.

Приятелитѣ си измѣнили плана: поискали отъ Виктора да имъ даде нѣколко денка шаякъ и гайтанъ, за да ги продадѫтъ на добра цѣна въ Сърбия. Викторъ се съгласилъ; Нигошянски извадилъ „търговско тескере“, Дяконъ Генади и братовчедъ му (божемъ) ѣхнали храненитѣ *атове* на святогорскитѣ духовници и се озовали въ Сърбия. Минали турската граница при село *Пандорало*.

Въ гр. *Княжевацъ* дяконъ Генади се раскалугерилъ: обръсналъ си брадата, остригалъ си косата по солдатски, наденалъ шаячени панталони и се нарѣкълъ *Иванъ Ихтимански*. Раскалугеренитѣ дякони на евтина цѣна распродали стоката на Виктора. Продали на сръбскитѣ офицери отхраненитѣ атове и съ по сто минца въ джебъ отпѫтували за Бѣлградъ.

III.

Емигрантство. — Скитание по Балкана. — Учителствование въ село Ени-Кюй — Въ легиона на българската самозащита. — Запознавание съ Любена Каравеловъ.

Прѣзъ мѣсяцъ ноемврий 1865 год. раскалугеренитѣ дякони пристигнали въ Бѣлградъ, столица на свободна Сърбия и свърталище на българската емиграция. *Василъ* и *Иванъ* плакали, дѣто се е рѣкло, отъ радость, като видѣли мжжественниятъ Раковски какъ свободно и гърмогласно проповѣдва по градинитѣ и кафенетата освобождението на България отъ мръсната турска тирания — плакали, като виждали какъ мжжественниятъ *Илю Войвода*, облѣченъ въ харамийска фустанела, накиченъ отъ главата до петитѣ съ „пусати“, гордо, гордо се расхожда по бѣлградскитѣ площади и улици — какъ *войводата Панайотъ Хитовъ*, съ сабля дамаскина, прѣметната прѣзъ рамо и съ засукани мустаци чакъ до ушитѣ, величественно се растъпква по брѣговетѣ на р. *Сава*. Василъ и Иванъ пристигнали въ Бѣлградъ на 5-й ноемврий, а на 8 сжщий имало парадъ прѣдъ княжеския дворецъ. Парадния мундиръ на „Свободнитѣ брачи“, царската осанка на княза Михаила, бѣлградското високо общество, гърмежътъ на музиката, дефилирането на войскитѣ, официалното присжтствие на българскитѣ войводи съ дружинитѣ си на парада — всичко туй плѣнило душата на Василя. По казанието на *Скитника* Гонади (Иванъ Ихтимански) дяконъ Левски отъ радость плакалъ, когато леката артилерия въ кариеръ прѣминала прѣдъ княза Михаила. На парада официално присжтствували: *Раковски* съ цилиндра на глава и Любенъ *Каравеловъ* съ несресана брада.

На раскалугеренитѣ дякони се „порещило“ офицери да станатъ, та кога удари часътъ за освобождението на България, да поведатъ сръбскитѣ батальони на Нишавско поле. Потропали вратата на „военното училище“, но отговорило имъ се: „небива“.

— Защо? — Питали Василъ и Иванъ.

— Защото: първо, разкалугерени дякони сте; второ, на години сте прѣхвърлили (Василъ билъ на 27 год., а Иванъ на 25 год.).

Разкалугеренитѣ дякони на шега потропали вратата на бѣлградската „духовна семинария“.

Сериозно имъ се отговорило: „небива“.

— Защо? — на шега питали Василъ и Иванъ.

— Защото сте измѣнили дадената прѣдъ олтаря клѣтва — защото сте се разкалугерили.

Василъ и Иванъ отъ все сърдце потропали на войводскитѣ порти.

— Заповѣдайте, елате: ний търсимъ като васъ херои! — билъ отговора.

Дяконъ Игнати, бившия адютантъ на Арх. Х. Василя, станалъ адютантъ на *Панайотъ Войвода*, а *дяконъ Генади*, бившия адютантъ на архимандрита Виктора, станалъ адютантъ на *Илю Войвода*.

Вчерашнитѣ *святогорски просяци*, по каприза на сѫдбата, станали „чиста работа“ бунтовници.

Българската бунтовническа емиграция въ Бѣлградъ погълнжла въ ненаситния си стомахъ сина на Гина Кунчева — погълнжла го тъй, както поглъща всѣки новъ бѣжанецъ, безъ да съзнава тя, че той слѣдъ година, двѣ ще напустне гнѣздото ѝ и ще тръгне между массата, народна свобода и правда да проповѣдва! . . .

* * *

Би що би, зима минжла се; настала е гиздава пролѣть. Панайотъ войвода дружина стегналъ; сѫщо направилъ и Илю Войвода (1866 г.) Съ дружина вѣрна *Панайотъ* нагазилъ усое балканско, а Илю Войвода *Осоговско* и *Малешевско*.

Панайотъ Войвода тържественно прѣгазилъ *Дели ормана*. На Котленския балканъ знаме се развѣло, а на знамето писано било: „Свобода или смърть“. Знамето носилъ *дяконъ Игнатий*

И на *Руенъ Осоговски* знаме се развѣло. Това знаме носилъ дяконъ Генади.

Прѣзъ мѣсецъ Юлий, Панайотъ Войвода съ дружина вѣрна се расположилъ на Калоферския балканъ — възсѣдналъ на *Юмрукъ-чалъ* (днесъ Фердинандовъ върхъ).

Дяконъ Игнати, знаменосецътъ, хаберъ пратилъ на вѣрнитѣ си и юначни Войняговци и Дъбенчени. Храна, облѣкло,

барутъ и куршумъ, испроводило „тайното братство" на балканскитѣ юнаци. Войняговци припюпнали на Гина Кунчева, че синътъ ѝ Василъ е на *Юмрукъ-чалъ* съ Панайотъ Войвода. Майката се расплакала и на сина си хаберъ пратила: „прави що чини, съ майка си да се види".

Синътъ назначилъ мѣсто за срѣща Сопотския женски манастиръ, въ килията на сестра „во Христѣ" *Христина*, леля на дяконъ Игнати, сестра на Гина Кунчева.

Знаменосецътъ на *Панайотъ Войвода*, прѣоблеченъ въ *каракачански* дрѣхи, и карайки двѣ овце подаръкъ (божемъ) на манастиря, слѣзълъ отъ *Юмрукъ чалъ* въ Сопотския женски манастиръ. Гина пригърнала сина си бунтовникъ, живъ го оплакала и му разказала страданията си, истѣглени отъ нея за неговото бѣгство отъ Карлово. Майката напомнила на сина си бившитѣ си майчини илюзии: или попъ, или учитель, или зографинъ да стане синъ ѝ. . . .

По казването на „сестра" *Христина*, синътъ казалъ на майка си: „то бѣ нѣкога, а отъ сега нататъкъ чакай: или главата ми набучена на върлина ще стърчи, или пъкъ тѣлото ми на бѣсилка ще виси".

Четири мѣсеци *дяконъ Игнати* носилъ знамето на свободата по Стара-Планина и проповѣдвалъ на планинскитѣ чада (говедаритѣ и овчаритѣ) „човѣшки правдини".

Бунтовническата чета на Панайотъ Войвода прѣзъ 1866 год. била зла, като гроздоберска муха: нападала царскитѣ друмища, разбивала кжр-сердарскитѣ отрѣди, тероризирала конашкитѣ чорбаджии, а всичко това давало богатъ материялъ на народната фантазия — давало богатъ материялъ на народнитѣ „пѣвци простаци", пастири на овце и говеда по политѣ балкански!. . При всѣка побѣда на „дружината народна", духътъ на свободата пропорционално нараствалъ въ душата на роба!

Панайотъ войвода казва: „дяконъ Левски, знаменосецътъ ми, на сънъ бѣ легкъ, като заякъ; отъ най-малкия необикновенъ шумъ той хрипваше и за оржжието си се хващаше. По скалитѣ и върховетѣ планински, като дива коза се катереше, а деретата балкански, като сърна прѣскачаше. Куршумътъ му всякога на мѣсто удряше. Въ боя бѣ пъргавъ и рѣшителенъ като лъвъ. И сега ми е жалъ за тоя истински рицарь на свободата". (разговоръ между Заимова и войводата Панайотъ Хитовъ. Непечатани още записки).

Въ Сливненския балканъ, около Жеравна, станала прѣстрѣлка мѣжду „дружината народна“ на Панайотъ войвода и *казацитѣ* на *Садъкъ Паша* (Чайковски). Знаменосецътъ, дяконъ Игнатий, отъ досада плакалъ като узналъ, че между раненитѣ и убити *казаци* имало българи и поляци.

„Глупци неразбрани! вие искате турската тирания да крѣпите“ – казалъ знаменосецътъ, когато узналъ отъ „нотеса“ на убититѣ казаци, че сѫ отъ българско и поляшко происхождение.

Септемврий мѣсецъ дошелъ; букака пожълтѣлъ, по *чаловетѣ* (алпийски равнини) снѣгъ наваляль, долѣ въ полето, непрѣкъснато дъждъ заръмтялъ, жеравътъ въ небето жаловито запищялъ, и знаменосецътъ знамето въ *калъфа* свилъ.

Народната дружина напустнала Сливненския балканъ и се опѫтила по *билото* на Стара планина за столицата на свободна Сърбия. Знаменосецътъ целуналъ рѫка на войводата и хваналъ пѫтя за широката и равна *Добруджа*.

* * *

Знаменосецътъ се отдѣлилъ отъ „народната дружина“ на Панайотъ войвода по слѣднитѣ съображения: а) ако се завърне съ дружината въ Бѣлградъ, цѣлата зима ще си прѣкара въ *бездѣлие* по кръчмитѣ и кафенетата; б) намѣсто да се дрънка за *Наполеона* и *Бисмарка* по бѣлградскитѣ кафенета и кръчми, по-добрѣ е да си разказва на доброджанскитѣ овчари за *царь Самуила*, *Симеона* и *Иванъ Шишмана*.

Кондю Алтъ-пармака, първия нишанджия въ четата на Панайота, далеченъ роднина на Сава Раковски, родомъ отъ село *Раково*, повелъ дякона Игнати и го завелъ въ доброджанскитѣ кашли на Хаджи Петра. Бидѣйки прѣоблѣченъ въ овчарски каяфетъ и карайки отпрѣдѣ си двѣ мършави магарета, тѣ, Кондю и Василъ, благополучно пристигнали въ кашлитѣ на *Хаджи Петра*. Условили се за *овчари шилигари*. Пасли овци день до пладнѣ: Василъ запѣлъ бунтовни пѣсни, и Кондю „отрепалъ“ църно татарче, що мърсувало по Добричко поле.

Главниятъ кихая на кашлитѣ разбралъ каква стока сѫ новитѣ двама овчари-шилигари. Обадилъ ги на Хаджи Петра. Хаджията ги прѣдалъ на турскитѣ власти. Конни стражари (суварие-зантие) въ кашлитѣ нахлули, ала „тайнственнитѣ“ овчари-шилигари по-рано офейкали. Кондю *Алтѫ-пармака* отишелъ въ гр. *Кюстенджа*, и тукъ се условилъ за слуга при една търговска контора, а *дяконъ Игнати* отишелъ въ

гр. *Меджидие*, открилъ се на старния *Горановъ*, тогава търговецъ на шаеци и гайтани въ Меджидие. Горановъ е калоферецъ; билъ е познайникъ на архим. Хад. Василя и на Гина Кунчева. Той любезно приелъ сестриника на святогорския изповѣдникъ; нахранилъ го, стоплилъ го, прѣоблѣкълъ го въ нови шаечни дрѣхи, далъ му шаечна зимна шуба, спусналъ му нѣколко гроша въ ржката, далъ му *прѣпоржчително* писмо до нѣкой си *Соколовъ*, търговецъ на шаеци и гайтани въ гр. *Тулча* и му пожелалъ „добра пжтя“. Чрѣзъ Соколова, дяконъ Игнати се настанилъ за учитель въ село *Ени-Кйой* (тулчанско). Отъ Ноемврий (1866 год.) до Юний (1867 год.) дяконъ Игнати учителствувалъ въ с. *Ени-Кйой*. На дѣцата *азбукето* откривалъ, а на възрастнитѣ бунтовнически пѣсни пѣлъ и за царетѣ български имъ разказвалъ. Както въ село *Войнягово*, така и въ с. Ени-Кйой, Василъ организиралъ *тайно общество*, подъ названието „тайна дружина“. Програмата на прѣдмѣтната дружина се състояла въ слѣднитѣ два параграфа:

§ I. Унищожавание черкезскитѣ и татарскитѣ разбойнически шайки, който грабжтъ мирното българско население въ околностьта на Сакча и Тулча.

§ II. Распространяванне между българското население отъ околнитѣ села на Ени-Кйой идеята за освобождение на България отъ турската тирания.

Въ праздничпи дни Василъ, бидѣйки придруженъ отъ най-распаленитѣ младежи на Ени-Кйой, посѣщавалъ е околнитѣ български села; въ черквитѣ пѣлъ „херувикото“, а въ домоветѣ — бунтовнически пѣсни.

Прѣзъ пролѣтния сезонъ, Василъ организиралъ „гимнастически дружини“; членоветѣ на тия дружини се упражнявали въ слѣдното: прѣскачали ровове, катерили се по дърветa, надпрѣварвали се въ тичание, съ пушка на нишанъ мѣрили, сбирачкали се и заучвали нѣкакви си „тайни сигнали“. Дяконътъ бѣше майсторъ на всичкитѣ горѣ-изброени гимнастически упражнения.

Не рядко съ рѣчьта си, [illegible] и гъв[illegible] на Ени-К[illegible] села. [illegible]

си“ проводенъ отъ „нѣкого си“ да обади на народа за скорошното падание на турското владичество.

Въ продължение на седемъ мѣсечно учителствувание (отъНоемвр. до Юний) Василъ успѣлъ да направи отъ младежитѣ Ени-кьойски *разсадникъ на свободата*. Фиданки отъ предмѣтния *разсадникъ* даромъ се разнасяли по источна и срѣдна Доброджа. Сѣмето на правдата и свободата, посѣто отъ Василя въ Ени-Кийой, като сѣмето на *капи-коса* (цикороя, одуванче) се разнесло по Тулчанско и Сакченско.

Прѣзъ Май мѣсецъ, даскалъ Василъ „испитъ“ направилъ. На испита присѫтствували и селенитѣ отъ околнитѣ села. Ученицитѣ пѣли „народни пѣсни“, а слушателитѣ отъ умиление плакали. Въ честь на даскала си и на гоститѣ си, „тайната дружина“ *зяфетъ* (угощение) дала. Рѣчьта му била официална: проповѣдвалъ *наука и просвѣта*.

На другия день (25 Май 1867 г.) „тайната дружина“ тържественно съпроводила „пратеника Божий“. Василъ Ивановъ прѣзъ Тулча отпѫтувалъ за Браила. Тукъ се срѣщналъ съ *Цвѣтко Павловичъ**) пратенъ отъ Раковски въ Романия да събира отборъ юнаци за организиранието на „двѣ-хилядната дружина“ която подъ личното началство на Раковски щѣла да нахлуе прѣзъ Юлий мѣсецъ въ дебритѣ балкански. Василъ Ивановъ, разкалугерения дяконъ, станалъ единъ видъ секретарь на *Цвѣтко Павловичъ*. Пратеника на Раковски и бившия знаменосецъ на Панайотъ войвода тръгнали по крайдунавскитѣ романски градове, центрове на българщината, да събиратъ „борци народни“. Прѣзъ мѣсецъ Юлия Василъ Ивановъ повелъ една трупа отъ стотина юнака за Сърбската столица. Благополучно пристигналъ въ свободната земя на „брачята“ сърби и прѣдставилъ на Раковски доведенитѣ изъ Романия юнаци.

* * *

Прѣзъ пролѣтьта на 1867 год. станали нѣколко сблъсквания между турскитѣ и сръбски погранични власти Интригата на прѣдмѣтнитѣ погранични сблъсквания дошла на границата не отъ *Стамболъ*, а отъ *Бѣлградъ*. Правителството на

*) Прѣдаденъ на турскитѣ власти въ Русчукъ отъ шпионина Величко Симеоновъ и убитъ на 9 Августъ 1867 г. въ австрийския параходъ „*Германия*“. Гледай: „Изъ въспоминанията ми“ П. И. Берковски.

князь Михаила Обреновича поискало отъ правителството на Султанъ Абдулъ-Азиза поправка на южнитѣ граници -- извадило на зеленатa масса стария погранпченъ споръ между Сюзерена и васала. Въ отговоръ на сръбската нота, написана на оскърбителенъ езикъ, Високата Порта заповѣдала на *Скопския* Командантъ да разгони сръбскитѣ погранични постове и да завземе спорнитѣ пастбища и пограничнитѣ сърбски селца. Императорскитѣ войски на Н. И. В. Султанъ Абдулъ Азиза нахлули два километра на вѫтрѣ въ Сърбската територия; пограничното сръбско население гологлаво избѣгало въ вѫтрѣшностьта на Сърбия. Сръбското правителство дигнало гюрултия; свикало подъ знамената нѣколко запаса отъ пограничнитѣ военни окрѫжия; Христичь тръгналъ по Европа да се оплаква на кралетѣ и императоритѣ отъ грубата постѫпка на Високата Порта; князь Михаилъ повикалъ въ двореца Раковски и Любена *Каравеловъ;* поискалъ отъ тѣхъ организиранието на една двухилядна дружина, набрана изъ срѣдата на българската емиграция въ Сърбия и Романия

Раковски и Каравеловъ приели прѣдложението на Князя съ слѣдующитѣ условия: а) Раковски и Каравеловъ да съберѫтъ юнацитѣ; б) Сръбското правителство на своя смѣтка да въоружи, да храни и да облѣче въ българска военна униформа юнацитѣ народни; в) Дружината да носи названието „*легионъ на българската самозащита;*“ г) за началникъ на легиона да бѫде назначенъ С. Раковски, а Л. Каравеловъ за неговъ помощникъ; д) командата въ *легиона* да става на български езикъ; е) назначението на легиона да бѫде: нѣколко дни прѣди да се обяви война на Турция, отъ страна на Сърбия, легиона да нахлуе въ Стара-Планина. да гони Търново и Пловдивъ, дѣто да гледа да повдигне българското население на бунтъ; ж) въ случай на побѣда. България да си остане за българитѣ; Сърбия да не присъединява къмъ територията си нито педя земя отъ освободенитѣ области: дунавска, одринска и Солунска.

Условията били приети

Раковски распратилъ агенти: Никола *Войводовъ* и Цвѣтко *Павловичъ* тръгнали изъ Романия *момци* да събиратъ, а Каравеловъ съ печатани прокламации извѣстилъ на българския свѣтъ за организиранието на „*българската самозащита*“.

Изъ Сръбско и Молдавско, дори изъ Банатско, сумма свѣтъ се повлѣкло за сърбската столица. Слухътъ за сформируванието

на „български легионъ“ се промъкналъ и въ прѣдѣлитѣ на поробената България. *Будната българска* младежъ наричана тогава отъ конашкитѣ чорбаджии *чепкъни* и *едепсизи* — напустнала бащиното си огнище и влѣзла въ редоветѣ на *Самозащита*.

Въ продължение на два мѣсяца, въ Бѣлградъ пристигнали около 1200 души доброволци. Отъ тѣхъ само 800 души били взети въ редоветѣ на *легиона:* въ бѣлградското военно комендантство постоянно засѣдавала военна, наборна комисия подъ прѣдсѣдателство на Сава Раковски, която прѣглеждала надошлитѣ доброволци, като проваждала въ казармитѣ само годнитѣ за военна служба, а *негоднитѣ* снабдявала съ пари, за да се завърнатъ на мѣстата си

Легиона раздѣлили на *четири чети*. Всѣка чета се обучавала отъ петь души сръбски офицери по народность българи. Легионеритѣ раздѣлили на два класса: *грамотни* и *неграмотни*. Неграмотнитѣ обучавали тъй, както обучавали проститѣ сърбски солдати а *грамотнитѣ* се учили на единъ видъ „практически курсъ“ на военнитѣ науки Прѣподавале имъ се практически слѣднитѣ отъ преподаваемитѣ въ военното училище военни науки: тактика, стратегия, военна история, топография и пр. военни науки. . . . .

Разкалугерения дяконъ миналъ прѣзъ наборната комисия. Раковски като видѣлъ изпъкналитѣ гърди, широкитѣ плѣщи и жилавата мускулатура на дяконъ Василя, казалъ: — ето человѣка, който геройски ще издържи борбата противъ тирана! —

Легионеритѣ облѣкли въ българска военна форма: зелени кантове на панталонитѣ, червени наврътници, бѣли наръкавници и кожена шапка съ разярено левче.

Легионътъ получилъ знаме отъ двореца. На знамето били изресувани двѣ балкански хубавици: едната въ сръбска носия, другата въ българска. България, окована въ вериги, моли се на „Сестра Сърбия“ да я освободи отъ гнъсното робство; а Сърбия съ знаме въ ръка показва ѝ Старо-планинскитѣ върхове.

Изтълкувано това, значи: Сърбия казва на България: „робинйо турска, намѣсто да плачешь, нарами пушка! . . . а азъ помощь ще ти испратъ . . . .“

Василъ Ивановъ постъпилъ въ „първа чета“ на легиона. Къмъ тая чета билъ прикомандированъ (взетъ отъ послѣдния курсъ на военното училище) Ангелъ *Кънчевъ*, въ качеството

на „помощникъ офицеръ“. „Редовия“ *Василъ* и „помощникъ-офицерътъ“ *Ангелъ* станали неразделни другари. Въ тая чета се обучавали на военно искуство: Христо *Ивановъ* отъ с. Какрина (Ловчанско), Василъ *Ионковъ* отъ с. Гложене (Тетевенско) и Димитръ *Общий* отъ Призренско *).

Първа чета на легиона се сдобила съ „пѣвчески хоръ“; управитель на хора билъ сладкопойния дяконъ Игнати. Раковски се похвалилъ на княза Михаила, че въ „първа чета“ на *българската самозащита* има единъ разкалугеренъ дяконъ, *пѣвецъ на пѣвцитѣ*. Василъ билъ поканенъ въ двореца; слѣдъ вечерята, Раковски накаралъ Василя да попѣе на Княза стари български пѣсни. Василъ запѣлъ. Нервозниятъ Князь Михаилъ заплакалъ и казалъ: „Ето единъ *златенъ човѣкъ*, който се храни въ *дървена паница*“. Саморѫчно князьтъ закачилъ ордена „Таково“ на дякона — легионеръ, бѫдѫщиятъ организаторъ на „българскитѣ тайни революционни комитети“.

На *стрѣлбището* дяконътъ очудвалъ „чадата на Марса“: на шестстотинъ метра растояние удрялъ съ пушка въ мишенката, гдѣто искалъ, или пъкъ гдѣто му показвали офицеритѣ да удари; нито единъ куршумъ напраздно не испускалъ.

На гимнастиката, що стърчала въ двора на казармата, дяконътъ правилъ чудеса: съ пъргавината и мускулната еластичность на *шебекъ* се катерилъ той по вертикалнитѣ и хоризонтални стълби и върлини. На люлката и вѫжетата дяконътъ правилъ разни акробатски фокуси.

Раковски и Каравеловъ често изваждали на расходка въ околноститѣ на столицата по-просвѣтенитѣ легионери. Вънъ отъ града, въ лоното на природата, легионеритѣ се упражнявали въ стрѣление съ револвери, прѣскачали ровове, надпрѣварвали се въ тичание, боричкали се, надскачвали се. Дяконътъ прѣскочилъ най-широкия ровъ, бивша турска табия. Каравеловъ плѣсналъ съ рѫцѣ и казалъ:

— „Това се казва скачка на нубийски левъ“.

Раковски подзелъ метафората на Каравелова и казалъ:

— Отъ сега нататъкъ Василя ще наричаме *Дяконъ левъ Нубийски*.

Василъ Ивановъ приелъ да се нарича *Дяконъ Левски*, а не *Дяконъ левъ Нубийски* (1867 г. августъ мѣсецъ). „И въ

*) Ангелъ Кънчевъ и Димитръ *Общий* прѣзъ 1869—73 год. станахѫ другари-апостоли на дякона Левски (глед. миналото, II книжка).

походката на дякона се забѣлѣжваше нѣкаква си лъвска напетость" — казваше ни Л. Каравеловъ.

Въ обществото на легионеритѣ дяконъ Левски се държалъ много скромно: малко говорилъ, повечето слушалъ другитѣ що говорятъ, и сигизъ-тогизъ имъ пѣлъ стари и нови български пѣсни Съ скромностьта и пѣснитѣ си, съ мълчаливостьта и пъргавината си, той спечелилъ симпатиитѣ на всички легионери отъ началника до послѣдния редовой . . .

Редовийтѣ отъ „първа чета": дяконъ Левски, Христо Ивановъ, Василъ Ионковъ, Димитъръ *Общий* и помощникъ офицерътъ отъ сѫщата чета Ангелъ *Кънчевъ* всѣка сѫбота послѣ обѣдъ, посѣщавали Любенъ Каравеловъ въ дома на жена му Наталия. (Ната Л. Каравелова, гледай критика на „Христа Ботевъ, опитъ за биография" отъ Ст. Заимовъ).

По думитѣ на Архимандритъ *Зиновий Петровъ*, тогава ученикъ въ Бѣлградската духовна семинария, кѫщата на Наталия Каравелова се намирала въ „Старня варошъ". Кѫщата била отъ типа на *землянкитѣ*: ниска, едноетажна, съ прустъ, измазанъ съ глина, и съ три стаи. Прѣдъ кѫщата имало малко дворче, въ дворчето шатрообразно стърчала *банарка* слива. Подъ *банарката* килимче послано, на килимчето, по бѣли гащи, съ несрѣсана брада и съ вирнати крака, опрѣни о дънера на сливата, лежалъ Любенъ Каравеловъ и приемалъ *българската младежь* на ауденция. При такъво „нихилистическо неглиже" Любенъ конферирал по всевозможни въпроси съ легиониститѣ и семинариститѣ, слѣпи негови привърженци. Каравеловъ проповѣдвалъ на „златната младежь" социалистическитѣ утопии на Сенъ Симона. По въпроса за освобождението на България отъ турското иго, той постоянно повтарялъ на гоститѣ си младежи слѣдующето:

Съ хайдушки чети и съ легиони сръбски, България не ще може се освободи: трѣбва да се иде между народа, свобода и правда да му се проповѣдва и да му се внуши. че нему прѣдстоц самъ да се погрижи за собственната си черга — да му се внуши, че никой неще кръвь да лѣе и пари да трощи за неговитѣ черни очи, че каквото си постеле, на такова ще спи, и да му се каже че „Майка Руссия" и „Сестра Сърбия" ще му помогнѫтъ само тогава, когато самъ той си помогне! . . . трѣбва да се организиратъ въ самата народна масса, градска и селска. *тайни революционни комитети:* съ помощьта на такива комитети и Италия можа да се осво-

боди отъ Австрийцитѣ и да се обедини въ едно Велико Кралство . . . съ помощьта на такива комитети и *Полша* прѣзъ 1862 год. хрипна като единъ човѣкъ, та поиска политически правдини отъ *Матушка Руссия*".

Само *Ангелъ Кънчевъ* се осмѣлявалъ да спори съ *человѣка*, който въ онова врѣме служилъ за „вѣрую" на сръбската и българска младежь. (Въ онова врѣме, 1866—68 год. Каравеловъ давалъ тонъ на сръбската беллетристика и се считалъ за пръвъ публицистъ въ Сърбия). Съ пѣна на уста и съ несрѣсана брада, Любенъ проповѣдвалъ на младежьта, а Дяконъ Левски, като попивателна книга, умствено поглъщалъ (аппнерцепиралъ) неговитѣ идеи. Прѣди да билъ слушалъ политическитѣ лекции на Каравелова, *Дяконъ Левски* смжтно е схващалъ идеята за организиранието на *тайнитѣ революционни комитети*, а сега, слѣдъ лекциитѣ, прѣдметната идея се разширила, допълнила и опрѣдѣлила — станала ясна, чиста и закржглена — свѣтнала като ярко слънце въ съзнанието на дякона, и освѣтила цѣлата му душа. Въ с. *Войнягово* и въ с. *Ени-кьой*, Дяконъ Левски организиралъ „тайно братство" и „тайна дружина". но не защото схващалъ ясно идеята за *широка организация* на „тайнитѣ комитети", а защото чувствувалъ вжтрѣшно нѣкакво си влѣчение да проповѣдва на народа *правдата*, *истината* и *свободата*. . . .

Отъ „голобрадитѣ волнодумци" на Старо-загорското „класическо училище" Дяконъ Левски открадналъ идеята: „властитѣ и законитѣ не сж дадени отъ Бога"; а отъ *„рошавия волнодумецъ"* (Л. Каравеловъ) открадналъ идеята: „въ всѣко село и въ всѣки градъ трѣбва да се образува таенъ комитетъ". Чрѣзъ комитетитѣ да се пустне въ движение между народната масса бунтовническата книжнина — да се пропагандира устно и печатно между турската рая идеята за политически самостоятеленъ животъ — идеята за *освобождението на България* отъ *самитѣ българи*. . .

Авторитетното влияние на Л. Каравелова върху духа на Левски е било толкова силно, че дяконътъ се заразилъ отъ социалистическитѣ утопии на Сенъ-Симона . . .

Скромната кжщица на Наталия Каравелова е била за *Дякона Левски* единъ видъ „висше училище", което го въвело въ течението на новитѣ идеи, исповѣдвани отъ висшитѣ кржгове на българската емиграция и отъ просвѣтенитѣ умове на сръбската и романска интеллигенция. . .

***

Легионеритѣ усилено се обучавали въ военното искуство и съ нетърпѣние очаквали деньтъ, въ който тържественно ще потеглѫтъ за прѣдѣлитѣ на милото си отечество. Чакали мѣсецъ, чакали два, а сърбското правителство недавало никакъвъ знакъ за обявение война. Христичь се завърналъ отъ обиколката си по европейскитѣ царствующи дворове.

Щомъ се завърналъ премиеръ министрътъ, и сръбската правителственна пресса смегчила воинственния си спрѣмо Турция тонъ. Сълзитѣ на Христича, види се, подѣйствували на Напалеона III: турскитѣ войски изпразднили завзетитѣ мѣста отъ сръбската територия. *Миролюбива* прѣписка се завързала между *Стамболъ* и *Бѣлградъ*. Свиканитѣ подъ знамената запасни били распуснати; на сръбско-турската граница се въдворилъ прѣдишния миръ. Раковски и Каравеловъ разбрали дипломатическата игра на Христича. Протестирали чрѣзъ опозиционния печатъ. Отъ двореца било казано на Раковски да мирува, иначе ще бѫде изгоненъ изъ прѣдѣлитѣ на Сърбия. Легионеритѣ се разбунтували: прѣдали орѫжието на началницитѣ си, излѣзли на групи изъ Бѣлградскитѣ улици и демонстративно запѣли български бунтовни пѣсни (1867 год. 15 септем.). При вечерь, военния министръ *Блазнавацъ* се явилъ въ казармитѣ на легиона и държалъ *успокоителна* рѣчь на развълнуванитѣ „брачя бугаре“. Казалъ имъ:

— „Пограничния въпросъ съ Турция още не е рѣшенъ. По миренъ начинъ не ще може се разрѣши. До година, ако е животъ и здравие, щомъ закука кукувица въ Софийско поле, всинца ще тръгнеме за Търново и Пловдивъ“.

Дяконъ Левски се изтѫпилъ прѣдъ фронта и отъ името на легионеритѣ казалъ на *Блазнаваца*:

— Г-не Министре, отъ името на другаритѣ си Ви молимъ да ни распуснете, като ни дадете срѣдства да се завърнемъ по мѣстата си!

— „За това ще поговорѭ съ Господаря“ — отговорилъ Блазнавацъ и съ наведена глава напусналъ казармитѣ на българския легионъ.

На другия день, военното министерство обявило на легионеритѣ волята на Господаря: „*желающитѣ* да останѫтъ въ легиона самоpѫчно да се запишѫтъ въ списъка на четитѣ; а *нежелающитѣ*, слѣдъ като прѣдадѫтъ по принадлежность пра-

Л. Каравеловъ билъ заподозренъ като нравственъ участникъ въ убийството на княза: потърсила го полицията; Наталия го скрила въ отлуканата и нощно врѣме го прѣхвърлила на Австрийския брѣгъ (Земунъ). Австрийското правителство го арестувало. Слѣдъ три-мѣсечно излѣжавание въ затвора, правителството на Н. И. В. Францъ Иосифа го исхвърлило въ прѣдѣлитѣ на *свободна Ромѫния*.

Регенството, за да *загълвика* войводитѣ: *Панайотъ*, *Илю* и *Цеко*, отпуснало имъ лична и пожизнена пенсия по 150 динара (лева) на мѣсецъ, а на юнацитѣ имъ соколи по 20 динара

Димитъръ Общий, най-горещия легионеръ, се обявилъ за старо-сърбиянецъ и поискалъ пенсия. Регенството му отпуснало 50 динара на мѣсецъ. Димитъръ Общий е отъ призренскитѣ села

IV

Turnu Măgurele. — Първата стѫпка за организиране на тайнитѣ комитети. — Пѫтувание по Дунавския вилаетъ (с. България). — Пѫтувание по Одринския вилаетъ (Тракия). — Първата прѣписка съ Любена Каравеловъ.

* * *

Турно-Мѫгуреле е българо-романско градче, расположено на лѣвия брѣгъ на великата славянска рѣка (Дунавъ), срѣщу крѣпостьта *Никопо ли — Ени-Болъ Никополъ*. Отъ канарата Никополска Турно-Мѫгуреле се вижда като въ панорама; вижда се тъй разлато, както се вижда и градътъ *Жиоржево* отъ градинката на *баба Тонка* (Русе). Повече отъ половината жители на Турно-Мѫгуреле сѫ българановци, прѣселени въ Ромѫния прѣзъ размирнитѣ години: 1828, 1848 и 1855. Надошлитѣ тукъ българи прѣселци отъ дѣсния брѣгъ на Дунава сѫ повечето отъ Плѣвенъ, Тетевенъ, Ловечъ, Троянъ и Севлиево.

Турно-Мѫгуреле е играло първенствующа роль въ тайната революционна дѣятелность на Дякона Левски: отъ *Турно-Мѫгуреле* Левски е насочилъ първитѣ си стѫпки къмъ градоветѣ и селата на турскитѣ вилаети, за да организира тайни комитети; на Турно-Мѫгуреле се е спиралъ и си е почивалъ Дяконъ Левски, отивайки отъ Ловечъ за Букурещъ и отъ Букурещъ за *турскитѣ вилаети* (днесъ Сѣверна и Южна България); върбитѣ Турно-Мѫгурелски (островчетата) и канаритѣ Никополски знаѭтъ тайната: какъ дяконъ Левски нощно врѣме е минавалъ отъ *свободна Ромѫния* въ прѣдѣлитѣ на *турска България*; Турно-Мѫгуреле даде първата материална помощь на дякона Левски, за да направи *първата си* екскурзия въ царството на *раитѣ*; Турно-Мѫгуреле бѣ първата погранична станция на комитетската кореспонденция; Турно-Мѫгуреле въорѫжи четата на Таньо *Уйгунсуза* (Краевъ) и го

проводи въ Дели-ор
нан-много юнаци на
гуреле бѣ скромно
Жиоржево (Гюргево
гранични пунктове на
Въ Жиоржево
Турно-Мжгуреле —
ржка търговци, но и
неуморими *дѣйци!* . .

Въ началото на
Левски, придруженъ
Ивановъ и Василъ *П*
Мжгуреле.
По пжтя, отъ Бѣлгр
Христо *Ивановъ* и Вас
ната пропаганда.
Като пристигнали
смѣткитѣ съ *Данаила*
на *Христа* 50 наполеон
Съ честностьта си,
си, *Данаилъ* Поповъ пр
Левски. Съ първа срѣ
бунтовника дяконъ. Ва
си и поискалъ отъ него
щото дѣло. Данаилъ п
засновилъ между по-богат
ржка събралъ около *хил*
По искането на *В*
приказки" по събуденитѣ
Мжгуреле. На събравши
Разказалъ имъ за позо
прѣдѣлитѣ на Сърбия.

*) *Бѣлѣжка.* Христо
Турно Мжгуреле (прѣзъ 186
български легионъ въ Бѣлг
кръчмарскитѣ си стоки на
Попковъ перpredѣлиши си
„сестра" Сърбия (1867 юн
ржка търговецъ; при това
патриотъ, и добъръ водите
ъ селото Турно-Мжгуреле

„Търговецътъ на едъръ добитъкъ“ благополучно пристиг-
ь въ гр. Ловечь и се установилъ въ хана на *Шабанъ*-аа.
илъ *Йонковъ* съ паляческа надутость развождалъ господаря
по домоветѣ на ловчанскитѣ „малъ-сайбии“ и секретно имъ
.нѣлъ на ухото: „моя господарь е тежъкъ търговецъ на
ръ добитъкъ: всѣка година *хиляди говежди глави* прѣ-
важда въ Австрия и Ромѫния“.

Отъ Свищовъ пристигналъ въ Ловечь и продавачътъ на
лезни книжки“ и на „попски патрахили“. — Пристигналъ
ристо Ивановъ *голѣмия*.

Скитникътъ книжарь и търговецътъ на едъръ добитъкъ
назначили нощно рандеву въ кѫщата на *Попъ-Лукана*.

По искането на Христо Ивановъ, Маринъ Попъ Лука-
съ свикалъ, божемъ, на „мухабетъ“ най-вѣрнитѣ си приятели.
вечеринката присѫтствували „книжарътъ“ и „търговецътъ“.
и що ели, пили що пили, най-сетнѣ пѣсни запѣли. Съ пѣс-
тѣ си Дяконъ Левски произвелъ нуждното за случая впечат-
ние. Отъ пѣснитѣ, минали на думи, а отъ думитѣ — на дѣла:
вчанскитѣ младежи се организирали въ комитетъ; събрали
между си около 20 лири и ги прѣдложили на *Дякона*. Той
казалъ да ги вземе, като посъвѣтвалъ половината отъ сум-
та да се проводи чрѣзъ Данаилъ Поповъ на Д. *Войниковъ*
Браила, редакторъ-издатель на в. „Дунавска Зора“. Срѣщу
ммата *десетъ лири* Войниковъ да провожда чрѣзъ Данаила
айно) 40 броя отъ „Дунавска Зора“ на Ловчанския коми-
тъ, който пъкъ да се задължи отъ своя страна тайно да ги
аспространява между приятелитѣ въ Ловчанско и Троянско.
а останалата сумма да се купѭтъ, чрѣзъ Данаила, по-важнитѣ
унтовнически съчинения на *Раковски* и тайнимъ образомъ да
е распространѭтъ между селскитѣ учители и попове

Въ семейството и въ цѣлия родъ на Попъ Лукана, Дя-
конъ Левски намѣрилъ най-сърдеченъ приемъ, който приемъ
усилилъ и така силния куражъ на неустрашимия пропо-
вѣдникъ.

Слѣдъ сполуката въ г. Ловечь, *продавачътъ* на „полезни
книжки“ тръгналъ за Севлиево, Габрово, Търново, Лѣсковецъ,
Трѣвна и Орѣховицитѣ, а *купувачътъ* на „едъръ добитъкъ“ —
за Троянъ, Тетевенъ, Орхание, Етрополе, Вратца, Берковица,
Ломъ и Орѣхово.

Въ Троянъ „приятелитѣ на Станя Ловчалията“ студено
приели и студено испроводили *апостола на свободата*.

До „приятелитѣ“ въ Тетевенъ Дяконъ Левски ималъ „прѣпоржчителни“ писма, и отъ Турно-Мжгуреле, и отъ Плѣвенъ, и отъ Ловечъ. Василъ *Ионковъ* — тѣлохранительтъ на „търговеца“, познатъ и на дѣцата въ Тетевенъ, отвелъ „господаря си“ въ кжщата на *Петко Милевъ*, единъ отъ първитѣ богаташи и влиятелни хора въ Тетевенско. Бай *Петко*, притежатель на нѣколко „стотини глави едъръ добитъкъ“ приелъ и посрѣщналъ съ подобающа честь „търговеца на едъръ добитъкъ“. На другия день го развелъ изъ града; запозналъ го съ по-първитѣ „малъ-сайбии“ на „едъръ добитъкъ“; завелъ го дори въ конака и го запозналъ съ мюдюра и кадията; запозналъ го съ *Хаджи Станйо* Станевъ, тетевенскиятъ *Ротшилдъ* и башъ-конашки чорбаджия. Хаджи Станю, за да покаже богатството си и силата си на новия търговецъ, отвелъ го дома си; нагостилъ го, както подобава, поканилъ го да отидятъ въ *говедарника*, за да видятъ стоката му: *200 юнци, 150 крави. 50 телци и проче. . .*

Петко Милевъ, Хаджи Станйо и „търговецътъ“ отишли на *говедарника:* разгледали юнцитѣ и телцитѣ; пазарували се и неспазарени се върнали отъ гората въ Тетевенъ. Петко *Страшника* и Хаджи Станю *банкера* вѣрвали, че иматъ работа съ тежъкъ влашки търговецъ на едъръ добитъкъ!!... Ето защо тѣ сж го развеждали по говедарника и по конака.

По искането на Иванъ Ибришимовъ (учитель) братя Хаджи *Ивановци*, Станйо и Станчо, братовчеди на Хаджи Станя, свикали роднини и приятели на вечеринка у дома си, надошли: *Хаджи Станйо Станевъ*, Петко *Милевъ*, — Иванъ *Петковъ*, Дочо *Мръвковъ*, Иванъ *Фурнаджиевъ*, Марко *Ихончевъ*, Василъ *Пупешковъ* и дѣдо Лалйо *Пѣевъ;* присжтствувалъ на вечеринката и търговеца на едъръ добитъкъ заедно съ тѣлохранителя си.

Гоститѣ, слѣдъ като хапнали и пийнали и се развеселили, сами нагазили въ политиката. Хаджи Станйо бистрилъ политиката съ *Московеца*, Петко *Милевъ* съ Сърбина, а Ибришимовъ — съ Наполеона III. Василъ *Ионковъ* испѣлъ пѣсеньта на Хайдукъ *Вълко*, а търговецътъ — пѣсеньта на „жаловититѣ славеи“. Хаджи Станйо и Петко Милевъ се расчувствовали; въ момента на патриотическия си екстазъ обявили на търговеца, че на долна цѣна ще му продадятъ добитъка си, за хатъра на сладката му пѣсень. Търговецътъ отворилъ уста и разказалъ на Тетевенскитѣ свѣтила, каква търговия върти той, и защо се скита по градове и села. Хаджи Станйо замръзналъ

на мѣстото си, а Петко Милевъ *Страшника* се приближилъ до *Левски*, потупкалъ го по рамото и му казалъ: „имай ме за свой човѣкъ; богатството ми е на твое расположение; дано даде Господь скоро да се испълнятъ *„сладкитѣ ти думи"*. Дочо *Мръвковъ*, отъ патриотическо умиление, цѣлуналъ ржка на раскалугерения дяконъ, а *дѣдо Лалйо* поискалъ прѣдъ него да си исповѣда грѣховетѣ:

— „На таквизъ исповѣдници искамъ азъ да си исповѣдамъ грѣховотѣ, а не на светогорскитѣ и рилски бикове" — казалъ дѣдо Лалйо и съ благоговѣние цалуналъ не ржката, а челото на Дяконъ Левски.

Петко Милевъ и Марко Ибнчевъ, нераздѣлни другари на *Хаджи Станя*; успокоили другаря си съ думитѣ: „ако те е страхъ да бждешъ членъ на комитета, защото си *мемлекетъ чорбаджия*, то можешъ да си мълчишъ и нищо повече". *Честолюбието* надвило на *страха*: Хаджи Станйо приелъ да бжде другаръ на Петко Милевъ въ една съвсѣмъ нетърговска работа!!:

„Приятелитѣ" въ Тетевенъ съ въсхищение въсприели идеята за организиране „тайни комитети". Събрали на бърза ржка помежду си *сто* (100) лири турски. Събраната сумма прѣдложили на Дякона. Левски взелъ купчинката лири отъ мендерлика, завързалъ ги въ кърпата си и ги прѣдалъ на Хаджи Станя: „на ти, Хаджи, тая сумма, та кога се завърнж слѣдъ нѣколко дни тука, *стотѣхъ* лири да станжтъ *двѣстѣ*".

По съвѣтитѣ на Дякона „приятелитѣ" въ Тетевенъ проводили чрѣзъ Василя Ионковъ *10 лири* на Данаила Поповъ, за да имъ накупи „бунтовнически вѣстници" и „бунтовнически книги".

Бидѣйки прѣдоводенъ отъ сполуката си въ Тетевенъ, Дяконъ Левски съ „накривенъ фесъ" и засмѣнъ до уши, дѣто се е рѣкло, отпжтувалъ за *Орхание*. Василъ Ионковъ останалъ при домашнитѣ си въ с. *Гложене*, а на мѣсто него Станчо Хаджи Ивановъ тръгналъ съ „търговеца на едъръ добитъкъ".

Братя Хаджи Иванови достатъчно тѣжели върху търговскитѣ вѣзни въ търговского поднебие на Орхание, Етрополе, Тетевенъ и Вратца; ето защо, съпроводничеството на Станчо Хаджи Ивановъ е дигнало акциитѣ на „влашкия тежъкъ търговецъ на едъръ добитъкъ".

Станчо отвелъ „търговеца" въ голѣмото село *Български изворъ* — голѣмъ изворъ. Настанилъ го въ кжщата на Димитъръ

Крачуновъ, първъ селски богаташъ и кметъ на селото. Безъ много забикалки, „търговцитѣ“ пришепнали на Крачунова по какава работа ходятъ. *Крачуновъ* свикалъ, божемъ, на гощавка приятелитѣ си: Георги *Стойковъ*, Маринъ *Пешовъ*, Дико *Стойковъ*, Дико *Геровъ*. Дидйо *Пѣевъ*, Дико *Тодоровъ* и Вуте *Никовъ*. *Гощавката* се свършила съ организиране таенъ комитетъ въ с. *Голѣмъ Изворъ*. Събрали *10 лири* и ги проводили на съхранение у кесията на Хаджи Станя.

Отъ с. *Голѣмъ Изворъ* „търговцитѣ“ отишли въ село *Абланица*. „Кондисали“ на чорбаджи Марковия ханъ. Чорбаджи Марко съ „честь и слава“, каквато подобава на тѣжки търговци, посрѣщналъ и испратилъ високитѣ си гости. Съ първа срѣща и отъ първа дума Дяконъ *Левски* разбралъ, че чорбаджи Марко е по-турчинъ и отъ самитѣ турци, та за това и дума не му продумалъ по истинската си търговия.

Отъ *Абланица* „търговцитѣ“ се спрѣли въ голѣмото село *Ведраре*. „Кондисали“ въ кѫщата на чорбаджи Патя, заптийско ухо и конашко око. Учителствувалъ тогава въ село Ведраре Илия *Костовъ*, родомъ отъ гр Сопотъ. Костовъ билъ старъ познайникъ на *Дяконъ Игнати*; когато раскалугерения дяконъ Игнати учителствувалъ въ с. *Войнягово*, тогава *Костовъ* учителствувалъ въ с. *Дѫбене*, съсѣдно на Войнягово. Учительтъ *Костовъ* разбралъ по каква работа ходи бившия *дяконъ Игнати*. Пришепналъ му на ухо слѣднитѣ думи: „пази се отъ чорбаджи Патя“. Чрѣзъ учителя Костовъ Дяконъ Левски основалъ таенъ комитетъ въ с *Ведраре*. Първитѣ участници на ведрарския комитетъ сѫ били: Братя *Попови*, Иванъ и Филйо; братия *Ветови*, Иванъ и Бутйо и Вутйо *Пеловъ*.

На 10 Декемврий „търговцитѣ“ пристигнали въ гр. Орхание. „Кондисали“ (установили се) на „Шарения ханъ“. Направили „официална визита“ на най-първитѣ „*малъ-сайбии*“ на едъръ добитъкъ. Стария *Брънчевъ*, конашки чорбаджия, безъ да знае съ кого има работа, отрекомандувалъ „тѣжкия търговецъ“ на орханийския каймакаминъ. Маринъ Николовъ, Петко *Ниновъ* и Гаврилъ *Брънчевъ*, търговци отъ средна рѫка, устроили вечеринка на „тежкитѣ търговци“ въ *Шарения Ханъ*. На вечеринката билъ поканенъ, дѣто се е рѣкло, цвѣтътъ на тогавашната орханийска интеллигенция. Дяконъ *Левски* на вече-

---

*) *Бѣлѣжка*. Димитъръ *Крачуновъ* бѣ единъ отъ най-дѣятелнитѣ членове на тайния комитетъ (глед. III кн. *Минѫлото*).

финката повечето нѣлъ, а по малко говорнтъ. Орханийскитѣ младежи се организирали въ таенъ комитетъ. Събрали помежду си *30 лири* и ги турнали за основа на бждащата комитетска каса въ Орхание.

Отъ Орхание „търговцитѣ“ отишли въ *Етрополе*. Николчо Арнаудовъ, първо етрополско свѣтило, приелъ съ подобающа честь „тѣжкитѣ търговци на едъръ добитъкъ“. Нагостилъ ги както прилича; запозналъ ги съ етрополскитѣ беюве и агаларн „притѣжатели на *хиляди говежди глави*“; но при все това търговцитѣ не харесали „етрополския добитъкъ“. Станчо Хаджи Ивановъ скритомъ спусналъ въ ржката на *Тодоръ Пѣевъ* нѣкакво си парченце отъ бѣла хартия — секретната записка на *Ибришимова*. Дяконъ Левски се запозналъ съ главния учитель на Етрополскитѣ училища — *Тодоръ Пѣевъ*. Съ физическата си хубость, съ вънкашната си елегантность и съ умственната си гъвкавость, Пѣевъ произвелъ силно впечатление на *Дякона Левски*. Въ личностьта на Тодоръ Пѣевъ Дяконъ Левски намѣрилъ уменъ съвѣтникъ. Т. Пѣевъ, като просвѣтенъ человѣкъ на врѣмето си, най-добрѣ е разбралъ ламтѣнието на тълпата, гъделътъ на конака и простотията на *агата*. Идеята за организирание на българскитѣ патриоти въ тайни комитети схваната била на длъжъ и на ширъ отъ етрополския главенъ даскалъ. Въ главата на Т. Пѣевъ запъплили разни проекти относително организацията на тайнитѣ комитети. Отъ 1867 — 72 год.. често Левски се е обръщалъ за съвѣти къмъ Т. Пѣевъ по устройството на комитетитѣ.

Отъ Етрополе „търговцитѣ“ заминали за гр. *Вратца*. Коледнитѣ пости отговѣли въ Врачанския манастиръ, що е расположенъ въ дефилето при с. Черепишъ; а новата (1868) година посрѣщнжли въ Вратца, въ дома на братя *Анкови*.

Каквато тѣжесть сж имали въ *Тетевенско* братя *Хаджи Иванови*, такава тѣжесть сж имали въ Врачанско и братя *Анкови*. Чрѣзъ братя *Анкови* Левски сполучилъ да състави таенъ комитетъ въ гр. Вратца. Въ състава на Врачанския комитетъ влѣзли синоветѣ на първитѣ богаташи: Бошняцитѣ, Печеняцитѣ, Анковци, Митйо Цвѣтковъ, *Бакаловъ*, Митйо Х. Мицовъ и други.....

Синоветѣ на врачанскитѣ „тежки джелепи“ съ благоговѣние приели и испроводили Дякона Левски. Дали му *10 лири пжтни разноски*. Станчо Хаджи Ивановъ се върналъ въ Тетевенъ, а длъжностьта *съпроводачъ* заелъ *Митйо Анковъ*.

Левски и Анковъ „тежки търговци на *ярешки кожи*“ пристигнали въ *Берковица.* Установили се въ Х. Петровия ханъ. Посѣтили по-първитѣ търговци на „ярешки кожи“. Направили официална визита на *Негово Високопрѣосвященство Доротея*, епископъ софийски, живущъ тогава въ Берковица. Берковица отказала да влѣзе подъ общата организация на тайнитѣ комитети. Съ неприятни мисли и горчиви думи напустналъ Левски градецътъ на *покорнитѣ раи* и се опжтилъ за селото *Кутловица* (днесъ Фердинандово). *Дебелокожитѣ* шопи-кутловчане се показали по-въсприемчиви отъ *тънкокожитѣ* Берковчане: *шопската Кутловица* се записала въ „тевтеря на свободата“.

Отъ Кутловица Левски и Анковъ отишли въ г. Ломъ-Паланка. „Кондисали“ въ кжщата на Александръ *Цановъ, паспортъ-мей-мору* (чиновникъ на паспортното отдѣление). Цановъ, паспортъ мей-мору, не малко се изплашилъ, като узналъ отъ гоститѣ си *тайната* на търговската имъ екскурсия; но Митйо успокоилъ Александра, като го излъгалъ, че всичкитѣ „врачански джелепи“ сж членове на тайния комитетъ.

Чрѣзъ братя *Ангелови* (Д. П. и А. П.), най-виднитѣ Ломски граждани, Левски наредилъ таенъ комитетъ въ Ломъ-Паланка*) Алекс. *Цановъ* не влѣзълъ въ комитета, но обѣщалъ на дякона *Левски* своята подържка на „светото дѣло“ съ свободно пропускание на „тайната кореспонденция“ и на „тайнитѣ хора“. Алекс. Цановъ билъ първия турски чиновникъ, когото Левски употрѣбилъ за орждие на комитета. Отъ 1868—72 год. *Цановъ* билъ вѣренъ служитель на *комитетското дѣло*, а слѣдъ *Арабаконашкото събитие* станалъ вѣренъ служитель на *Падишаха!* ...

„Приятелитѣ“ въ Ломъ разказали на Дякона Левски разни дивотии, вършени отъ *Чорбаджи Йончо*, конашко ухо и полицейско око. Левски поискалъ да се види и да се поразговори съ *конашкото чудовище*. Придруженъ отъ М. Анковъ и

---

*) Димитъръ Ангеловъ и попъ Димитъръ, членове на Ломския комитетъ, били прѣдадени на турскитѣ власти отъ *Негово Високопрѣосвященство* Доротей, Митрополитъ Софийски. Попъ Димитъръ е билъ арестуванъ на 11 Юния, 1868 год., въ село *Славотинъ* (Берковска околия). Д. Ангеловъ и попъ Димитъръ били осждени на *вѣчни окови* въ Сен-жан-д'Акарската крѣпость. Д. Ангеловъ избѣгалъ отъ ржцѣтѣ на турската полиция на Измирското пристанище, а попъ Димитъръ излѣжалъ десеть години въ „Акке Калеси“.

Алекс. Цановъ, направилъ официална визита на Чорбаджи Ионча. „Търговецътъ на царевица се поразговорилъ съ *конашкото ухо*. Цановъ нарочно подигналъ прѣдъ чорбаджи Ионча въпросъ за убийството на „вагабонтитѣ“ въ парахода „*Германия*“ (1867 год. 9 Августъ, русчушката скеля, убийството на войводитѣ *Цвѣтко* и *Никола*). Чорбаджи Ионче се расфучалъ по адреса на „вагабонтитѣ“ и казалъ:

— Ехъ, да ми падне на ржката нѣкой отъ такивато „вагабонти“, съ кремъкъ бихъ го дралъ!... Не даватъ мира на царската рая и на царскитѣ хора....

Казалъ Чорбаджи Иончо, безъ да знае, че „търговецътъ на царевица“, съ когото се разговаря, е единъ отъ такивато „вагабонти“.

Отъ Ломъ-Паланка „търговцитѣ“ по сухо отпжтували за гр. Орѣхово. „Кондисали“ въ *хана* на Иванъ Димитровъ *налбантина*, неотдавна прѣселенъ отъ село *Конопчии*, чирпанска околия. Анковъ открилъ на Димитрова, като какъвъ сортъ царевица прѣкупуватъ. Димитровъ ги обадилъ на *чорбаджи Цеко*. най-влиятелното лице въ Орѣховската нахия. Чорбаджи Цеко отъ „заднитѣ врата“, дѣто се е рѣкло, приелъ у дома си лъжливитѣ търговци, нагостилъ ги съ печени кокошки, разговорилъ се съ тѣхъ на дълго и широко по организиранието на тайнитѣ комитети и свършилъ съ заповѣдьта:

— Ей, още сега, ще се качите на конетѣ си и ще отидете тамъ, отдѣто сте дошли. Още веднажъ кракътъ ви тукъ, въ Орѣхово и въ орѣховската нахия, да не стжпва, иначе ще го прѣчупиж!...“

„Търговцитѣ“ посрѣдъ нощь напустнали Орѣхово и осъмнали въ голѣмото село *Бѣла-Слатина*. Тукъ „приятелитѣ“ се раздѣлили: Митйо Анковъ тръгналъ за *Вратца*, а Дяконъ Левски — за Плѣвенъ.

Чорбаджи Цеко не прѣдалъ лъжливитѣ търговци на турскитѣ власти; само ги сплашилъ съ властьта и запрѣтилъ имъ да *размирявать* духоветѣ на царската рая, обожателка на конашката му дипломация.

На връхъ *Благовѣцъ* (1868 год.) *Левски*, облѣченъ въ калугерски дрѣхи, влѣзълъ въ гр. Ловечъ и слѣзълъ въ кжщата на попъ *Лукана*. Въ каяфетътъ на „светогорски просекъ“ тръгналъ той между благочестивитѣ ловчански християне да събира (божемъ) милостиня за братята отъ Света-Гора.

Продавачътъ на „полезни книжки“ и подвързачътъ на „черковни книги“, ***голѣмия Христо***, се завърналъ отъ обиколката си въ гр. Ловечъ. Дошелъ отъ ***Гложене*** и Василъ ***Йонковъ***. Другаритѣ легионери, сега проповѣдници, размѣнили мисли и чувства относително обиколкитѣ си по градове и села въ „***Туна вилаети***“. Слѣдъ нѣколко съвѣщания, взели слѣдното рѣшение: Левски да посѣти селата и градоветѣ, прѣзъ които е миналъ Голѣмия Христо; Христо да заобиколи лицата, които приели „новата вѣра“ отъ Дякона Левски; а Василъ ***Йонковъ*** да отиде въ ***Турно-мжгуреле***, та да накупи „бунтовнически книги и брошури“ и стотина револвери и да ги распрати чрѣзъ ***Анастаса*** и Дочо ***Мръвковъ*** до „приятелитѣ“ въ Ловечъ, Тетевенъ, Орхание, Етрополе, Вратца и Ломъ.

Левски, въ образа на „светогорски просякъ“, тръгналъ за Търновско, имайки въ пазвата си списъка на лицата, съ които се е срѣщалъ продавачътъ на „полезни книжки“; ***Христо*** тръгналъ за Врачанско, а ***Йонковъ*** за Влашко....

„Светогорския просякъ“ наредилъ таенъ комитетъ въ гр. Севлиево.

Въ Габрово „просякътъ“ слѣзналъ въ хана на братя ***Кръстеняковци***, посветени въ ***дѣлото*** отъ Христо Ивановъ. ***Светогорецътъ*** пѣлъ въ габровската съборна черква, посѣтилъ прѣзъ „заднитѣ врата“ ***Априловската гимназия***. Просилъ милостиня между еснафитѣ. Съ смиренно лице посѣтилъ габровскитѣ чорбаджии (Манафовци); подмѣтналъ имъ за нѣкаква си „нова света-гора“. Съ помощьта на по-младитѣ учители, Левски турилъ въ торбата на комитета габровскитѣ младежи.

Въ ***Дрѣново*** „светогорецътъ“ слезналъ въ хана на ***хаджи Пенча Кискиня***; разговорилъ се съ притежателя на хана — първия богаташъ въ Дрѣновско и съ очитѣ си, дѣто се е рѣкло, се убѣдилъ, че хаджи ***Кискинъ*** е сжщински ***мискинъ***. За да го расположи на откровенность, светогорецътъ му испѣлъ на „7-й гласъ херувикото“ и ***тропара*** на Св. Богородица“, но Хаджи ***Кискинъ*** едно твърдѣлъ: „***парата е и правда и свобода: имашъ пари, имашъ право, имашъ и свобода***“. Левски сондиралъ дрѣновската младежь, но отъ разговоритѣ разбралъ че тя исповѣдва ***Кискинскитѣ начала*** на хаджи Кискиня, ***Дрѣново*** не приело „новата българска вѣра“. Апостолътъ Левски, съгласно Евангелската заповѣдь, отърсилъ дрѣновския прахъ отъ обущата си и заминалъ за ***Велико-Търново***.

На 15 априлъ, 1868 год., късно вечерь, въ мрачината, калугеръ „нѣкой си“ влѣзълъ въ Велико Търново. *Левски* се настанилъ въ къщата на *Иванъ Х. Димитровъ*, търговецъ отъ първа ржка. Търновскитѣ младежи, потомци на Асеновци, се засуетили около кантората на Хаджи Димитрова. Единъ по единъ, прѣзъ „заднитѣ врата“ на къщата, младежитѣ посѣтили „новия светогорецъ“. За да избѣгне окото на търновската полиция, Левски се прѣселилъ въ близкия манастиръ „Прѣображение“. На чело на Ив. Хаджи Димитровъ, около 25 души младежи отишли, божемъ, на „*теферичъ*“ въ манастирьтъ.

Отецъ Матей *Прѣображенски*, съ бъклица въ ржка ги посрѣщналъ. Два дни младежитѣ ели, пили, бунтовни пѣсни пѣли, благи думи думали, и комитетъ организирали; на първа ржка *50 лири* събрали; на Дякона мѣрка земали и му заржчали единъ катъ дрѣхи отъ най-скжпо сукно.

На 20 априлъ сутриньта, рано, изъ манастиря Прѣображение излѣзли двама *опърпани* калугери и хванали пжтя за Орѣховица. Дяконъ Левски, придруженъ отъ отецъ Матей *Миткалото*, посѣтилъ *Горна* и Долна Орѣховица, Лѣсковецъ, Трѣвна, Поли-*Крайще* и по-главнитѣ села на търновската околия. Гдѣто миналъ и комитетъ посѣлъ. . .

Двамата *опърпани калугери* посѣтили и градецътъ *Елена*, котило на конашкитѣ чорбаджии. Съ *житието* въ ржка и съ смирени лица се явили тѣ прѣдъ еленскитѣ чорбаджии. Еленскитѣ *Юпитери* по едно *житие* си купили;

*) *Бѣлѣжка*. Отецъ Матей *Прѣображенски*, именуемъ *Миткалото*, въ младинитѣ си е билъ Старо-планински хайдукъ. Прѣбродилъ е на длъжъ и на ширъ Влашко, Богданско и Бесарабско, Велика Русия и малка Сърбия, Света Палестиня и Света гора. Въ 1862 год.земалъ живо участие въ испжжданието на турския гарнизонъ изъ Бѣлградската крепость. Въ прѣстрѣлката получилъ нѣколко рани. Скиталъ се е съ *Раковски* по балканитѣ и по бесарабскитѣ манастири. Уморенъ отъ *миткание* по чуждитѣ земи, завърналъ се въ милото си отечество; прѣвелъ отъ сръбски *житието* на по-главнитѣ светци, отпечаталъ го на „вересия“ и тръгналъ да го распространява между благочестивитѣ християни. Съ *житието* въ торба той обиколилъ по-главнитѣ градове и села, расположени отъ двѣтѣ страни на Стара-Планина. *Черната нужда* го вкарала въ килията на манастиря *Прѣображение*. Личната му срѣща съ Дяконъ Левски отново го тласнала въ *буритѣ житейски*. Отъ „умиротворенъ скитникъ“ той отново станалъ горещъ проповѣдникъ на *правдата и свободата*: приелъ да бжде помощникъ на Левски въ организиранието на тайнитѣ комитети. . .

високомѣрно изслушали *опърпанитѣ* калугери и шеговито ги запитали:

— Знаете ли че въ Русчюкъ тѣзъ дни Митхадъ-паша *лудница* отваря?

— Та що отъ това? — запитали калугеритѣ.

— Идете тамъ, та проповѣдвайте на лудитѣ това, що проповѣдвате намъ! . . .

Опърпанитѣ калугери се обърнали къмъ Еленската младежь. Отъ нѣколко срѣщи съ „младежитѣ горещи“, калугеритѣ разбрали, че мустакатитѣ младежи безъ позволението на „старитѣ“ не смѣятъ да си хвърлятъ даже оцапанитѣ гащи“!... До такъва стъпень е била строга семейната и общественна дисциплина въ градецътъ *Елена*. . .

Апостолитѣ отърсили *Еленския прахъ* отъ подплатенитѣ си емении и се върнали въ *Велико Търново.*

Дрѣново не прие „вѣрата на свободата“, защото вѣрваше само въ *парата*, а *Елена* съ ирония показа апостолу на лудницата вратата! . . .

„Еленчени и Дрѣновци сж *„питомни диваци“* — писалъ Левски на Хр. *Иванова.*

На 30 априлъ прѣдъ търновската кантора на Иванъ Хаджи Димитровъ чакаше файтонъ. Изъ кантората излѣзе „нѣкой си“ младъ господинъ, раскошно облѣченъ по новата мода и съ челебийска осанка се разположи въ сѣдалището на файтона. Камшикътъ исплющя, файтонътъ загърмя по неравниятъ калдъръмъ и полѣтя къмъ столицата на Митхадъ-Паша (Руссе). На 1 й Май *Левски* пристигналъ въ гр. Руссе и „кондисалъ“ въ кжщата на *Стоилъ Ефенди* (Стоилъ Поповъ, чиновникъ при Митхадъ-Паша, редакторъ на вѣст. „Дунавъ“, и цензоръ на български книги, що се печатахж въ областната печатница.

Въ лицето на елегантно облѣчения си гостенинъ *Стоилъ Ефенди* узналъ *Василъ Ивановъ*, синътъ на Гина Кунчева, сестреникътъ на архимандритъ Хаджи Василии — узналъ бившиятъ свой съученикъ отъ Карловското взаимно и класно училище — бившиятъ свой съмисленникъ на „юношеското волнодумство“.

Безъ забикалки, *Левски* разказалъ на *Стоилъ Ефенди* по каква работа ходи и защо е дошелъ въ Русчюкъ. Стоилъ Ефенди изгубилъ и ума и дума. *Чорапчиевъ Ефенди*, директоръ на *Ислахането*, спасилъ колегата си Стоилъ Ефенди:

приели (божемъ) да бѫдѫтъ почетни членове на комитета; дали му ***нѣколко лири*** и го помолили по-скоро да напустне градътъ Русе

Прѣзъ „заднитѣ врата“, ***Левски*** посѣтилъ ***баба Тонка Обрѣтенова***. Въ Обрѣтеновата градинка, що виси надъ Дунавскитѣ сипеи, въ една майска нощь ***фисхармоника*** свирила; въ унисонъ на фисхармониката нѣколко мъжски гласове турски „маанета“ пѣели; въ градинката имало около 20 души русенски младежи, въ срѣдата на които сѣдѣлъ „скъпиятъ гость“ на ***Стоилъ Ефенди***. Повидимому, младежитѣ отъ читалището ***„Зора“*** се наслаждавали съ „майскитѣ хубости“, а въ сѫщность тѣ сѫ засѣдавали: ***фисхармониката*** и турскитѣ любовни пѣсни служили за прикритие. И въ Русе, подъ носътъ на Митхадъ-Паша, Левски натъкмилъ таенъ комитетъ. Отъ деньтъ на вечеринката, до деньтъ на освобождението (1868—1878) скромната кѫщица на ***баба Тонка*** бѣ се обърнала на ***комитетски ханъ***.

Прѣзъ Свищовъ Левски се завърналъ въ столицата на Асеновци. Въ Свищовъ „търговеца на бакъръ“ не можалъ да нарѣди таенъ комитетъ, защото цвѣтътъ на Свищовската бунтовническа младежь бѣ откарана вечь въ ***Диаръ-Бекиръ*** (четата на ***Филипъ-Тотю*** 1867 год.).

Прѣди да замине за Свищовъ, Дяконъ Левски проводилъ по Ангелъ ***Обрѣтеновъ*** много здравье на ***братята*** въ село ***Ени-Кьой***. ***Много здравьето*** гласяло: „числото си увеличете, орѫжие си набавете и чакайте деня на възстанието“.

Бидѣйки прѣдоволенъ отъ бунтовническата си екскурсия на сѣверъ отъ Стара-Планина, Левски рѣшилъ да се расходи и въ коритото, що е между Родопитѣ и Балкана.

Въ хана на братя ***Кръстиняковы*** (Габрово) бай ***Станю***, пратеникъ на Ловчанския комитетъ, чакалъ Дякона Левски. ***Святогорецътъ*** пристигналъ въ Габрово, бидѣйки придруженъ отъ калугера ***Прѣображенски***. Левски прѣгледалъ пратенитѣ нѣща отъ Василъ ***Ионковъ***: десетъ револвера, 50 броя отъ „Дуназска Зора“ и 20 екземпляра отъ „Асенъ Първий“ — ***Раковскаго***. Избралъ два револвера; единия далъ на отецъ Матея, другия задържалъ за себе си. Половината отъ броеветѣ на „Дунавска Зора“ и „Асенъ Первий“ набъкали въ дисагитѣ на отецъ Матея при ***житието*** на по-главнитѣ свѣтци, а останалата часть, заедно съ 8-тѣхъ револвера, испроводили до Иванъ Хаджи Димитровъ въ Т-

Прѣди да замине на югъ отъ балкана. *Дяконътъ*, чрѣзъ бай *Станя Ловчалията*, наредилъ по-главнитѣ пунктове на тайната поща въ „Туна-веляти“.

***

На 15 май (1868) на върхътъ *Св. Никола* (Шипченски проходъ) се мѣркахѫ двѣ калугерски сѣнки. Калугеритѣ пѫтувахѫ отъ Габрово за Казанлъкъ: прѣдъ очитѣ имъ се растилаше *Розовата долина*; задъ долината *Срѣдна Гора* въ видъ на нилски крокодилъ се бѣ изтѣгнала, а задъ Срѣдна Гора Родопитѣ се губѣхѫ въ нѣкаква си магическа синина. Тракийското поле бѣ обсипано съ майски хубости. Прѣдъ очитѣ на пѫтницитѣ чудесниятъ образъ на многострадална Тракия ту изпъкваше, ту се губеше въ мъгливиятъ просторъ на Тундженската долина.

Духътъ на тиранията — облѣченъ въ *джепкенътъ* на турското заптие и въ мундирътъ „Азизе“.*) припасанъ съ саблята на пророка, съ *„свѣщенното знаме“* въ рѫка (санджакъ-шерифъ) — високо летеше надъ тракийскитѣ полета и грозно се заканваше на пѫтницитѣ смѣли — носители *духътъ на свободата*.

Три години бѣхѫ се изминали отъ какъ Дяконъ Левски бѣ напустналъ тракийскитѣ полета. Днесъ (15 май) отъ върхѫтъ *Св. Никола* съ *генералско око* разгледваше той поробената си бащиния. Майската гледка отъ върхътч Св. Никола дълбоко покъртила сърдцето на апостола: отъ патриотическо умиление, той заплакалъ и казалъ: „Боже, помогни ми да снема вѣригитѣ отъ нозетѣ на роба, па сѣтнѣ, ако щешь, земи ми душата! . . .

Пѫтницитѣ калугери пренощували въ село *Шипка*, тогава *гнѣздо* на *Старо-Планински хайдути*. Шипченскитѣ попове чули и разбрали отъ пѫтницитѣ калугери, че е дошло врѣме турчинъ да се коли. *Шипченскитѣ хайдути* приели *вѣрата* на *тайнитѣ комитети*, и въ името на Св. Никола се закълнали помощь да даватъ на комитетскитѣ хора . . . **)

Отъ *Хайдушка Шипка* опърпанитѣ калугери се опѫтили за *туркоманскиятъ Казанлъкъ*. Отецъ Матей *Миткалото*

*) Параденъ мундиръ на Валиитѣ - Генералъ-Губернаторитѣ.

**) Прѣзъ 1870 год. въ Шипка се наредилъ формаленъ комитетъ. По-главнитѣ му членове били: Христо *Духовниковъ*, Недю *Черковски* и Никола попъ *Павловъ*, днесъ попъ Никола.

№р 46

Баю Д. Трайковичъ!

Въ София.

Приносящиятъ човѣкъ нашъ [illegible] [illegible] за какво сега...... обясвихме на [illegible] [illegible] отъ първия день досега, кога каксо [illegible] отъ [illegible]. Писменно за сичко изъ [illegible] въ конака [illegible]. Писменно Ваше, трѣба да [illegible] на приносящиятъ, [illegible] писмо Ваше.

чепразъ се исправило пр

да дете извънъ градътъ, както излезе доси време. Сичко това, почисто съвсемъ тряба да направеме. Т. е. твоите, и на другите кривиците, защото на признателнията Доненде са угрожава, ако той в незнани стъвос изъвършимъ. Ако са докаже че Ти извършенъ чистъ, тогава уезамани, одавамъ за помагачатъ отъ онова място, отъ дето писал дало Червената книжка (уставъ).

Веселинъ който ви са бъхъ представилъ съ турски дрехи у Васъ въ събота, съ печатано писмо къмъ Васъ. В. Л-скии

П.П. отъ Противната твоя страна (Х. Ман.) за когото казвамъ че билъ Чернадуша, днесъ ... [illegible]

слѣзалъ въ святогорския метохъ, а Дяконъ Левски, бидѣйки елегантно облѣченъ по най-новата мода (въ дрѣхитѣ що му направили Търновскитѣ младежи), слѣзълъ на хана на бабинъ Гининъ Петка. *Прѣображенски* тръгналъ изъ града, божемъ, по *просия*, а Дяконъ Левски, — божемъ, по *търговия*. Въ качеството си „търговецъ на гюлово масло“ Левски посѣтилъ братя *Папазови — Димитрото* и *Ботю*. *Гюлапханитѣ* на братя Папазови дѣйствовали въ най-силния си разгаръ. Димитрото развелъ „търговеца на гюлово масло“ по гюлапханитѣ; дрънкалъ му постоянно за доброто качество на неговия собственъ „максулъ“, като укорявалъ „максулътъ“ на другитѣ производители. *Търговецътъ* машинално „хъкълъ“ на хвалбитѣ и укоритѣ и зорко изучвалъ манафската физиономия и чорбаджийския тонъ на *Димитрото*. Левски разбралъ, че има работа съ единъ *недокръстенъ Християнинъ* — разбралъ, че Димитрото е по-зълъ турчинъ отъ самитѣ турци; но при все това „търговецътъ“ изотдалечь му загатналъ за нѣкакъвъ си „новъ видъ гюлово масло“, което съ пари се не купувало. *Димитрото*, както чорбаджи *Ионча* въ Ломъ, се расфучалъ по адреса на *вагабонтитѣ*, безъ да знае, че разговаря съ „най-голѣмия вагабонтинъ“. *Татаръ суратлията Ботю* произвелъ по-приятно впечатление на Дякона Левски; чрѣзъ разни забикалки далъ му да разбере, че иска съ него да се разговори на самѣ. Отишле на *Кайнарджа* (Студенитѣ извори). Левски разказалъ на Ботя Папазовъ, като на какъвъ видъ „гюлово масло“ е търговецъ. На Ботя петитѣ истинали, челюститѣ му затреперали; умътъ му се скрилъ, ей, тамъ, нѣйдѣ си въ дъното на мозъкътъ му; но при все това, Ботю се показалъ човѣкъ; далъ на Левски 25 лири и съ сълзи на очи го молилъ да не се открива на *Димитрото*, защото до обѣдъ Димитрото едно мисли, а слѣдъ обѣдъ съвсѣмъ противното.

Димитрото, за да покажи чорбаджийския блѣсъкъ на братя Папазови, поканилъ на обѣдъ „търговеца на гюлово масло“. Прѣзъ всичкото врѣме на обѣда, *Димитрото* се хвалилъ съ почеститѣ, които му правили казънлъшкитѣ власти въ конакътъ и вънъ отъ конакътъ. Ботю мълчалъ, гледалъ въ земята и сегисъ-тогисъ изъ подъ лобие изглеждалъ „лъжливия търговецъ“ на гюлово масло. За да покаже конашката си сила прѣдъ „скъпиятъ“ си гость, Димитрото, чрѣзъ едного отъ слугитѣ си, повикалъ „заптие“ въ кѫщата си. Заптието диванъ чепразъ се изправило прѣдъ конашкия чорбаджия: „иди кажи

търговци станали, други кундурджии, френкъ-терзии, трети учители народни, а четвърти се запопили. Тайната срѣща била извънредно сърдечна: сълзи се лѣли, пѣсни се пѣли и въ *свободата* се клѣли. Никола *Ганчевъ*, Пенчо Хаджи Славовъ, Петъръ *Ивановъ*, Георги *Коларовъ*, Стефанъ *Иванчовъ*, Теню *Милошевъ*, Стефанъ *Сливковъ*, Ст. *Михаиловски*, (обѣсенъ на 1876 г. въ Ст.-Загора) братя *Хаджи Дечеви*, братя *Жекови*, Слави *Ламбуровъ* и учитель Наню *Тодоровъ* комитетъ нарѣдили. Стефанъ Сливковъ пръвъ (тогава) търговецъ на манифактура, въ честь на Левски „тефиричъ" устроилъ подъ гъститѣ сѣнки на прочутия *Бешъ-бунаръ*. Приятелитѣ ели, пили, бунтовни пѣсни пѣли, съ револверъ въ нишанъ лучили (мѣрили, годили,) и Богу се молили: „дай ни Боже сила да смажемъ тирана".

Отецъ Матей *Прѣображенски* съ *житието* подъ мишница посѣтилъ Старо-Загорскитѣ първенци: Хаджи Господинъ *Славовъ*, братята Хаджи Андонъ и Хаджи Митю, Тодоръ Стоевъ (тогава) конашко ефенди, братя Хаджи попъ Димови и Хаджи Анастасъ Хаджи Начовъ, конашки чорбаджия. Продалъ имъ по единъ екземпляръ отъ „Асеня Перваго" и по единъ екземпляръ отъ житието на по-главнитѣ свѣтци. Чрѣзъ житието вмъкналъ имъ и по единъ брой отъ „Дунавска Зора"

„Търговецътъ на агнешки кожи" посѣтилъ *Тодораки-ефенди* (Тодоръ Стоевъ), помощникъ на каймакамъ бея. Сондиралъ го оттукъ, оттамъ по дѣлото на комитета, и съ прискърбие узналъ, че *окото* на *Тодораки-Ефенди* е въ *просото*: „Ербапъ бжди, чиновникъ стани и криди, криди, криди, доклѣ свѣтътъ отъ тебъ пропищи" — казалъ Тодораки Ефенди въ отговоръ на „търговеца", който му се оплакалъ, че „гечен мекътъ отъ день на день по-труденъ става.

Дяконъ Левски посѣтилъ *брата Иванча*, Хаджи *Антона* и братъ му *Митю*. Отъ страхъ и срамъ, дали му по петь лири и го помолили другъ пжть въ кжщата имъ да не стжпва.

Тюркменъ суратлията Х. Анастасъ *Начовъ*, конашко-ухо, произвелъ отвратително впечатление на Дякона Левски!...

При вечерь, въ мрачината, господинъ нѣкой си, елегантно облѣченъ, влѣзълъ въ кжщата на даскалъ **Атанаса**. Левски направилъ тайна визита на учителя си по „псалтиката". Бившия *прислушникъ* на Хаджи Василя разказалъ на даскала си кждѣ се е скиталъ и по каква работа сега е тръгналъ. Даскалъ *Атанасъ миротворецътъ*, опулилъ очи, нѣколко пжти

емфе смъркналъ и на дякона тѣзъ думи казалъ: синко, по лошъ пѫть си тръгналъ; турското царство съ комитети не ще може се събори; трѣбва синца на Бога да се помолимъ. та дано Велика Россия и сестра Сърбия поскоро испроводѭтъ безбройнитѣ си легиони"...

Бившиятъ ученикъ казалъ на бившия си учитель: и *Велика Руссия* и *сестра Сърбия* ще ни помогнѫтъ тогава само, когато сами ние си помогнемъ". (Думи на Л. Каравеловъ, казани на Левски въ Бѣлградъ по поводъ недоразумѣнието между *Раковски* и *Князь Михаила)*.

„Приятелитѣ" старо-загорски на испращание отвели Дякона Левски на минералнитѣ води (Лъджитѣ). Отецъ Матей отпѫтувалъ направо за *Чирпанъ*. за да приготви „конакъ" на „човѣка народни". На *Мечкино кладенче* (Аи бунаръ) приятелитѣ старо-загорски цѣла нощь гуляли: ели и пили, бунтовни пѣсни пѣли, съ пушки и пищове гърмѣли и зѫбили се на тирана. Съ „направени глави" младежитѣ пристигнали на минералнитѣ води. Въ Лъджитѣ се располагали нѣколко отъ най-злитѣ старо-загорски **читаци**. Съ шумъ и радостни викове младежитѣ въ банята нахлули, за да се окѫпѭтъ и повеселѭтъ; злитѣ *читаци* съ мокри пещемали и съ засукани мустаци наскачали, като раздразнени тигрове, да биятъ веселитѣ младежи. Левски плюлъ на рѫцѣтѣ си, нахвърлилъ злитѣ читаци въ хауза на банята; заптиитѣ. що пазятъ банята, се намѣсили въ борбата, за да защитѭтъ „динъ исляма". Левски и тѣхъ нахвърлилъ въ хауза; слѣдъ това, ѣхналъ си коня и се изгубилъ въ срѣдногорскитѣ дебри. Левски пристигналъ въ Чирпанъ и слѣзълъ на Хаджи Стамовия ханъ. Отецъ Матей се расположилъ въ метоха на Рилския манастиръ.

„Търговецътъ на пашкули" срѣщналъ се съ даскалъ *Янко Кочевъ* и го сондиралъ относително възможностьта за организиранпе таенъ комитетъ въ гр. *Чирпанъ*. Даскалъ *Янко Кочевъ*, тогава, най-голѣмо слънце на Чирпанското обществено небе, приелъ „новата вѣра" и свикалъ на „*зияфетъ*" подъ дѫбовитѣ сѣнки на *Памуклука* най-вѣрнитѣ си приятели. Участвували въ „зияфетътъ": Хаджи попъ Димитъръ *Коларовъ*, Георги Данчевъ *зографина*, Михалаки Хаджи *Стамовъ*. Бончо Хаджи *Савовъ*, даскалъ Пенчо *Минарето*, даскалъ Иванъ *Късабаджака*, Жеко *касапина*, Хаджи Теодосия *Приматарина*, Иванъ *Янакевъ*, даскалъ Димитъръ *Кара-орманецътъ*, даскалъ Киро и още нѣколцина отъ първа рѫка

чирпански граждани. Чирпанското вжнце направили чирпанци горещи патриоти. Комитетъ се съставилъ: даскалъ *Киро* отъ радость заплакалъ . . . плакалъ и Хаджи попъ *Димитъръ*, тогава най-интелигентния священникъ въ Чирпанската нахия.

Матей *Миткалото* посѣщение направилъ на чирпанскитѣ Хаджии-чорбаджии: Хаджи Данчо, конашки чорбаджия, Хаджи Стамо башъ чифликчия, Хаджи Деко. анадолъ суратлия, Хаджи Теню, башъ сарафинъ, Хаджи попъ Петъръ орманъ папазж. Хаджи Петъръ и Хаджи Желю (братия), *Хорозъ Акъллии*, Хаджи Недѣлчо, конашко ефенди Както виждате. Чирпанскитѣ *чорбаджии* до единъ сж сé *хаджии* . . . *Миткалото* натрапилъ по нѣколко екземпляра отъ *житието*, подхвърлилъ имъ и нѣколко броя отъ „Дунавска Зора". Съ нѣкаква тайнственность имъ съобщилъ, че нѣкакъвъ си „новъ Крали Марко" е излѣзълъ изъ „Свѣта Гора" и тръгналъ е по села и градове народа да буди! . . . Хаджи Теню башъ *Сарафина* изгледалъ закърпеното расо на отецъ Матея, и слѣдъ като го изслушалъ, сърдито му казалъ: „калугеръ ли си, дяволъ ли си, не та знамъ, я си земи *житието* и „*Царь Асеня*", па си бѣгай отъ очитѣ ми, зеръ, като обада на каймакама, ще видишъ единъ и половина „новъ *Крали Марко*"!. ..

Десетъ дни Дяконъ Левски седянкувалъ въ градъ Чирпанъ. Георги Данчевъ, *зографина*, захвърлилъ четката на живописството: огналъ нераздѣленъ другаръ на *дякона Левски*. Отецъ Матей, съгласно плановетѣ на Левски, заминалъ за *Карлово* и *Сопотъ*, а „търговецътъ на пашкули", бидейки придруженъ отъ *зографина*, заминалъ за градътъ Пловдивъ. *Миткалото*, въ качеството си на „таенъ куриеръ", отпжтувалъ за *Гиопсата* за да прѣдизвѣсти най-вѣрнитѣ приятели на *дякона Игнатия* въ село Войнягово, въ Карлово и въ Сопотъ за скорошното му и тайно пристигвание. Гина *Кунчева* и сестра „во Христѣ" *Христина*, отъ радость плѣснали съ ржцѣ! . . .

Бидѣйки прѣдрѣшенъ въ вѣхтитѣ попски дрѣхи на хаджи попъ Димитра и съпровожданъ отъ Георги *зографина*, Левски пристигналъ въ царството на коконитѣ и челебиитѣ, и слѣзълъ въ ханътъ на Хр. Търневъ, находящъ се въ Каршияка, на пжтя за Татаръ-Пазарджикъ. Христо *Търневъ* го позналъ и му прѣдалъ „нѣкакво си писмо съ слѣдния адресъ: „Василъ Ивановъ, абаджия. Карловецъ. Ханъ Търневъ". На плика подъ името „Василъ" стърчалъ нѣкакъвъ си „кръстъ". Кръстътъ казвалъ: „това писмо да се даде въ ржцѣтѣ на дяконъ Лев-

ски“. Отъ писмото Левски узналъ, че въ Романия се готви една голѣма бунтовническа чета, подъ прѣдводителството на войводитѣ *Хаджи Димитръ* и Стефанъ *Караджа*, която чета скоро щѣла да прѣмине Дунава, за да нахълта въ Стара-Планина. Писмото било подписано съ инициалитѣ *Д. П.* (Даниилъ Поповъ). Левски се зарадвалъ, като дѣте на Великъ-день, и написалъ единъ видъ „окрѫжно“ до „приятелитѣ“ си на сѣверъ и на югъ отъ Балкана, съ което имъ извѣстявалъ радостната вѣсть, и ги умолявалъ, чинѭтъ що струватъ, мѣрки да земѫтъ, та ако не съ орѫжие, то поне съ *хлѣбъ* и *припаси* да помогнѫтъ на *борцитѣ народни*. . . .

Въ царството на челебиитѣ (Пловдивъ) Левски намѣрилъ една шепа младежи; отъ тѣхъ комитетъ съставилъ. Да спомѣнемъ имената имъ: братя *Търневи*, Димитръ *Матевски*, Анд. *Балтовъ*, Костаки *Догановъ*. Григоръ попъ Бошковъ, Душко Хаджи *Дековъ*, *Андонъ* Фесчията и *Андонъ* книговѣзецътъ. *Няголъ*, съдържатель на *Гавазъ-ханъ*. (На другитѣ младежи имената незнамъ).

Дяконътъ рѣшилъ да се срѣщне съ руския дипломатически агентъ въ Пловдивъ, тогава *Найденъ Геровъ*, за да го сондира като какъ ще погледне *Велики Россия* на Хаджи Димитровата чета. Въ калугерски каяфетъ се явилъ той въ *русското агентство*. Геровъ го въвелъ въ приемната стая и отишелъ въ работната стая нѣщо да земе. Връща се Геровъ въ залата и, намѣсто калугеръ, намѣрва нѣкой си елегантно облѣченъ господинъ.

— Кѫдѣ липса калугерътъ? — пита *Геровъ*.

— Кой калугеръ? — отговаря непознатия господинъ.

— Оня, когото, ей сега, оставихъ тукъ въ залата?

— Азъ съмъ! — казалъ господинътъ и показалъ на *Герова* расото, калимявката и искуственната брада, турнати подъ едно кресло.

Прѣзъ умътъ на Герова прѣхвръкнала мисъльта: „негова милость е нѣкой отъ цариградскитѣ цилиндраши разбойници“. и готвилъ се да повика *гавазинътъ*, за да го арестува. Господинътъ прибързалъ, та успокоилъ уплашения консулъ. Левски се открилъ на Найденъ Геровъ, разказалъ му кѫдѣ се е скиталъ, що е вършилъ, сега по каква работа ходи, до колко комитети е нарѣдилъ; съобщилъ му новината за скорошното прѣминувание на голѣмата *бунтовническа чета* и поискалъ мнѣнието му относително прѣдстоящето въстаническо дѣ-

— „Неправете шумъ: турцитѣ ще ви исколжтъ до единъ. Отъ Руссия не чакайте помощь: тя не може да се расправи съ вътрѣшнитѣ си главоболия, та и съ вашитѣ лудешки работи ли ще сѣдне да се занимава. Пишете на приятелитѣ си въ Романия да не минаватъ Дунава, защото като пилци ще ги исколжтъ турскитѣ башибозуци!.. Сжщо пишете и на приятелитѣ си по градоветѣ, отгдѣто сте минали, да си налягатъ парцалитѣ, инакъ на бѣсилка ще увиснжтъ, или пъкъ въ *Диарбекирската крепость* ще се сплужтъ!...“

Левски сплѣлъ концитѣ, но слѣдъ малко се съвзелъ и попиталъ:

— Не като русски агентъ, а като българинъ ми кажете, какъ гледате на възстанническитѣ ни намѣрения?

— И като *българинъ*, и като *русски консулъ* казвамъ ви го втори пжть: не дигайте шумъ; ще ви исколжтъ до единъ. За сега гледайте *черковно* да се уредите! напуснете плана за организирание на *тайни комитети*. Сега за сега надѣждата е въ *училището* и *черквата*. . . . .

— Въ случай на явна опасность ще ли ми позволите да се скрия тукъ, въ това здание, надъ което се развѣва двуглавия орелъ на Велика Руссия?

— Можете, но съ условие — никой отъ вашитѣ да не знае за това — съ половинъ уста казалъ *Найденъ Геровъ*, русскиятъ въ Пловдивъ консулъ.

Левски надѣналъ дългата калугерска брада, нахлулъ калимявката, увилъ се въ *расото* и съ наведена глава излѣзълъ изъ русското агенство. Геровъ съ граматическо око го изгледалъ отъ малкото балконче, на което дѣцата му играли на кукли.

Светогорецътъ, бидѣйки придруженъ отъ Георги *Зографина*, отпжтувалъ за голѣмото село *Перущица*. Слѣзълъ въ кжщата на *Хаджи попъ Тилевъ*, старъ неговъ приятелъ. Чрѣзъ *Хаджи Попа* Левски на бърза ржка наредилъ таенъ комитетъ въ село Перущица. На първа покана сто души *перущенски младежи* се записали за членове на комитета! . . . .

Отъ *Перущица* пжтницитѣ потеглили за Брацигово, Пещеря и Батакъ. Тукъ криво-лѣво комитети натъкмили и слѣзли въ Т.-Пазарджикъ.

---

*) *Бѣлѣжка*. Найденъ *Геровъ* бѣ новечето *граматикъ*, отколкото *политикъ*. За това Каравеловъ въ в „Свобода“ го наричаше *йденъ граматикъ*

Въ Татаръ-Пазарджикъ Левски се срѣщналъ съ братя *консулови*, които се считали (тогава) за солъ на Т.-Пазарджиската интелегенция. Любезно го приели тѣ и любезно го изпроводили, като му обѣщали нравственната си и материална поддържка; но думитѣ имъ дѣло не станали. . . .

Светогорския монахъ (божемъ) и *зографинътъ* се запжтили за Карлово прѣзъ Пловдивъ. Щомъ пристигнали въ хана на Търнева и узнали новината; „между Русчюкъ и Свищовъ бунтовници минали, съ царскитѣ войски се срѣщнали, голѣма битка сторили, и отъ двѣтѣ страни имало много убити и ранени“. Така гласила окржжната телеграма на Митхадъ-Паша, депеширана до административнитѣ власти въ Дунавския и Одрински вилаети. Турското население въ Пловдивъ настръхнало. Военни патраули тръгнали изъ пловдивскитѣ улици. По ханищата полицейски постове турнали да наблюдаватъ за пжтницитѣ. Административниятъ и воененъ деспотизъмъ силно почувствувалъ се отъ *неблагонадежнитѣ* и *благонадежнитѣ* раи пловдивски: безъ разлика на вѣра и народность, арестували всѣкиго, който по-кжсно отъ 12 часа (по турски) се расхождалъ по улицитѣ. *Матевски* и *Андонъ* подвързачътъ врѣщайки се късно отъ Търневия ханъ, били арестувани. Това обстоятелство сплашило Андона *Балтовъ*: сторило му се, че полицията търси *дякона Левски*. Жълтъ и растреперенъ се явилъ той прѣдъ Търнева и му казалъ: скоро Левски да бѣга: полицията го търси.“ На часа Георги *Данчевъ* отпжтувалъ за Сопотъ. божемъ черква да зографисва, а *Левски*, бидѣйки прѣоблѣченъ въ селски дрѣхи, вмъкналъ се въ Русското агенство. Двайсетъ дни дяконъ Левски мелъ двора, сѣкълъ дърва и носилъ вода на русския консулъ, и съ напрегнато ухо и око слѣдилъ за сждбинитѣ на Хаджи *Димитровата чета*... Слухъ се прънелъ изъ града, че турското простолюдие, подстрекавано отъ софтитѣ, ще да нападне русското консулство, защото *комититѣ* що минжли Дунава, били, божемъ, пратени отъ русския царь. Опирайки се на слуха, *Найденъ Геровъ* поискалъ отъ мютесарифъ-паша единъ взводъ войска, да пази консулството. Просбата на консула била изпълнена, и повидимому *дяконъ Левски* билъ въ ржцѣтѣ на турскитѣ военни власти, но той спокойно сѣчелъ дърва и носилъ вода прѣдъ очитѣ на солдатитѣ, въ качеството си на консулски слуга.

Императорскитѣ войски, съ помощьта на Казанлъшкитѣ башибозуци стигнали на *Бузлуджа* четата на Хаджи Димитра.

Глави, набучени на върлини, се разнасяли отъ башибозуцитѣ по Тунджeнската долина, а хванатитѣ *живи момчета* развеждали, като мечки, по градове и села, расположени отъ двѣтѣ страни на Балкана. Въ Търново, Русчюкъ Казанлъкъ, Стара-Загора и Пловдивъ бѣсилки израстнали; на бѣсилкитѣ „комити" увиснали. . . . Пророчеството на Найденъ Геровъ се испълнило! . . . .

Бурята минала; всичко тръгнало по старому; Левски изфирясалъ изъ агенството и се озовалъ въ *Стремско,* (Гиопсата). Архимандритъ Хаджи Василъ билъ вечь между мъртвитѣ. Въ *Карлово, Сопотъ, Войнягово Дѫбенъ* и *Калоферъ* Левски комитети наредилъ. Сестритѣ „во Христѣ" отъ Сопотския манастиръ и калоферския въ „новата вѣра" покръстилъ, а на братята „во христѣ" отъ Сопотския манастирь далъ имъ срокъ да си изберѫтъ едно отъ двѣтѣ: „или Богу, или *мамону* да служѫтъ". . . . .

Бидѣйки придруженъ отъ *Зографина* и отецъ Матея, Левски напустналъ Стрѣмско (1868 год. Септем. 15.) и се запѫтилъ за *Панагюрско.* Пристигнали въ *Каменна Клисура*: *зографинътъ* се пазарувалъ черквата да зографиса, отецъ Матей тръгналъ (божемъ) по просия, а Левски — да се цѣнява (божемъ), за *даскалъ* и *черковенъ пѣвецъ.* Пазарлъкътъ не craналъ, но съ помощьта на учителитѣ комитетъ се наредилъ.

Псалтътъ, зографинътъ и *просякътъ калугеръ* въ „интелегентна" Копривщица пристигнали, въртели, сукали, нищо не направили, и за *Панагюрище* се запѫтили.

Копривщица — родителка на Любенъ Каравеловъ, авторътъ на *комитетското вѣрую* — неприела да влѣзе подъ общата организация на *тайнитѣ комитети.* Защо? — Питайте копривщенскитѣ чорбаджии . . . . .

Въ Панагюрище „тримата приятели" слѣзнали въ хана на Найденъ *Дриновъ* (братовчедъ на Маринъ Дриновъ, историкътъ). *Зографинътъ* се спазарилъ съ училищното настоятелство, да „изографиса" новото училище; *псалтътъ* пѣлъ въ черква и се спазарилъ (божемъ) за 2000 гроша годишна заплата, „дѣцата да учи и въ черква да пѣе"; просякътъ — калугеръ напросилъ *хилядо гроша* за постройката на нѣкакъвъ си новъ Манастиръ „Св. Георги побѣдоносецъ". Чрѣзъ

Бълѣжка. Едва въ 1872 год. въ Копривщица се наредилъ нъ *комитетъ*

Дринова и Д. Шишкова Левски таенъ комитетъ въ Панагюрище наредилъ; селата: *Стрѣлча, Поибрене* и *Мечка* посѣтилъ и семето на свободата въ тѣхъ посѣлъ.

Псалтътъ и отецъ Матей, прѣзъ октомвр. мѣсецъ, за София отпжтували, *Зографинътъ*, слѣдъ като изографисалъ корнизитѣ на училището, чрѣзъ Т. Пазарджикъ се завърналъ дома си — въ Чирпанъ.

Есенни мъгли покривали Софийското поле, когато *Левски* нагазилъ въ царството на *Шопитѣ* — въ царството на *беневрецитѣ* — въ царството на *бѣлогашницитѣ*, които мислжтъ повече съ корема си, отколкото съ мозъка си. . . . . .

На връхъ „Арахангеловъ день" *псалтътъ* и отецъ Матей пристигнали въ столицата на *дива шопландия* и се установили въ хана на хаджи *Мано Стояновъ. Псалтътъ* пѣлъ въ черквата „св. Кралъ". Харесалъ се на софийскитѣ черковни настоятели, спазарилъ се съ тѣхъ за *хиляда гроша годишна плата*. Пѣлъ нѣколко недѣли наредъ и се изгубилъ, безъ да иска нѣкакво-си възнаграждение. Въ София Левски се ставилъ (срѣщналъ) съ Богданъ *Горановъ* и съ Христо *Ковачевъ*, и двамата учители въ классното училище, и двамата негови стари приятели. *Ковачевъ* е отъ Сопотъ, а Богданъ *Горановъ* отъ *Калоферъ*.

Въртѣли, сукали „апостолитѣ народни" и съ помощьта на Хр. *Ковачвеъ* едвамъ успѣли да нарѣджтъ въ столицата шопско, едно ничтожно *шопско комитетче*.. . . . . .

Прѣзъ Етрополе. Орхание, Ведраре, Тетевенъ и Гложене калугеритѣ — просяци пристигнали въ г. Ловечъ (25 дек. 1868 год.). Левски се скрилъ въ нарочно приготвеното за него скривалище въ дома на патриотката *Велика Хашнови*, дъщеря на Попъ Луканова. Отецъ Матей *прѣобрáженски*, слѣдъ като испроводилъ коледнитѣ праздиици, самъ се експедиралъ (испроводилъ) за Велико Търново — отишелъ на зимовище въ монастиря *Прѣображение*.

* * *

На *зимовище* Левски се разположилъ въ комитетското *скривалище* на Хашнови — Попъ-Лукавови. Както мечката въ врѣме на *зимовище* се храни съ масьла си, събрана прѣзъ прѣлѣтьта, лѣтото и есеньта, така и Левски въ своето *зимно скривалище* се хранилъ съ впечатленията, получени прѣзъ врѣмето на обиколкитѣ, направени по граде-

и села отъ двѣтѣ страни на Стара-Планина. Бидѣйки уединенъ въ скривалището (само-арестуванъ) и освободенъ отъ грижата за храна и топливо, и отъ дреболиитѣ житейски, Дяконъ Левски се прѣдалъ съ цѣлокупната си душа върху бѫдѫщата уредба на тайнитѣ комитети. Мислителнитѣ центрове на мозъка му се раздвижили, като кукитѣ на *плетачката* за гайтанъ (чекрѫкъ за гайтанъ): отдѣлнитѣ впечатления и наблюдения, запазени въ мозъчнитѣ гънки, се набирали въ едно, както отдѣлнитѣ нишки на гайтана, набирали се, осуквали се едни о други и образували цѣли върви отъ прѣдставления за лица и мѣстности, и разни сгодности на дѣлото. Тия върви отъ прѣдставления отново се набирали въ едно, отново се осуквали едни съ други и образували върви отъ понятия и умозаключения за извършеното до днесъ: Левски направилъ смѣтка на извършеното отъ него въ продължение на една година (отъ ноемв. 1867 — до октомв. 1868) — направилъ си смѣтка Левски и намѣрилъ, че извършеното до сега е само една добрѣ турната основа на бѫдѫщето комитетско здание, че тепърва ще трѣбва да се подкачи организацията на тайнитѣ комитети, че и че . . . . . Слѣдъ дълги размишления, Левски дошелъ до слѣднето заключение: „организиранитѣ до сега комитети не сѫ друго нѣщо, освѣнъ „приятелски клубове", въ които (клубове) „приятелитѣ на дѣлото се събиратъ на тайна и сладка приказка": пиятъ вино и ракия, бунтовни пѣсни съ нисъкъ гласъ пѣѭтъ, на конашкитѣ чорбаджии се заканватъ, зѫбѭтъ се отъ тайнитѣ кюшета на тирана, но щомъ случайно заптие се мѣрни, забравятъ тѣ, и думи, и клѣтви, и бунтовни пѣсни! . . ."

Дяконътъ съзналъ нуждата отъ „нѣкаква си форма" на управление, безъ която форма комитетското дѣло не ще може напрѣдва, а и да напрѣдва пъкъ не ще може се постигне генералната цѣль: *едновръменно избухване въстанието въ всичкитѣ краища на България*. — Съзнавалъ той нуждата отъ „нѣкаква си форма", но умътъ му не билъ до тамъ пораснналъ, за да я създаде и урѣди!... Имало се нужда отъ помощьта на по-обширенъ умъ — отъ помощьта на човѣкъ съ по-високъ умственъ ръстъ . . . Такъвъ човѣкъ вечъ имало; билъ нему лично познатъ; той билъ Любенъ *Каравеловъ*, *рошавиятъ волнодумецъ*, който внушилъ на Дякона Левски идеята за организиране на тайни комитети въ предѣлитѣ на турскитѣ велаети . . .

Отъ *зимното* си *логовище*, съ писма чрѣзъ Данаилъ Поповъ, Левски потърсилъ *внушительтъ си* — потърсилъ човѣка, който му е далъ идеята, и който ще трѣбва да му даде и нуждната форма на управление . . .

По казването на Маринъ Попъ *Лукановъ* — на 25 януарий (1869 год.) *тайната поща* отъ Турно-Мжгуреле донесла на Левски едно писмо и единъ колетъ въ зебло обвитъ. Съдържанието на колета било: по сто екземпляра отъ 1, 2, 3, броеве на в. „Свобода“; около 25 екзем. отъ „Страданията на България“ и 5 екземпляра отъ брошурата „е ли е крива судбина“. Писмото едвамъ прочели – почеркътъ на Л. Каравеловъ е отъ най-мжчнитѣ за четение. Въ писмото си Каравеловъ хвалилъ Дяконътъ, гдѣто е добрѣ схваналъ неговитѣ идеи, и гдѣто съ *рискъ* на живота си отишелъ да ги распространява въ турскитѣ вилаети: „Продължавайте почнатото дѣло: истинскитѣ патриоти сж на ваша страна. Въ комитетитѣ е спасението на многострадалната рая. Чрѣзъ комитетитѣ ще добиемъ очакваната Свобода“ — съ прочувствовани фрази се е свършвало писмото на „рошавия волнодумецъ“.

Въ писмото си Каравеловъ се оплакалъ на Дякона Левски отъ преслѣдването на букурешкитѣ чорбаджии и нѣмание на материални срѣдства за рѣдовното издаване на вѣстникъ „Свобода“ — *Любенъ* молимъ *Василя* да откупи нѣколко броя отъ в. „Свобода“ за смѣтка на до сега урѣденитѣ комитети.

Левски дълбоко билъ трогнатъ отъ писмото и подаръкътъ (колетътъ) на Каравелова. На часътъ распратилъ чрѣзъ *Станя* и Хр. *Ивановъ* полученитѣ номера отъ вѣстникъ „Свобода“ до приятелитѣ отъ двѣтѣ страни на Стара-Планина. Взаимнообразно земалъ отъ приятелитѣ въ Тетевенъ *50 лири* турски и ги проводилъ на Любена, за да го насърдчи въ редовното издаване и *духовитото* редактиране на вѣст. „Свобода“ . . .

Бунтовническа прѣписка между *Василя* и *Любена* тръгнала гладко и сладко, като по медъ и по масло . . . *250 броя* отъ вѣст. „Свобода“ Левски ангажиралъ за смѣтка на „комитетскитѣ приятели“. Материалната поддържка дала нравственна мощь на Любена . . . Каравеловъ се усѣтилъ силенъ прѣдъ букурешкитѣ чорбаджии и ги загризълъ въ вѣстника си като кисела краставица . . .

Тъй като чрѣзъ писма не било възможно напълно да размѣнжтъ мисли и чувства по урѣждането на тайнитѣ коми-

дата дошелъ (1869 год. априлъ мѣсецъ) и довелъ съ себе си *Димитръ Общий*, интименъ приятель на Дякона Левски (другарь по легията). И Димитъръ *Ценовичъ*, интименъ приятель на Л. Каравеловъ, билъ поканенъ даземе участие въ тайнитѣ на „тайния Б. Р. Комитетъ".

Интимнитѣ приятели се събрали на интимно — тайно съвѣщание. *Уставо-проектътъ* билъ отново разгледанъ. „Българскиятъ Гарибалди" направилъ своитѣ бѣлѣжки; сѫщо и Димитъръ *Общий*; сѫщо и Димитъръ Ценовичь. *Уставо-проекта* отново билъ преписанъ отъ Ангелъ Кънчевъ съ червено мастило: *„на кръвь да бие!* *) . . ." Приятелитѣ рѣшили и постановили: а) Дяконъ *Левски*, Ангелъ *Кънчевъ* и Димитъръ *Общи* ще поднесѫтъ на „приятелитѣ" въ Турско *уставо-проекта* на удобрение, и ще разширѭтъ кръгътъ на тайната агитация; б) Любенъ Каравеловъ и Димитъръ Ценовичь ще организиратъ въ Романия тайни комитети, и в) *Панайотъ Войвода* въ Сърбия; г) Вѣстникъ „Свобода" ще бѫде органъ на *комитета* и на тѣхна смѣтка ще се издържа; д) За сега, врѣменно, доклѣ се свика генерално събрание, *Каравеловъ* ще се счита за главенъ рѫководитель на комитетското дѣло . . .

* * *

Распространительтъ и проповѣдникътъ на *комитетското вѣрую* (Левски) прѣдложилъ *клѣтва* на енспиратърътъ си (Каравеловъ) и на приятелитѣ си (Кънчевъ, Общий, Ценовичъ и Хитовъ): „всичко въ дълбока тайна да се пази." Подигналъ се въпросътъ: *въ какво трѣбва да се състои клѣтвата?* Натоварени били Левски и Кънчевъ да съставѭтъ и оформѭтъ *клѣтвата*. На *Чешмеджиево* *) подъ току що разлистналитѣ се платани, Левски и Кънчевъ *клѣтвата* нарѣдили. Ето и клѣтвата:

„Заклѣвамъ се своеволно въ честьта си, въ отечеството си, прѣдъ Бога и прѣдъ честното събрание на съзаклятията, че отъ сичко, което ми се яви, нѣма да кажѫ и открия никаму нищо, *до смърть* и *до гробъ*.

„Заклѣвамъ се и обѣщавамъ, какво ще работѭ съ всичкитѣ си способности за освобождението на отечеството си България.

---

*) Единъ екземпляръ отъ уставътъ, въ прѣписъ съ червено мастило, се намира въ комитетската архива на Н. *Обрѣтеновъ*.

**) Най-голѣмата градска градина въ Букурещъ.

„Заклвамъ се и обѣщавамъ, какво залагамъ за святата тази цѣль животъ и имотъ.

Заклѣвамъ се и обѣщавамъ безусловна покорность на законитѣ и на заповѣдитѣ на съзаклятния тайний, централенъ, Българский комитетъ, — съвършенно мълчение, и тайность на дѣлата.

„А въ противенъ случай, ако бѫдѫ прѣдатель или прѣстѫпникъ, съгласявамъ се да бѫдѫ прободенъ отъ орѫжието на това съзаклятие, което има длъжность да ма брани и право да ма сѫди.“

На 5 Май, 1869 год., приятелитѣ се *закълнали*: цалунали *евангелието*, *камата* и *револвера*; цалунали се другарски по уста; станали съзаклятници: дали си вѣра и клѣтва, че доклѣ сѫ живи, за освобождението на България ще да работѭтъ.

Главнитѣ *съзаклятници*, слѣдъ като се закълнали, рѣшили и постановили: „който иска да бѫде членъ на комитета, трѣбва, прѣди всичко, *клѣтва* да даде! . . . .

Клѣтвата била прѣписана въ нѣколко екземпляра и до приятелитѣ оттатъкъ Дунава била распроводена.

* * *

Главнитѣ съзаклятници, прѣди да се захванѫтъ *мѫжката* на работа, трѣбвало да разрѣшѫтъ и слѣднитѣ два въпроса: а) какъвъ трѣбва да бѫде секретътъ — шифрътъ на тайната кореспонденция? б) и какъвъ — условниятъ знакъ, чрѣзъ който най-лесно могѫтъ да се узнаватъ единъ други хората на съзаклятието?

Дяконъ Левски наредилъ така нарѣчената *лозинка*-шифровка, а Ангелъ Кънчевъ — *паролата*-условниятъ знакъ за узнавание „нашитѣ.“

Шифровката — лозинка е била дебела книга, дълга около 15 сант. и 10 сант. широка, изрѣзана въ десятъ реда на малки правилни четверожгълничета. На първото четверожгълниче стои буквата *Б*; на централното — *Р*; а на най-крайното — *К*. Инициалнитѣ Б. Р. К. значѫтъ: *Български революционенъ комитетъ*.

---

*) *Бѣлѣжка*. Около десетина екземпляра отъ *клѣтвата* били прѣписани отъ *самаго Левски*. Единъ такъвъ екземпляръ се е запазилъ въ *тайната архива* на *Данаилъ Поповъ*. Прѣдмѣтния екземпляръ за сега се намира въ книжята на *Д. Коцевъ*, сестринъ синъ на Данаила, бивши Видински [illegible] помощникъ библиотекарь въ „Народнатата Библ[illegible] глед. I книж. Миналото).

Работи се съ *лозинката* така: а) пишущий налага *лозинката* върху хартията на която ще пиши; сѣтнѣ съ буква *Б* отбѣлѣзва ***началото*** на писмото; съ ***Р.—срѣдата***, и съ ***К-края***; слѣдъ това пише въ четвероѫгълничетата онова, което иска да съобщи; послѣ снима ***лозинката***, допълва ***слоговетѣ*** отъ четвероѫгълничетата съ други слогове, за да се получи търговско или любовно съдържание на писмото; б). Читающий, като получи писмото, налага върху него ***лозинката*** и чете само онова, що се вмѣства въ четвероѫгълничетата.

Ето по какъвъ начинъ е ставало ***шифрирането*** (заключванието и ***дешифрирането*** (отключванието) на ***секретната коресподенция*** . . . За ключь служили буквитѣ: Б. Р. К.

Лозинката се е повѣрявала само въ рѫцѣтѣ на прѣдсѣдателитѣ на ч. м. т р. комитети.

Паролата се състояла въ слѣдното: А. Т. Б. Т. К., което значи: ***азъ и ти*** сме отъ ***българския таенъ комитетъ***...

Да кажемъ, че вие сте членъ на Ловчанския комитетъ: да кажемъ, че сте отишле въ Стара-Загора, или Чирпанъ по частна работа и ви се поиска да узнаете, да ли човѣка, съ когото имате частна работа, не отъ тайното съзаклятие; на шега (божемъ) му написвате на хартийка буквитѣ: А. Т. Б. Т. К. и го карате, пакъ на шега, да прочете нареденитѣ букви. Ако е човѣкъ на съзаклятието, ще ти стисне рѫката и ще ти пришепни на ухото; ***азъ*** и ***ти*** сме отъ Българския таенъ комитетъ. Ако ли пъкъ не е отъ „нашитѣ", ще буквува (чете) буквитѣ и нищо повече . . . . .

* * *

Слѣдъ като дали ***врѣменна форма*** на комитетското управление, главнитѣ съзаклятници се захванали на сериозна работа: дякона Левски и Ангелъ Кънчевъ отпѫтували прѣзъ Цариградъ за Одринския вилаетъ; Д. Общий, рицарърът на камата, прѣзъ Турно-Мѫгуреле за Ловечъ,. Панайотъ ***войвода*** за Бѣлградъ, да организира тайни комитети въ Сърбия, а Любенъ Каравеловъ съ сѫщата цѣль по романскитѣ градове и градчета, населени съ български прѣселенци . . . . .

---

*) *Белѣжка.* Слѣдъ клѣтвата, съобщаваше се на всѣки съзаклятникъ *паролата*, за да си служи съ нея въ врѣме на пѫтешествие по другитѣ градове и села, гдѣто лично непознава хората на съзаклятието. Съ помощьта на прѣдмѣтната *парола*, ***Заимовъ*** узна (1872 год. Април. мѣсецъ), че Д. Матевски е членъ и прѣдсѣда-

Първата работа, дадена на Д *Общий*, се състояла въ това: да мине прѣзъ Плѣвенъ, за да вземе коньтъ на Дякона Левски и въ споразумѣние съ Ловчанския и Тетевенския комитети да купи още „два комитетски коня.“ Прѣдмѣтнитѣ коне, съ помощьта на Савва Младеновъ и Василъ Нанковъ, да откара въ Стара-Загора, въ ханътъ на братя Хаджи Дечеви, и тамъ да чака Кънчева и Левски.

Левски и Кънчевъ отъ Букурещъ чрѣзъ Гюргево (по Дунавъ) слѣзли на Галацъ; тукъ влѣзли въ французския параходъ „*Нептунъ*“ и съ накривени калпаци отпътували за Стамбулъ. „*Нептунъ*“ благополучно пристигналъ въ Стамбулъ и хвърлилъ котва прѣдъ Бешикъ-ташъ; Левски и Кънчевъ майсторски се промъкнали прѣзъ митничарскитѣ и полицейски постове, и слѣзли на *Галата*, въ хотелъ „*Виктория*“. находящъ се близо до русския *светогорски метохъ*. Бидѣйки въоружени съ „прѣпоръчителни“ отъ Каравелова до нѣкои отъ първенцитѣ българи въ Цариградъ, Левски и Кънчевъ тръгнали „неприятни визити“ да правятъ на първенци и голѣмци. Захванали съ *Тъпчилещовци* и свършили съ *Чомаковци*. Хр. *Тъпчилещовъ* ималъ търпѣнието да ги изслуша, ималъ и добрината на умъ да ги научи: „другиму да не сте говорили такива нѣща, защото ако се научи Али-паша и *Диаръ-Бекиръ* не може ви побра!“... Стефанъ Иличъ имъ обѣщалъ и дѣйствително станалъ распространителъ на вѣст. „Свобода“ между цариградската българска младежь. Чрѣзъ французската поща—Галацъ—Цариградъ, Иличъ е приемалъ вѣст. „Свобода“ и бунтовни писма. Отъ 1869—1872 год. около 150 броя отъ в. „Свобода“ Иличъ тайно е разнесълъ между българитѣ въ Царитрадъ.

Петко *Славѣйковъ*, редакторъ на в. „Македония“ (тогава) приелъ както подобава пратеницитѣ на *Каравелова*; нагостилъ ги съ разни мезета, съ „сакъзска мастика“; отвелъ ги на расходка и на „сладка приказка“ въ гъстатата гора на „*Хюнкяръ-Су*“ (царскитѣ води), и се съгласили да дѣйствуватъ така: Каравеловъ чрѣзъ вѣстн. „Свобода“ да блъска безъ

тель на Пловдивскиятъ таенъ комитетъ. На *Узундживскиятъ* панайръ (1870 г.) Янко Кочевъ съ помощьта на *паролата* узналъ, че Георги Хаджи *Дечевъ* е отъ "нашитѣ." Също и Георги Данчевъ *зографинътъ* узналъ, че Савва *Райновъ* отъ Сливенъ, е отъ хората на *тайното съзаклятие*.

кощада Падишаха и министерите му. а Славейковъ. чрѣзъ „Македония“, — патриаршията, провинциалнитѣ турски властелини и чиновницитѣ рушведчии. По-събудечичкитѣ членове на тайнитѣ комитети. особенно онія. които знаятъ перо да държятъ. еженедѣлно да съобщаватъ въ редакциитѣ не в. „Свобода“. и „Македония“ чиновническитѣ злоупотрѣбления и поведението на конашкитѣ чорбаджии.

§ 1. Всѣки м. ч. т. б. р. комитетъ трѣбва да има свой мѣстенъ кореспондентъ (дописникъ). който да съобщава на вѣстницитѣ: „Свобода“ и „Македония“ станалитѣ въ неговия районъ происшествия.

§ 2. „Свобода“ ще хвали „Македония“. а по нѣкога, за очи, ще я гади; „Македония“ нищо нѣма да говори за „Свобода“.

§ 3. „Свобода“ отъ вънъ и направо. а „Македония“ отъ вътрѣ и косвенно ще будятъ „духътъ народенъ“ — така гласяло взетото рѣшение въ гъстата гора на *Хюнкяръ-Су*.

По съвѣтитѣ на Петко *Славейковъ*, Кънчевъ и Левскй обадили се на графъ *Игнатиевъ*, прѣдставителъ на Александра II при Султанъ Абдулъ *Азиза*. Графътъ подробно распиталъ „неприятнитѣ си гости“ за живота и дѣлата на Любена *Каравеловъ*. Казалъ имъ да му съобщятъ да се неводи съ *полскитѣ емигранти* и рускитѣ *нихилисти*, защото руското правителство нѣма да се церемони съ такива „негодяи“. Относително организацията на българскитѣ комитети въ турскитѣ вилаети, *графътъ*, съ тонътъ на дипломатически Юпитеръ, имъ казалъ: „илюзиитѣ сж присжщи на фантосанитѣ глави; дипломацията не търгува съ детински мечти . . . . Едно движение отъ страна на българското население въ турскитѣ вилаети ще уголѣми само и тъй силния воененъ и административенъ деспотизъмъ на турскитѣ власти спрѣмо християнското население . . . Ще ви исколятъ като врабци башибозушкитѣ тълпи и никой нѣма за искланитѣ да се застжпи! . . . .

Иначе казано: прибирайте си ума въ главата; налѣгайте си парцалитѣ; гледайте си черковнитѣ работи; нареждайте си училищата, а *идеята* за *възстание* въ дъното на *златния рогъ* захвърлете. . .

„Неприятнитѣ гости“ дали на *графа* нѣколко броя отъ в. „Свобода“ и единъ екземпляръ отъ *уставо-проектътъ*, и съ наведени глави излѣзли изъ портитѣ на посолството. . . .

Кжнчевъ и Левски не се отчаяли: рѣшили да сондиратъ по дѣлото и Стоянъ *Чомаковъ*, тогава злъченъ *русофобъ*, порещъ ***туркофилъ***, и на ***черковницитѣ****) главатаръ.

Вечерь, късно, почукали тѣ портитѣ на туркофила, интимниятъ приятель на *Али-Паша*. По халатъ *Чомаковъ* приелъ „сжпитѣ си гости" въ искуственно нарѣдения си цвѣтникъ. Гоститѣ, въоржжени съ ками и револвери, изотдалечѣ загатнали на ***злъчния русофобъ*** цѣльта на посѣщението си. Чомаковъ ги взелъ за ***шпиони*** на Али-Паша.

— Да, приятелитѣ наши отъ Пловдивъ ни пишжтъ, че ***дяконъ*** „нѣкой си" скиталъ по градове и села и „нѣкакви си" тайни комитети нареждалъ. Али-паша знае за ***лудешкитѣ*** работи на „лудия калугеръ" и вземени сж мѣрки на преслѣдването му

— Нима политическото освобождение на България отъ турската тирания е ***лудешка работа***? — запиталъ единъ отъ сжпитѣ гости.

— Нѣщо повече отъ лудория: то е ***политическа алхимия***; тия ***комитети*** сж дѣло на Русия, тя иска чрѣзъ вжтрѣшни смутове да докара работата до война и да завладѣе Балканитѣ и Родопитѣ....

— Никой уменъ българинъ нѣма да се поведе по ума на лудия калугеръ!..

— Лудия калугеръ, за когото ви е думата, съмъ азъ! — казалъ Левски и подъ контешкото му палто лъснали камата и револверътъ? . . .

Чомаковъ не повѣрвалъ: чинило му се, че има работа съ тайнитѣ шпиони на Али-паша, и на шега казалъ: „де, де! сè сме хора на Али-паша, ами не се преструвайте!..."

Сжпитѣ гости убѣдили *Чомакова*, че тѣ сж хора на комитета, а не *шпиони* на Али-паша, и че сж дошли при него като при началникъ на черковното движение, за да взематъ неговото мнѣние по политическото освобождение на България. ***Чомаковъ*** отъ „сѫклетъ" се изпотилъ. На „опаснитѣ си гости" развълнувано казалъ: „ако не сте *русски* или *сръбски* агенти, а сте *чисто български* патриоти, простено да ви е!..

— Отъ кабинетътъ на Али-паша ми се испроважда редовно вѣстникъ „Свобода". Съ особенно удоволствие слѣдж за всичко, що се пише въ органътъ на българската бунтовна еми-

*) Глед. III книжка „Миналото"

грация.... Противенъ съмъ на всѣкакви „тайни револ. комитети" и на *всѣкакви свободи*, каквито *Каравеловъ* проповѣдва чрѣзъ в. „*Свобода*"... Комитетитѣ ще усложнятъ правилното разрѣшение на *черковния* въпросъ... Езикътъ на в. „Свобода" сърди Али-Паша, единственния турски дипломатъ, който иска да даде надмощие на българитѣ надъ гърцитѣ... Али-паша е наклоненъ да даде широки автономни права на българитѣ въ вилаетитѣ, за да отнеме възможностьта на руската дипломация да се мѣси въ вътрѣшнитѣ работи на Отоманската империя.... Кажете на Л. *Каравеловъ* въ в. „Свобода" да не напада личностьта на Али-паша и Султанъ Абдулъ-Азиза... Нека изобличава дребнитѣ чиновници и провинциалнитѣ властелини за тѣхнитѣ рушветчилъци и беззакония, а Султана и неговия великъ везиръ до небеса да въсхвалява въ *правдолюбие* и *доброжелателство* за подобрѣние участьта на раята... *Черквата* ще роди *училище*; училището ще роди *свободомислието*, а то — *свободомислието* ще извоюва *свободата* безъ кръвь и безъ мъки... За сега всички истински патриоти трѣбва *едно* да мислятъ, *едно* да вършатъ: добиване черковни правдини и добра училищна наредба... Съмъ, въобще, противъ всѣко възстание.... Намѣсто комитети да уреждате, по-добрѣ е *азбукито* на дѣцата да откривате!..."

„Свободата неще *екзархъ*, а иска Караджата" — му отговорилъ дяконъ Левски, съ думитѣ на Л. Каравеловъ.

— „Турция трѣбва да умрѣ, за да се роди *България*!" — казалъ *Кънчевъ*

Скъпитѣ гости любезно се простили съ генералътъ на черковницитѣ, като го сплашили съ думитѣ: „никому нищо" инакъ. и *Али-паша*, и самъ *Чомаковъ ефенди* куршумъ ще едятъ!...

* * *

Левски и Кънчевъ напустнали Стамбулъ (1869 г. 15 Май) и се запътили за Одринскиятъ вилаетъ. Пристигнали въ *Лозенъградъ* (Къркъ Клисе). Спуснали въ ръката на *Вълканъ* една хартийка — писъмце отъ Петко Славейковъ до *Вълканъ*, книжарь въ Къркъ-Клисе. *Вълканъ* се засуетилъ, свикалъ учителитѣ народни и нѣколко вѣрни Лозенъ-градски младежи на вишни (божемъ) въ лозьето си, що е на „Тритѣ могили".

Кънчевъ говорилъ, *Левски* бунтовни пѣсни пѣлъ, *Вълканъ* мълчалъ и отъ нравственно удоволствие подъ мустакъ

се смѣлъ. Въ Лозенъ градъ таенъ комитетъ се наредилъ. Младежитѣ и учителитѣ народни *клѣтва* дали: *евангелието*, *камата* и *револвера* цалунали; Уставо-проекта изслушали и никакви забѣлѣжки не направили. За предсѣдатель на комитета *Вълкана* избрали, и съ почитание *народнитѣ хора* за Одринъ испроводили. Вълканъ се запозналъ съ *лозинката* и *паролата*.

„Търговцитѣ на коприна“ въ Едирне пристигнали, въ Чифте-ханъ кондисали, съ книжарътъ *Димитриевъ* се ставили и писъмце отъ Славейкова му дали. Отъ петь души комитетъ, безъ предсѣдатель, си съставили и петь абонамента на в. „Свобода“ исплатили. Наредили и нагласили чрѣзъ *Кара-Михаиловъ*, драгоманъ при руското агенство въ Одринъ, да се испровожда в. „Свобода“ до Одринскитѣ съзаклятници. Димитриевъ испроводилъ „*народнитѣ хора*“ чакъ до гр. Мустафа-Паша.

Търговцитѣ на свила въ *Свиленъ-градъ* (Мустафа-Паша) пристигнали. Съ съдѣйствието на *Димитриева*, таенъ комитетъ наредили. Свиленоградскитѣ съзаклятници 25 абонамента на в. „Свобода“ заплатили. Наредили, натъкмили, чрѣзъ Димитриева да получватъ органа на тайниятъ Б. Р. Комитетъ.

Късно, вечерь, търговцитѣ на жито въ *Харманлии* пристигнали. Ставили се (срѣщнали се) съ *даскалъ Дѣлчо Милковски*; отъ думитѣ му и джукитѣ му сѣтили се та разбрали, че отъ такъвъ *меше одуну* (дъбица) комитетско вретено не ще може се направи. *Милковски*, по увѣренията на Златарева (Ментора), изглеждалъ тогава на *стамболска софта* (манафски попъ). Левски поблагодарилъ на даскалъ *Дѣлча* за гостоприемството, и на отивание втикналъ му въ ржката № 1 отъ в. „Свобода“. Отъ *Харманлии*, апостолитѣ за *Търново-Сейменъ* отпжтували. Дойчо *Аладжовъ* и приятелитѣ му риба наловили; въ върбалака огънъ наклали „търговцитѣ на жито“ съ риба нагостили; Левски и Кънчевъ въ Търново-Сейменъ таенъ комитетъ основали; Търново-Сейменскитѣ съзаклятници *Аладжовъ* за предсѣдатель избрали и *20* абонамента за в. „Свобода“ заплатили.

Съ подписътъ „Аладжовъ“, по адреса „Димитъръ хаджи Дѣчевъ“, Левски отъ Търново-Сейменъ телеграфически заповѣдалъ на Д. Общий въ Стара-загора (ханъ Димитръ Х. Дечевъ), *коньетѣ* въ Нова-Загора да докара.

„Търговцитѣ на царевица“ въ *Нова-Загора* пристигнали, на Сивковиятъ ханъ „кондисали“, съ *Д. Общий* се срѣщнали;

съ помощьта на *Сивкова* въ Нова-Загора таенъ комитетъ основали. Ново-загорскитѣ съзаклятници *Сивкова* за председатель избрали; на в. „Свобода" абонати станали: *народнитѣ хора* на Кортенскитѣ бани отвѣли и зияфетъ имъ дали...

Отъ Кортенскитѣ бани Левски, Кънчевъ и Д. Общи за Сливенъ се запжтили „Комитетскитѣ конье", съ вкусъ осѣдлани и обюздани, понесли *хората народни* и въ *Сливенъ* ги отнесли. Гнѣздото на *народнитѣ хайдути* (Сливенъ) стоплило въ хайдушката си перушина *апостолитѣ народни*. „Търговцитѣ на шаякъ" се ставили съ роднинитѣ и приятелитѣ на Панайотъ войвода и на Димитъръ *Дишлията*, нарицаемъ *Пехливана*. Таенъ комитетъ въ Сливенъ тѣ основали. Съзаклятницитѣ сливенски Савва *Райновъ* за председатель избрали, върху *уставо-проекта* нѣколко сериозни бѣлѣжки направили, *30* броя отъ в. „Свобода" откупили; на *апостолитѣ народни* за „пжтни разноски" *50 лири* дали; подъ „Синитѣ скали" при „Латинскиятъ гробъ" угощение имъ дали: ѣли, пили, бунтовни пѣсни пѣли, на тирана по хайдушки се зжбили, и на хайдушкия господъ се молили, по-скоро на гости да испроводи „българския гарибалди" (Хитовъ).

Апостолитѣ народни обиходили *Айтосъ*, *Жеравна*, *Градецъ*, *Котелъ* и прѣзъ *Твърдица* и *Хаинето* слѣзли въ Ст.-Загора.

„Старо-загорскитѣ приятели минали подъ *клѣтва*. За председатель на комитета *Колю Ганчевъ* избрали. Закълналъ ги Левски самъ, бидѣйки облѣченъ въ попското расо на попъ *Минча* отъ с. Арабаджиево. Отъ „приятели на дѣлото" старозагорскитѣ патриоти *съзаклятници* станали. Евангѐлието, камата и револвера цалували. Слѣдъ актътъ на закълнаванието, *Общий* стрилъ на дланта си барутъ и накаралъ съзаклятницитѣ да го миришжтъ съ растворени гърди. . . . .

Стефанъ *Славковъ* казва: „Левски облѣче попското джубе на попъ Минча, нахлу калимявката му, намѣтна патрахилътъ му, сериозно избърбори нѣкаква си молитва. . . . на массата бѣхж турнати Евангелието, камата и револвера на Левски, и единъ книженъ фишекъ, напълненъ съ барутъ. Всинца стояхме на крака: Левски канерваше, а ние въ единъ гласъ повтаряхме пунктоветѣ на *клѣтвата*. . . .“ Испотихме се доклѣ се свърши обряда на закълнаванието. Нѣкои отъ „приятелитѣ народни" треперѣхж, види се отъ страхъ, въ врѣме на закълнаванието. Догдѣто не бѣхме дали *клѣтва*, комитѐтскитѣ работи

ни служѣхж за „приятна забава“, а слѣдъ **клѣтвата** ние се омърлушихме, наченахме да се озъртаме, на сънъ да се стрѣскаме, да сънуваме бѣсилки и тъмници, на сънъ да ставаме и несвързани думи да произнасяме. . . . Домашнитѣ ни наченахж съ оплашено око да слѣджть за насъ. . . . . . Въобще, всинца не на шега бѣхме се стрѣснали. . . . И до днесъ още ми мирише барутътъ, що ни поднесе на дланьта си *Общий*, да го миришемъ, за да добиемъ куражъ бунтовнически. *Колю Ганчевъ* и Теню *Милошевъ* бѣхж най-куражлиитѣ между насъ. Слѣдъ **клѣтвата**, прочете ни се *уставо-проектътъ*. ***Кънчевъ*** четѣше и коментираше параграфитѣ на уставътъ. Левски мълчеше, а Д. *Общий* пазѣше на вратата. Милошевъ и Ганчевъ най-много говорехж. Азъ мълчахъ и си мислѣхъ: „Ами ако *Тодораки Ефенди* (Тодоръ Стоевъ), случайно узнае за това, що се върши тукъ, въ кжщата на Колю Пантата, и му скимне та обади на Еминъ-бея, то кждѣ ще се дѣнимъ и какво ще правимъ?! . . . . . Тогава бѣхъ наскоро жененъ и не бѣхъ се нарадвалъ на младата си невѣста. . . . . До колкото помнж, направи се слѣдната бѣлѣжка въ края на *уставо-проекта*: „има два вида комитети, *вънкашни* и *вътрѣшни*. За центъръ на *вънкашнитѣ* комитети ще служи Букурещъ, а за центъръ на вътрѣшнитѣ — *Стара-Загора*“.

Старо-загорскитѣ *съзаклятници*, а не както по-напрѣдъ „приятели на дѣлото“, откупили *50* броя отъ вѣстн. „Свобода“, дали *30* лири за пжтни разноски на *апостолитѣ* народни и *добъръ пжть* имъ пожелали. . . . .

„Търговцитѣ на кожи“ за Чирпанъ отпжтували.

„Чирпанскитѣ приятели“ радостно посрѣщнали *скъпитѣ си гости*. На хаджи попъ Димитровото Лозье се събрали; **клѣтва** дали, за предсѣдатель на комитета *Хаджи попъ Димитра* избрали, (тогава) рухане векили (владишки намѣстникъ). Откупили *20* броя отъ вѣст „Свобода“; дали *20 лири* „пжтни разноски“ на *апостолитѣ народни*, и добъръ пжть имъ пожелали.

Кънчевъ, бидѣйки придруженъ отъ *зографина*, за Хасково отпжтувалъ, а *Левски* и *Общий* за „коконското Филибе“.

Кънчевъ само една нощь прѣнощувалъ въ Хасково, въ ханътъ на Ивана *Стойнова*, и набързо заминалъ за гр. Пловдивъ: Хасковци страдали тогава отъ *гръкомания*, та неприели „вѣрата на правдата и свободата“! . .

На Папазлии *Левски* и *Общи* се срѣщнали съ Хаджи Стамо башъ чифликчията; той се връщалъ отъ Пловдивъ „съ новата си жена, филибилишка кокона. Пѫтницитѣ обѣдвали подъ върбитѣ. Хаджи Стамо. запиталъ непознанитѣ търговци:

— Отдѣ, на кадѣ, и по каква работа?

— Отъ Чирпанъ за Пловдивъ, купуваме и продаваме *кокони*. — Отговерилъ *Общий*.

„Търговцитѣ на кокони“ кондисали на Търневиятъ ханъ. На вторият день отъ пристиганието имъ въ Пловдивъ, дошелъ отъ Хасково Кънчевъ и на сѫщия ханъ слѣзълъ . . . . .

„Приятелитѣ пловдиски“ *клѣтва* дали, съзаклятници станали, на вѣст. „Свобода“ абонати станали, *уставо-проекти* разгледали и слѣдната бѣлѣжка направили: центъръ на вътрѣшнитѣ комитети Пловдивъ, а не Стара-Загора, трѣбва да бѫде“.

Левски спусналъ въ рѫката на *Михалаки Иличъ* една хартийка, писъмце отъ Стефанаки Иличъ. Михалаки билъ, тогава, сортировщикъ на австрийската поща въ Пловдивъ. На хартийката писано било горѣ-долѣ слѣднето: „Братко Михалаки! приносящий настоящето е *народенъ човѣкъ*; самъ той ще ти каже: кой е и по каква работа хори. Просбата му удовлетворете. Прави това, що правѭ азъ тукъ, въ Цариградъ“.

Михалаки Иличъ скимтялъ, въртѣлъ на самъ, на тамъ, най-послѣ приелъ *300* екзем. отъ вѣст. „Свобода“ направо отъ Букурещъ по неговъ адресъ да се испращатъ въ Пловдивъ Д *Матевски*, предсѣдательтъ на пловдивския таенъ българ. р. комитетъ, ще вземе колетътъ отъ домътъ на Михалаки, и чрѣзъ куриеритѣ комитетски ще распраща „Свобода“ въ Чирпанъ, Стара-Загора, Татаръ-Пазарджикъ, Сопотъ, Карлово, Калоферъ, Сливенъ, Нова-Загора и пр. мѣста въ Тракия, гдѣто има организирани комитети.

И така, дяконъ Левски, чрѣзъ *Стефанаки Иличъ* въ Цариградъ. *Карамихаиловъ* въ Едрене и М. Иличъ въ Пловдивъ усигурилъ прѣнасянието (по австрийската поща) на вѣст „Свобода“. . . . . .

Левски и *Кънчевъ* отъ „заднитѣ врата“, дѣто се е рѣкло, визита направили на *даскалъ Найденъ грамматикъ — Найденъ Геровъ*, руски консулъ въ гр. Пловдивъ. Прѣдъ него откровенни били, като прѣдъ *исповѣдникъ*. Прочели му *уставо-проекта*; разказали му какво до сега е извършено и какво има още да се върши по урежда-

нието на тайнитѣ комитети. . . . . . Разказали му какъ ги приелъ графъ *Игнатиевъ* и какво имъ е говорилъ относително комитетското дѣло — какъ ги е приелъ докторъ *Чомаковъ*, и какъ гледа той на българското освобождение. Слѣдъ това го помолили и той да си даде мнѣнието. но не като *русски консулъ*, а като *българинъ* отъ Копривщица.

„Черквата и Училището, ето гдѣ е спасението! . . . Комитетитѣ ще раздразнжтъ злитѣ апетити на българскитѣ младежи и варваризма на турскитѣ власти . . ще ви повторж думитѣ на Доктора *Чомаковъ*: „по добрѣ е на азбуки дѣцата да учите, отколкото младежитѣ съ *иллюзии* да храните! . .

Късно, вечерь „търговцитѣ на кокони“ посѣтили докторъ Рашко *Петровъ*. Докторътъ позналъ „белградскитѣ си приятели“. Като разбралъ по каква работа ходжтъ и защо сж дошли при него, отъ страхъ забравилъ български и наченалъ да имъ говори по нѣмски. „Неприятната визита“ се свършила съ това, че *Рашко Петровъ* имъ далъ 15 лири на заемъ и ги помолилъ втори пжть да не стъпватъ въ кжщата му! ....

Левски и *Кънчевъ* направили *висока честь* и на *Тодораки* Саадетлю *Ефенди* (Тодораки Искревъ Кесяковъ), тогава префектуренъ съвѣтникъ (Муавинъ): Късно, вечерь, визита му направили; конашкото ефенди се разгорещило, зжбило се на тирана, хвалило се на гоститѣ си, че братъ му, *подполковникъ Кесяковъ*, съ единъ размахъ ще събори турската държава, че и че . . . . . . и свършилъ съ това:

— „Приехъ да бждж турски чиновникъ не за лични облаги, а за да помагамъ на клѣтата рая“. . . . . .

Конашкото ефенди дало *25 лири* на апостолитѣ народни и любезно ги помолило още веднажъ да го непосѣщаватъ, дѣто и да било, защото *Хюкюмата* случайно може да узнае, та „клѣтата рая“ ще изгуби добрия си конашки защитникъ“. . . . . .

Левски, Кънчевъ и Общий посѣтили село *Царацово*: кондисали въ кжщата на бай Ивана *Арабаджията*. Три дни, гостували и три пари не похарчили. Бай *Иванъ* ги гледалъ, дѣто се рѣкло, като писано яйце. Прѣдъ иконата на св „Ге-

---

Бѣлѣжка. До колкото знаемъ, *Тодораки ефенди* е билъ *конашка влечуга* и официаленъ обирачъ на „клѣтата рая“. Отъ страхъ, а не отъ симпатия къмъ дѣлото, е далъ 25 турски лири на *Апостолитѣ народни*. . . . .

орги побѣдоносецътъ“ бай Иванъ се закълналъ, че вѣрно ще служи на Т. Б. Р. Комитетъ. . . . . .

Скромната кжщица на бай Иванъ била избрана отъ апостолитѣ народни за скривалище и прибѣжище въ случай на опастность, и била опредѣлена за комитетска станция· и за почивалище на народнитѣ хора“.

Подъ *Самодивския* брѣстъ на бай Ивана Арабаджията апостолитѣ новиятъ си маршрутъ наредили. . . . *Кънчевъ*, бидѣйки придруженъ отъ Г. Данчевъ *зографина*, обиходилъ *Перущица*, *Пещера*, *Брацигово*, *Батакъ*, *Бѣлюво* и *Пазарджикъ*. Гдѣто миналъ „приятелитѣ народни“ закълналъ, *уставо-проекта* имъ прочелъ и растълкувалъ, съ лозинката и паролата ги запозналъ, около *50 лири* „комитетски пари“ събралъ и нѣколко абонамента на вѣстн. „Свобода“ осигорилъ. Перущенскитѣ съзаклятници Попъ *Тилевъ* закълналъ. Въ Пазарджикъ Кънчевъ съ даскалъ *Боне Петровъ* се запозналъ. Съ негова помощь таенъ комитетъ основалъ, *Боне Петровъ* за прѣдсѣдателъ на комитета билъ избранъ. Отъ Пазарджикъ Кънчевъ прѣзъ Калоферъ — Казанлъкъ за Габрово отпжтувалъ. *Зографина* съ него се раздѣлилъ на Шипченскитѣ ханове. Кънчевъ се прѣхвърлилъ на сѣверъ отъ Балкана (1869 г. авгус. мѣс.), за да даде клѣтва на „приятелитѣ народни“ въ Габрово, Севлиево, Ловечъ Плѣвенъ, Търново Руссе, и пр

Отъ с. *Царацово* Левски, бидейки придруженъ отъ Общи и бай Ивана Арабаджията, отпжтувалъ за *Карловско* (Гйопсата). Карловскитѣ, Сопотскитѣ и Клисурскитѣ „приятели народни“ *клѣтва* дали, *уставо-проекта* разгледали, пари помежду си събрали, на вѣст. „Свобода“ абонати станали, съ „паролата и лозинката“ се запознали, и за прѣдсѣдатель на комитета *Стрѣма* Ивана *Грозевъ* избрали; но Грозевъ не приелъ!...

Отъ Стрѣмско, Дяконъ Левски отишълъ въ *Панагюрско*. „Приятелитѣ“ въ Панагюрище, Поибрене, Мечка и Стрѣлча *съзаклятници* станали. Бай Иванъ Арабаджията отъ Панагюрище се върналъ въ с. *Царацово*. Прѣзъ Пирдопъ, *Левски*, и *Общий* се запжтили за града София. На Ташъ-Кесенскитѣ ханове съ Стоянъ *Брънчевъ*, орханийски чорбаджия, *апосто-*

Бѣлѣжка. Дяконъ Левски още отъ дѣтинство особенно почитание и уважение е хранилъ къмъ личностьта на Ив. *Грозевъ*. Често пжти се е обрѣщалъ той къмъ него за съвѣти по урѣждането на тайнитѣ комитети, а почти никога за материални помощи!...

лите се срѣщнали, на една маса обѣдвали. Брънчевъ запиталъ пѫтницитѣ:

— Отклдѣ, на клдѣ и по каква търговия?

— Отъ *Тузлушко* за *Софийско*, *шопи* да купуваме — отговорилъ Левски.

— Единъ шопъ, единъ грошъ — казалъ *Общий*.

-- А *сто шопа* за *два* попа — добавилъ *Левски*.

„*Търговцитѣ* на *шопи*" кжсно вечерь въ София стигнали. въ Х. Трайковия ханъ се настанили. На другия день отъ Хр. Ковачева узнали, че отецъ Генадий — *скитникътъ* — тѣзъ дни е дошелъ отъ нѣкждѣ си и станалъ игуменъ на Драгалевския манастирь. *Левски* и *Общи*, като дѣца на Великъ День, се зарадвали; на часътъ ѣхнали „комитетскитѣ" конье и въ Драгалевския манастиръ нахълтали. Дяконъ *Игнати* (Левски) и дяконъ *Генади* (Иванъ Ихтимански) братски се пригърнали и цалунали. Знаменосецътъ на Илю *Войвода* (дяконъ Генади 1866 год.) разказалъ на скъпитѣ си гости патилата си и скитничеството си по Влашко и Богданско, по Маджарско и Банатско; а *знаменосецътъ* на Панайотъ *Войвода* (Дяконъ Игнати 1866 год.) разказалъ на игумена Драгалевски, какви чудеса, въ продължение на двѣ години, е направилъ той въ турскитѣ вилаети. *Скитникътъ* Генади, сега игуменъ Драгалевски, приелъ *клѣтвата* на Т. Б. Р. Комитетъ и станалъ ятакъ комитетски. „Приятелитѣ" Софийски свикани биле на съвѣтъ въ манастиря Драгалевски, закълнали се, *уставо-проекта* разгледали, за прѣдсѣдатель на комитета Хр. Ковачева избрали. Драгалевския манастиръ и Святогорския въ София метохъ избрали за прибѣжище на „народнитѣ хора" и за пощенска станция на тайната корреспонденция. . . *Левски*, *Генади* и *Общи* цѣла седмица на ловъ ходили по Витоша планипа, дроздове били, въ нишанъ мѣрили и планове кроили, като по кой начинъ братята *шопи* най-лесно ще могжтъ се подве подъ общата организация на тайнитѣ комитети? . . . Скитникътъ Генади се наелъ съ помощьта на калугерското расо и съ игуменската патерица да въздѣйствува върху умътъ и сърдцето на *шопското племе*. . . . За адютантъ на Левски и проповѣдникъ комитетски въ селата Софийски опрѣдѣлили *Младенчо бинбашията* отъ село *Горублени* (Соф околия).

Отъ Спаса *Тумпаровъ* Левски узналъ, че, прѣди нѣколко дни, Тодоръ *Пѣевъ* отпжтувалъ за г. Кюстендилъ; назначенъ билъ за главенъ учитель на кюстендилскитѣ училища...

Въ Драгалевския манастиръ „апостолитѣ народни“ си измѣнили маршрута, нарѣденъ въ бай *Ивановата кжща*. *Общи* се запжтилъ за Царибродъ, Пиротъ и Нишъ „шопи“ да кунува“, а Левски — за *Кюстендилъ* съ Тодора Пѣевъ да се срѣщне.

Съгласно даденията нему маршрутъ отъ Левски, *Общий* отъ Нишъ, прѣзъ Бѣлоградчикъ отишълъ въ Ломъ. Отъ Ломъ прѣзъ *Куцловица*, *Вратца*, *Орхание*, *Етрополе*, *Голѣмъ Изворъ*, *Ведраре*, *Гложене*, *Тетевенъ* въ Ловечь се спрѣлъ (1870 г. октом. м.). „Приятелитѣ народни“ отъ Сѣверо-Западна България прѣдъ *Общи* клѣтва дали; *уставо-проекта* разгледали, нѣколко дребнави бѣлѣжки направили върху параграфитѣ, относящи се до тайната комитетска полиция и до касиеритѣ комитетски; избрали си прѣдсѣдатели, абонати на вѣст. „Свобода“ станали, помежду си нѣколко лири събрали, на *Общи* ги дали за смѣтка на Б. Ц. Р. Комитетъ и съ „лозинката и паролата“ се запознали. . .

Левски, бидейки придрѣшенъ въ закърпенитѣ дрѣхи на *Отецъ Генади*, напустналъ Драгалевскиятъ манастиръ и се запжтилъ за града Кюстендилъ. Въ Перникъ и Радомиръ опиталъ се Левски комитети да основе, но пернишкиятъ хлопъ и радомирскиятъ шопъ казали на пжтника попъ: „Комити че бидиме, ама, ако *Московецо* каже на *турчино*: бре, ти турчино, оти се дзвѣришъ на моитѣ комити“? . . . Па ако прати Московецо и малко пари, оти знаешъ, ни сму сиромаси людье. . .*)

Пжтникътъ попъ, случайно придруженъ отъ „нѣкой си“ радомирски шопъ, благополучно пристигналъ въ г. Кюстендилъ. Левски се настанилъ въ мрачнитѣ келии на манастирьтъ Св. *Мина*, расположенъ на западната страна на старня *Велбжждъ*, на още по-старата *Павталия — улпия* (гр. Кюстендилъ).

Тодоръ *Пѣевъ*, даскалъ Димитъръ *псалтътъ*, учительтъ Димитъръ *Димовъ* (Македонски), Димитъръ *Карамановъ* (фукара баба сж) и *опърпания* попъ, гостътъ, на Св. Мина всѣка вечерь при *Юнусъ-беговото* кладенче се събирали,

---

*) Пернишко, Брѣзнишко и Радомирско едвамъ прѣзъ 1871—76 год. се посъбудихж, и то благодарение на отецъ Зиновий Петровъ, славенъ учитель въ Радомиръ, свършивши Бѣлградската Семинария, ученъ приятель на Левски и *проповѣдникъ комитетски* (1871—76 г.).

божемъ, на *ракж-кефи.**) Рѣдили, чинили, комитетъ основали. Даскалъ Димитъръ *Псалтътъ* горещъ (въ пълната смисъль на думата) *патриотъ* заплакалъ отъ радость, когато опърпания попъ му разказалъ, че по цѣла България комитети сж основани и че младежитѣ горещи не жалятъ ни животъ, ни имотъ за прѣуспѣвание на дѣлото народно. . .

Даскалъ Димитъръ *Псалтътъ* отвелъ, божемъ, на *„прошетка* „народнитѣ хора" въ село *Соволино.* Опърпаниятъ попъ и Тодоръ Пѣевъ два дни гостили въ домътъ на Стояна *Цоцорано*, тогава кметъ на с. Соволино (1869 г. августъ м.).

Псалтътъ, безъ забикалки, казалъ на Стояна Цоцорана по каква работа ходи опърпаниятъ попъ. Тодоръ Пѣевъ съ нѣкаква си тайственность разказалъ на Цоцорана, какви работи се вършжтъ по България и какво има да стане. Цоцорана приелъ комитетското „вѣрую", далъ *5 лири* и обѣщалъ на Тодора Пѣевъ и на даскалъ Димитъръ Псалтътъ, че въ деньтъ на въстанието ще изведе отъ Соволино сто отборъ юнака на бойното поле. . .

Стоянъ Цоцорана испроводилъ гоститѣ си за Кюстендилъ; край селото срѣщнали Гръцкия Владика *Игнатий*, придруженъ отъ попъ Василя *Бескати.*

— Тѣхна милость що за хора сж? — попиталъ Левски Цоцорана.

— Оня, е, тамъ, съ широкитѣ ржкави и голѣмото шкембе, е гръцкио владика въ Кюстендилъ, а другио е нашето попче, що се гърчѣе. . .

— Вашето попче знае ли по гръцки? попиталъ Пѣевъ.

— Ба, оно не знае по Соволински да кажува, та каму ли по гърцки да сборуе — казалъ Цоцорана.

— Абе, дяконе, намѣсто да събираме отъ сиромаситѣ грошове за *комитета*, не е ли по-добрѣ ди земеме лиритѣ на гръцкио владика: онъ има *двѣ хиляди* турски лири *готова пара*, спечелени отъ гърбо на народа' — казалъ *Псалтътъ.*

И това ще бжде! — казалъ опърпаниятъ попъ.

Левски. Пѣевъ и Псалтътъ се запжтили за манастирътъ „Св. Якимъ Осоговски". Въ Криво-рѣчна Паланка прѣспали

---

*) Членове на Кюстендилския Комитетъ сж били: Димо Димовъ (Македонски), даскалъ Димитъръ *Псалтътъ*, Димитъръ *Карамановъ* и синъ му *Алекси*, Стоянъ Станоевъ *Ковачевски*, Иванчо *Гамадановъ*, Мите *Бояджията* и други

и заедно съ Димитъръ попъ Любеновъ, учитель, за „Святи Якимъ Осоговски“ отпжтували. Игуменътъ на манастиря, прочутия на врѣмето си *дасалъ Аверки**), радостно посрѣщналъ „поклонницитѣ гости“. Бунтовникъ, и по рождение, и по въспитание, *Аверки* раскрилъ цѣлата си душа прѣдъ комитетскитѣ хора. Въ манастирската гора подъ петстотинъ годишната бука „приятелитѣ народни“ цѣлъ день по народнитѣ дѣла бѣсѣдвали. Левски раскрилъ прѣдъ игумена *Аверки* картитѣ на комитетското дѣло, а Пѣевъ въ поетически краски описалъ бждящата революция . . . .

Срѣдъ нощь е; въ келията на отецъ Аверки вощена свѣщица блѣщука; по срѣдъ келията скромна калугерска софрица стои; „приятелитѣ народни“ нѣщо помежду си шепнжтъ; отецъ Аверки търси „нѣщо си“ въ дъното на *юклука*; изважда една голѣма козикова торба, изъ нея изважда мешинена кесия и брои на софрицата една по една, свѣтящитѣ като жаръ, турски лири . .

Отецъ Аверки отброилъ *сто* (*100*) лири турски и казалъ: „за сега толкова давамъ!“

Пѣевъ свързалъ стотѣхъ лири въ кърпата си и ги прѣдалъ на *Дяконъ Левски*. *Апостолътъ* цалуналъ ржка на „*стария учитель*“, но не за стотѣхъ лири, а за патриотическата му постжпка. . . .

Скжпитѣ гости на „Св Якимъ Осоговски“ нарѣдили и натъкмили така: Отецъ *Аверки* и учитель Димитръ Попъ-Петровъ Любеновъ ще дѣйствуватъ въ *Паланичко* и *Кратовско*, Тодоръ Пѣевъ и Д. Псалтътъ въ Кюстендилско и Дубнишко**).

Опърпания попъ и Д. *Псалтътъ* за Дубница се запжтили. На Балановскитѣ ханове бей нѣкой си чифликчия, пиянъ залянъ. спрѣлъ пжтницитѣ и „тескере“ имъ поискалъ Пжтни-

---

*) Отецъ *Аверки* е учителствувалъ около 20 години по много градове въ Сѣверна и Южна България. Той е отъ Рилскитѣ просвѣтени калугери. Оставилъ е цѣлъ купъ отъ голѣма стойность ржкописи; едни отъ тия ржкописи се намиратъ въ ржцѣтѣ на докторъ И. Д. Шишмановъ. професоръ въ Висшето Училище. а други въ попъ Филатея, бивши ученикъ на Аверки, сега священникъ въ с. Гърлено.

**) Прѣзъ 1871—1874 год. въ *Солунъ* дѣйствовалъ, като пратенникъ на Комитета, *Боботиновъ*, а въ г. *Кукушъ*—*Нику Станишевъ*. Прѣдсѣдатель на Солунския Таенъ Б. Р. Котитетъ билъ *Христодулъ* Ивановъ. днесь разсиленъ при Италианското консулство въ гр. София, столица на *Свободна България!* . . .

цитѣ, за да избѣгнатъ скандала, прѣдставили му тескеретата си. Беятъ като разгледалъ отгорѣ, отгорѣ тескеретата, заявилъ, че му се иска попъ да поѣзди, а не тескерета да прѣглежда. Ханджията и пѫтницитѣ умолявали бея да не безпокои *пѫтникътъ попъ*, но той настоявалъ и се приближилъ до *опърпания попъ*, за да го ѣхне. Левски кипналъ. като разяренъ левъ хрипналъ, сграбчилъ нахалътъ бей и силно го тръшналъ въ земята, стъпилъ му на гушата, заплюлъ го въ лицето, ѣхналъ вѣрния си „Сивча“ и се изгубилъ въ криволицитѣ на рѣка *Размѣтаница*.

На 15 августъ (1869 г). Левски самъ, безъ *Псалтътъ*, пристигналъ въ „Рилската обитель. Около *старцитѣ* се навъртялъ, оттукъ, оттамъ по дѣлото“ ги сондиралъ, похвалилъ имъ се че на „Осоговския св. Якимъ“ билъ, че *Игуменъ Аверки* е *честьта* и *славата* на българското монашество и че ако всичкитѣ „старци“ на българскитѣ манастири биле като него, България скоро щѣла да се освободи отъ *Агарянското иго*. . . . . . .

Старцитѣ, като чули името *Аверки*, таинствени погледи размѣнили помежду си, подозрително изгледали “опърпаното попче“

— Аверки е вагабонтинъ! . . . .Аверки е бунтовникъ! . . . закрякали, като сойки прѣдъ ловецъ, святитѣ старци по адреса на *даскалъ Аверки.*

— Та какво голѣмо зло е направилъ отецъ Аверки на „Святата обитель“, че толкова го нападате? — запиталъ *тайнствениятъ попъ.*

Бунтовни пѣсни съчинява, бунтовни пѣсни пѣе и прислушницитѣ манастирски на бунтувлукъ учи . . . . Доклѣ да го испѫдимъ изъ „Святата обитель“, видехме и патихме. „Безъ малко турцитѣ манастира щѣхѫ да затворѭтъ за неговитѣ *вагабонтлуци* (бунтовни пѣсни) . . говорили „почтенитѣ и благочестивитѣ“ старци.

Левски разбралъ. че *старцитѣ* сѫ „гнуснави благочестивци“ и се завъртялъ между младежитѣ манастирски, но младежитѣ горещи безъ позволението на старцитѣ „благочестиви“ не смеѣли

Бѣлѣжка. По казването на самого Левски, той е искалъ да вкара подъ общата комитеска организация братята отъ „Рилската свята обитель“ съ слѣдната цѣль: а) Игумена и манастирскитѣ старци да въздѣйствоватъ съ духовническия си авторитетъ върху многочисленитѣ гости поклонници — да подсѣщатъ за освобождението на

да [illegible], та какво-ли комитетъ да основжтъ. Старцитѣ манастир[illegible] узнали отъ младежитѣ прислушници съ какво намѣрение е дошълъ за *поклонение* опърпанниятъ попецъ. На частъ, вагабонтинътъ [illegible], славословительтъ на Аверки, билъ изгоненъ изъ оградата на „Святата обителъ Рилска“ . . . . .

Съ мрачни мисли и съ тъга на сжрдце Левски за последенъ пжтъ изгледалъ кулитѣ манастирски . . . прѣзъ „Кобилено бранище“ и „Сухото езеро“ той слезълъ въ Самоковско поле. *Самодивско доле*. Срѣщналъ се съ вѣрнитѣ приятели на Спаса *Тумпаровъ*; прѣдалъ имъ писъмцето отъ *Тумпарова* и ги поканилъ комитетъ да основжтъ. „Приятелитѣ самоковски“ се извинили прѣдъ апостолътъ народни така: тазъ година търговията е слаба, кяроветѣ сж малко, та по-добрѣ е да го отложимъ (основаването на комитета) за друга по-благополучна за търговията година“. . . . .

Самоковци се показали прѣдъ апостолътъ съвсѣмъ тънки търговци. . . . *)

Опърпанниятъ попецъ се мръдналъ въ Самоковския женски манастиръ. Присътствовалъ на литургия въ манастирската черква; пѣелъ „херувикото“, съ лирическиятъ си баритонъ плѣнилъ сърдцата на сестритѣ „во Христѣ“. Слѣдъ *литургия* сестра хаджи Евдокия (чирпанлийката), поканила пжтника *попецъ* на сладка *лакърдия* въ скромната си килия. Отъ дума на дума, пжтникътъ попъ и сестра *Евдокия* излѣзли стари познати. Отъ „сестра во Христѣ“ *Евдокия* се прѣобърнала на „сестра во комитетѣ“. Съ помощьта на прѣкрасната, авторитетната и

България отъ турцитѣ ;б) Чрѣзъ манастирскитѣ просяци-калугери (таксидоти: да се пропагандира „Комитетското вѣрую въ Самоковско, Разложко, Беровско и Дупнишко; в) Рилския манастиръ да бжде едно отъ най-главнитѣ и най-сигурнитѣ скривалища и прибѣжища за „хората народни“.

*) Отъ многото самоковски младежи, единъ само приелъ вѣрата на правдата и свободата. Той е билъ — заслужва да му се спомене името — *Иванчо Чакалчето*, протестантинъ. По казванието на *Копанова*, тогова учитель въ Самоковъ, прѣзъ 1872 год. Левски посѣтилъ Самоковъ бидѣйки прѣдрешенъ въ биргютлии потуре и бидѣйки придруженъ отъ *Младенчо бинбаши и* Иванчо *Чакалчето*. Ив. *Чакалчето* е развѣждалъ Левски по домоветѣ на самоковскитѣ богаташия.

Бѣлѣжка. Сестритѣ „во Христѣ“ отъ Сопотския, Калоферския, Казанлъшкия и Самоковския женски манастири вършехж слѣднитѣ комитетски работи: а) разнасяхж тайната коресподенция между градовe и села; б) шпионствовахж на комитета в) проповѣдвахж „тайно“ по селата и по паланкитѣ между женитѣ и старцитѣ идеята за въстание.

игргавата Евдокия, Левски сполучилъ да основе въ *Самодивско доле женски калугерски, таенъ, български, реолюционенъ комитетъ . . . . Сестритѣ* се закълнали и на Апостола се обѣщали, че до гробъ вѣрни ще бѫдѫтъ на „тайната комитетска“ и на българското освобождение . . . Сестра *Евдокия* се запознала съ секретътъ на *лозинката* и съ *паролата* комитетска. . . . .

Левски се простилъ съ *Самодивско* доле и се запѫтилъ за *Тракийско поле.* Благополучно пристигналъ въ село *Царацово,* и си починалъ отъ дълга пѫтя въ домътъ на *Бай Ивана.* Отъ Царацово, чрѣзъ Д. *Матевски* по „турската поща“ Левски писалъ на Ангела Кънчевъ и на Димитра *Общи.* Писмата били шифровани съ помощьта на *лозинката,* и адресирани така: а) *Ловечъ Маринъ попъ Лукановъ. кундураджи*; б) *Рюсчюкъ Колю Обретеновъ.* Читалище *„Зора“.* Чрѣзъ Обрѣтенова е писано на Ангела *Кънчевъ,* а чрѣзъ Марина П. Лукановъ на Д. *Общи.*

Въ писмата си Левски е съобщавалъ на другаритѣ си вѣрни, че се е завърналъ отъ обиколката си въ *Карловско,* че тукъ ще прѣстои цѣлъ мѣсецъ, и че тѣ, около ноемврий мѣсецъ, трѣбва да се намѣрѭтъ въ *Ловечъ* или *Търново.*

Чрѣзъ Михалаки Иличь (по австрийската поща) Левски проводилъ 200 лири турски на Любена *Каравеловъ.*

Бидѣйки преоблѣченъ въ селскитѣ дрѣхи на бай *Ивана,* Левски напустналъ *Комарово поле* (Пловдивско) и отпѫтувалъ за *Стремско доле — Гиопсата* (1869 г. 6 септемвр.).

* * *

Съзаклятницитѣ *Стрѣмски* посрѣщнали *братски* апостола *Левски.* . . . Дѣтскитѣ и училищни другари на *Василъ Ивановъ* всячески се трудили да угодѭтъ на Василъ *Левски*. . . Кунчева *Гина* и леля *Христина* незнаяли съ какво да угодѭтъ на сина и брата Василя . . . Гина се радвала на *сина* си; сестритѣ „во Христѣ“ — на *пѣвецътъ си,* приятелитѣ — на приятеля си; съзаклятницитѣ — на главатаря си . . .*)

---

*) Членове на Карловскиятъ комитетъ били: 1) Докторъ Киро *Поповъ* (обѣсенъ прѣзъ 1876 год. въ врѣме на въстанието); 2) Костадинъ *Поповъ* (Папата), братъ на Доктора Кира, сега *Прѣосвѣщенний Врачански* [illegible] асилъ Платнаровъ; 4) Илия Симеоновъ 5) Братя [illegible] *ови,* отъ които послѣдний биде

Сопотъ, Карлово и с. Войнягово тайно посрѣщали и тайно испращали апостолътъ народни прѣзъ цѣлия мѣсяцъ септември . . . Карловскитѣ конашки чорбаджии, чрѣзъ женски уста, понадушили, че Василъ Ивановъ, раскалугерениятъ дяконъ, тайно се навърта изъ Сопотъ и Карлово, но си мислили така: „какво зло или добро може да се очаква отъ синътъ на вдовицата Гина, която съ хурката и чекръкътъ едва може хлѣба си да искара“ ⁈ . . .

Гледайки така на Василя *Ивановъ*, тѣ ненамѣрили за нуждно да обадѫтъ на мюдюръ-ефенди за нощното скитание по Карлово и Сопотъ на раскалугерениятъ дяконъ.

Бидѣйки доволенъ отъ роднини и приятели, отъ съзаклятницитѣ Стрѣмски и отъ дѣлата комитетски, Дяконъ Левски рѣшилъ да напустне Стрѣмско доле и се запътилъ за *Помашко* поле (Ловечь). На 2 октомв. (1869 год.) при „изгрѣвъ слънце“ господинъ „нѣкой си“, намѣтнатъ съ есенно палто, се растъпквалъ по Сопотското друмище, що води за Карловското *тръсище*. Господинътъ „нѣкой си“ очаквалъ „нѣкого си“; ето защо съ напрѣгнато око слѣдилъ той за движущитѣ се людье по Сопотското друмище. Една групица отъ 4—5 души хора се задали отъ къмъ градътъ; господинътъ „нѣкой си“ отдалечь позналъ, че между пѫтницитѣ нѣма нито единъ отъ хората на „Стрѣма“. За да затули лицето си отъ пѫтницитѣ, той се отстранилъ отъ пѫтя, сѣдналъ върху окопа и си обърналъ гърба къмъ проходящитѣ людье. Компанийката 4—5 души хора, весела, засмѣна, се подравнила съ непознатия господинъ, поздравила го съ „добро утро“ и единъ отъ групата се приближилъ до господинътъ, божемъ, цигарата да си запали. Този „единъ“ се казвалъ Иванъ *Цоковъ*. Въ намѣтнатото върху господина палто Цоковъ позналъ своето палто, изгубено прѣди двѣ години въ Турно-Мѫгуреле. Безъ да запита непознатия нему господинъ, отъ гдѣ е земалъ палтото,

---

обѣсенъ въ врѣме на въстанието 1876 год.; 6) Хаджи Василъ *Караивановъ*, въ ханътъ на когото сѫ ставали засѣданията комитетски.

Членове на Сопотския комитетъ били: Фратю Поповъ, Никола Ивановъ. Ср. П. *Стойновски*, Тодоръ *Кошниковъ* (Спицеринъ). Иванчо Колевъ *Куйковъ*, Иванъ Х. Спасовъ, Аврамъ Вълковъ Тенеке джията, Дядо *Рафаилъ*, Игуменъ на Сопотския мѫжки манастиръ. Дяконъ *Богословъ*. Като приятели на Левски се считали: Хаджи Гиока *Павловъ*, Иванъ Попъ *Станевъ* и др. . . .

Цоковъ *бжбрицата* грабналъ палтото, избѣгалъ при другаритѣ си и казалъ: „това палто е мое. Тоя човѣкъ е хайдукъ; дръжте да го хванемъ!“

Левски се намѣрилъ въ *затруднително положение*; извикалъ на *Цокова* да даде палтото и пристъпилъ съ револвера въ ржка къмъ веселата компания. Компанийката се разбѣгала, отнесла палтото и колкото можла съ гласъ викала: „хайдукъ, хайдукъ, дръжте го?“

Като на зло, въ това врѣме нѣколко заптии се задали отъ къмъ Сопотъ, карайки прѣдъ себе си прѣстъпникъ нѣкой си. Виковетѣ „дръжте го“, „тутунузъ“ се увеличили по събуденото друмище. Левски се намиралъ въ опасность!... Мѣтналъ око на околностьта и като дроздъ горски се мръдналъ въ ближния шубракъ и моментално се изгубилъ въ дъното на непроницаемия хръсталакъ. Сопотскитѣ административни власти на часътъ организирали *хайка* за да хване *хайдука*. Цѣлъ день *хайката* тършувала шубарлака, но не намѣрила хайдука . . . .

Цоковъ *бжбрицата* разтършувалъ палтото; намѣрилъ въ вътрѣшния джебъ слѣднитѣ нѣща: а) двѣ писма; б) една дебела и четвъртита хартия на правожгълничета изрѣзана (лозинката), по краищата ѝ написани слѣднитѣ букви А. Т. Б. Т. К. (паролата): в) едно дебело тевтерче съ червено мастило написано (уставо-проекта); г) едно малко портфелче, испълнено съ забъркани имена и съ забъркани смѣтки: въ портфелчето едно „тескере“ на името „Василъ Ивановъ Карловецъ“. Въ вънкашнитѣ джебове на палтото *Цоковъ* намѣрилъ: а) една копринена кърпа съ буквата Х (Христина); б) една ленена кърпа съ буквитѣ В. Л. Д. (Василъ Левски); въ единъ отъ краищата на ленената кърпа имало завързани 5 лири турски.

Цоковъ прѣдалъ на Сопотскитѣ власти палтото и намѣренитѣ въ него книжя и нѣща, освѣнъ петтѣхъ лири турски. Сопотскитѣ книжници — фарисеи и конашки чорбаджии разбрали, че избѣгалиятъ човѣкъ не е *хайдукъ*, а нѣщо тъкво, като „*башъ бунтовникъ*“. Тѣ още сжщиятъ день съ триумфъ отнели хванатитѣ нѣща на Карловския Мюдюринъ. Сжвѣтъ „нечестивихъ“ билъ свиканъ отъ мюдюръ ефенди на часътъ. Карловскитѣ митари — фарисеи: Д. Несторъ *Софтовъ*, Р. Пачевъ, Ив. Х. *Цочевъ* плюсъ Калоферскитѣ и Сопотски конашки чорбаджии. Хванатитѣ нѣща разгледали; отъ книжята констатирали *бунтовностьта* на избѣгалото лице — отъ „тескерето“ — името му *Василъ Ивановъ*, синъ на Гина вдовицата, извѣстенъ на цѣлото Карлово — отъ

едното писмо — близкитѣ му свързки съ нѣкой си бунтовникъ на име *Дяконъ Левски**) — отъ другото писмо бунтовнитѣ му свързки съ нѣкой *Дервишъ Асланъ* или *Кешишъ Първанъ*. Карловскитѣ административно сѫдебни власти заповѣдали: а) Карловскитѣ конашки чорбаджии, съ помощьта на градскитѣ заптии, да направѭтъ обискъ въ домоветѣ на роднини и приятели на Василъ Ивановъ, б) Сопотскитѣ конашки ази — въ домоветѣ на подозрителнитѣ младежи, учители и френкъ-терзии; в) сѫщо да направѭтъ и Калоферскитѣ чорбаджии въ домоветѣ на Калоферскитѣ „хлапетии народни"; г) *Шерифъ-Чаушъ*, началникъ на полската и горска жандармерия, съ конни стражари да притършува друмища и манастирища и близкитѣ села, гдѣто може да се прѣдполага. че се е скрилъ бунтовникътъ *Василъ Ивановъ*; д) Гина Кунчева да се арестува, на строгъ инстендакъ (испитъ) да се подхвърли; е) телеграфически да се разгласи на всичкитѣ полицейски власти отъ двѣтѣ страни на Балкана за преслѣдването на Василя Ивановъ *башъ комита*, и за преслѣдването още на двѣ „тайно пѫтующи лица": Дяконъ Левски и *Дервишъ Асланъ* или *Кешишъ Първанъ*..

Отъ 3—7 октомвр. въ Карлово, Сопотъ, Калоферъ и околнитѣ села станали строги прѣтърсвания въ домоветѣ на заподозренитѣ лица. *Стрѣмскитѣ съзаклятници* се испокрили въ миша дупка; само леля Христина не изгубила куража: постоянно сновала мѣжду Сопотъ, Калоферъ, Карлово и с. Войнягово.

Гина Кунчева се исправила прѣдъ Стрѣмскитѣ фарисеи-садукеи:

— Кѫдѣ е синъ ти? я пита *Софтоевъ*.

— На *Свята гора*. — Отговаря сериозно Кунчевица

— Каква работа върши тамъ?

— На калугеритѣ носи дърва.

— Лъжишъ, вонещице нѐдна! . . . Синъ ти е тукъ, въ Карлово! . . . Кажи кѫдѣ се е скрилъ! . . . Ако не кажешъ цѣлото ти „семселе" зло ще пати! . . .

— Четири години става откакъ синъ ми е на *Свята гора* и носи тамъ на калугеритѣ вода и дърва . . .

— Синъ ти е *бунтовникъ*, синъ ти е *капасѫзинъ* синъ ти е *вагабонтинъ*! . . . Мирната рая размирява, царщи-

---

*) Карловскитѣ. Сопотскитѣ и Калоферски чорбаджии и административни власти не знаяхѫ, че Василъ Ивановъ се наричаше Дяконъ Левски. Подъ името Левски го знаяхѫ само комитетскитѣ хора.

ната подкопава! . . . я. му вижь евангелието! (Софтовъ показва на Гина Уставо-проекта)... я му вижь копринената кърпа!... Какво е това Х? Какви сѫ тия В. Л. Д? . . . Ти ли му даде копринената кърпа, или нѣкоя отъ ония що миткатъ съ просешка торба по градове и села? . . .

— Ако синъ ми е *бунтовникъ*. и се е скрилъ въ Карлово, хванете го, накажете го! Защо влачите по конаци и по патрици старата му майка? . . . . Не стига ли ми, гдѣто съ хурката я чекръка на стари години очитѣ си вадѭ, та на това отгорѣ и прѣдъ межлиса да ме раскарвате! . . .

Гина Кунчева арестували въ домътъ на попъ Христо! Слѣдъ два мѣсеца я освободили, като я турили подъ таенъ полицейски надзоръ*)

На 12 октомвр. (1869 год.) Шипченскиятъ върхъ „Св. Никола" бѣ надѣналъ есенната гугла. По пѫтеката, що лъкатуши по ребрата на планината и съединява Шипка съ Габрово, три човѣшки силуета се мѣркахѫ; между тѣхъ и силуетътъ на два кираджийски коньа . . . Напрѣдъ върви старикъ нѣкой си и води два коня, подпирайки се на дълга помагалка; слѣдъ коньетѣ вървѭтъ двѣ калугерки и весело си приказватъ. Едната отъ калугеркитѣ е познатата вечь на читателитѣ. *сестра Христина*, а другата е . . . . Знайте ли коя е другата? Сѣтете се сами! . . . Старикътъ е дѣдо *Петъръ* отъ село Войнягово, старъ срѣдне-горски хайдутяга, горещъ приятель на Дякона Левски; единъ отъ коньетѣ е на Димиша отъ Войнягово, а другия — на дѣда *Петра* . . . . Дѣдо Петъръ, въ качеството си на кираджия, води сестритѣ „во Христѣ" на Влашко и Богданско, божемъ, на манастирска просия . . .

Калугеркитѣ благополучно пристигнали въ Велико-Търново; съ книжка подъ мишница се явили въ канторатa на Ивана Х. Димитровъ. Прѣзъ „заднитѣ врата" на канторатa едната отъ сестритѣ нѣкѫдѣ си въ дънъ земя потънала. Другарката на *Христина* въ казанджийски дрѣхи се прѣоблѣкла, цѣлъ казанджия станала . . . . . Дѣдо Петръ и *Христина* **)

*) Въ врѣме на окупацията (1879 год.) Гина Кунчева се помина. Бѣ щастлива да види съ очитѣ си „българската свобода", за която синътъ ѝ Василъ мѫченически на турската бѣсилка загина....

**) Калугерката *Христина*, Леля на Василъ *Левски*, прѣзъ врѣме на окупацията (1878-79 год.) се помина — Легка ѝ пръсть! Сестра ѝ *Евпраксия*. тоже ратниг [illegible] то и днесь е още жива. Живѣе въ Сопотския ж[illegible] ь плетенье на чорапи се [illegible]

за Ловечъ отпжтували, а Левски, бидѣйки прѣдрѣшенъ въ казанджийски каяфетъ, скрилъ се въ килията на отца Матея *Преображенски!* . . . . .

Карловскитѣ власти по „евангелието“ на Гинина синъ разбрали, че той е *башъ комита,* а по писмата, намѣрени въ палтото му, разбрали, че като него има още двамина *башъ комити:* единътъ отъ тѣхъ е *Дяконъ Левски,* а другиятъ *Дервишъ-олу Асланъ,* или Кешишъ *Първанъ,* но не могли да разберятъ, като какво назначение има дебелата хартия, намѣрена въ палтото, нарѣзана на правожгълничета и надписана съ буквитѣ: А. Т. Б. К.

По увѣренията на *Теофана Райновъ**), (комуто напълно вѣрваме) намѣренитѣ документи въ палтото на *Левски* биле испроводени на директора на Али-пашовитѣ шпиони *Шнайдеръ ефенди,* началникъ на шпионското отдѣление (гледай *критика* върху запискитѣ I и II томъ на З. Стояновъ отъ *Ст. Заимовъ*).

Шнайдеръ Ефенди свикалъ агентитѣ тайни. . . . . Документитѣ разгледали и констатирали съществуванието въ вилаетитѣ на бъл. т. р. комитети . . . Констатирали още, че организаторитѣ на прѣдмѣтнитѣ комитети сж слѣднитѣ трима господиновци: 1) *Василъ Ивановъ* Карловеца; 2) *Дервишъ-олу Асланъ* или *Кешишъ Първанъ,* неизвѣстно откждѣ, и 3) Дяконъ Левски Кешишъ бозмасж, неизвѣстно откждѣ. . . .

Шнайдеръ-ефенди распратилъ конфиденциално до всичкитѣ шпиони строго да слѣдятъ за прѣдмѣтнитѣ „тайнственни личности“ . . .

И тъй, шпионитѣ на *Али-Паша* и турскитѣ полицейски власти дирѣхж, на мѣсто *едного,* трима бунтовника — трима организатори на т. б. р. комитети! . . . . .

По увѣренията на Теофона *Райновъ,* замѣсенъ въ аферата на Манолъ Ивановъ (гледай сжщитѣ страници. Критика Заимовъ), при разглежданието на документитѣ въ кабинета на Али-Паша взели участие Христо *Арнаудовъ* и *Свѣтославъ* Миларовъ (Сапуновъ). *Миларовъ* и *Арнаудовъ,* по увѣренията Т. *Райновъ,* биле, тогава, тайни агенти на Али-Паша. . . .

---

*) Днесь (5 юлий 1895 год.) Райновъ Бургаски окрѫженъ управителъ.

XI.

„Приврѣменното правителство въ България." — Черний Терроръ (политически убийства и обири). — Самоубийството на Анг. Кънчевъ.

—

На 30 ноемвр. 1869 год. на Никополското пристанище двамина пѫтници се пазарувахѫ съ „кайкчиитѣ", за да ги прѣнесѫтъ на Турно-Мѫгурелския брѣгъ. Единиятъ отъ пѫтницитѣ изглеждаше на господарь и „голѣмъ търговецъ", а другиятъ на неговъ слуга. Слугата бѣ привързалъ главата си съ зайча кожа, божемъ, го болѫтъ ушитѣ и зѫбитѣ и носеше дисагитѣ на господаря си. Господарьтъ се караше нѣщо на слугата си. . . . Пазарлъкътъ стана; слугата и господарьтъ се мѣтнахѫ въ каикътъ и заплувахѫ за Турно Мѫгурелското пристанище. *Левски* (слугата) и *Д. Общи* (господарьтъ) стѫпихѫ на романскиятъ брѣгъ; Данаилъ Поповъ ги отведе дома си; нагости ги по царски и, заедно съ тѣхъ, отплува за столицата романска. . .

Съгласно [illegible] Априлъ мѣсецъ (1869 г.), *прѣдстоятелитѣ* [illegible] въ България и се [illegible] въ [illegible] *Габрово*. *Левски* [illegible] рата на Л. Каравел[illegible] *Общи* — [illegible] Д. Цанков[illegible] *Кънчевъ* — [illegible] *Ахмед[illegible]* [illegible]
— В [illegible] *Христо* *Иванов* [illegible] *Попов* прѣ[illegible] *Никола Обретенов* [illegible] Иванъ [illegible] Старо-За[illegible] *Петров* — [illegible] *Христов* [illegible] Данаилъ [illegible]

—

[illegible]
Той [illegible]
жена [illegible]
Ан[illegible]

— Гюргевски; Стратевичъ — Браилски; Рафаилъ *Атанасовъ* — Галацки: Петъръ *Фитовъ* — Бѣлградски, плюсъ Крайовски, Плоешки и Турно-Сѣверински народни прѣдставители . . .

Първото Генерално Събрание на делегатитѣ *Комитетски* било открито отъ Л Каравеловъ въ салонатъ на хотелъ „Юнионъ". който салонъ-билъ наетъ отъ Панайотъ Войводата за посрѣщание на „нѣкакви си гости".

Първото генерално комитетско събрание се открило на 10 декемвр, траяло до 25-й сѫщиятъ мѣсяцъ. Прѣдъ събранието Кънчевъ докладвалъ върважътъ и успѣхътъ на комитетското дѣло въ Турскитѣ вилаети, Каравеловъ докладвалъ за комитетитѣ въ Романия, а Хитовъ — за комитетитѣ въ Сърбия. Слѣдъ това, разгледанъ билъ отново уставо-проекта и приетъ билъ въ слѣдната окончателна форма:

УСТАВЪ

на

Българскиятъ Централний Революционний Комитетъ.

ГЛАВА I.

Цѣль.

Чл. 1. Българскиятъ, Революционний. централний комитетъ има въ рѫцѣтѣ си такава една власть, каквато и всѣко *привремѣнно правителство*. Той трѣбва да приготви и да довърши революцията съ всичкитѣ нравственни и материални срѣдства: да кажеме на кратко, той има слѣдующитѣ задачи: а) да *распространява* между нашиятъ народъ идеи за бунтъ чрѣзъ комитети и чрѣзъ печатътъ т. е. чрѣзъ вѣстници, манифести прокламации, брошури и пр. б) да *доставлява* всичкитѣ нужднн потрѣбици за извършванието на революцията и да приготовлява бунтътъ материално, т е. да скрои нуждниятъ воененъ планъ, да назначи военни водители (войводи), да улесни съ всѣко срѣдство въоружаванието, да дава на народътъ нужднитѣ наставления за бой и пр.

Чл. 2. *Българскиятъ революционний централний комитетъ* ще прави *споразумение* съ другитѣ народи, съсѣдни и отдалечени, които иматъ сѫщитѣ цѣли.

ГЛАВА II.

Устройство на комитетското управление.

Чл. 1. Както Българскиятъ, Революционний, Централний комитетъ, така и всѣки ***частенъ Българский Революционний комитетъ*** се съставятъ отъ не компрометирани прѣдъ българскиятъ народъ Българе, т. е. отъ родолюбци и отъ ***рѣшителни***, тайни и постоянни лица.

Чл. 2. Мѣстопрѣбиванието на централниятъ комитетъ е неизвѣстно: то е ***насѣкадѣ*** и ***никадѣ***, — за това и сѣки членъ, дѣто и да бѫде, може да прѣдставлява сичкиятъ централенъ комитетъ, ако само той има въ рѫцѣтѣ си ***пълномощно*** писмо.

Чл. 3. За испълнение на прѣдначъртаната си цѣль, централниятъ комитетъ съставлява и ***частни революционни, български комитети***, които щѫтъ да се устрояватъ и управляватъ така сѫщо, както и централниятъ.

Чл. 4. За ***наказания*** на прѣстѫпленията и за ***наглѣдвание*** на работитѣ на частнитѣ комитети, централниятъ комитетъ има и една ***тайна полиция*** отъ избранни юнаци, рѣшителни, вѣрни и постоянни лица.

Чл. 5 За улеснения на сношенията между централниятъ и частнитѣ комитети сѫ съставени ***тайни пощи***, изъ които сѣка една зависи отъ онзи комитетъ, който ѭ съставлява. Броятъ на пощенскитѣ членове е неопрѣдѣленъ.

ГЛАВА III.

Правителство.

Чл. 1. Както централниятъ, така и всѣки частенъ комитетъ се съставляватъ отъ слѣдующитѣ лица: а) Прѣдсѣдатель, б) подпрѣдсѣдатель, в) касиеръ и г) неопрѣдѣлено число членове, които ще раздѣлятъ длъжноститѣ по между си, съобразно съ способноститѣ на сѣки единъ.

Чл. 2. Първото лице на централниятъ комитетъ ще да се избира по ***вишегласие*** отъ упълномощенитѣ лица на частнитѣ комитети. Това лице ще избира другитѣ членове за централниятъ комитетъ.

Чл. 3. Частнитѣ комитети ще да съставляватъ коммисия, която ще нагледва работитѣ на Централниятъ комитетъ. Ако стане нужда, то тая коммисия, или упълномощенитѣ лица отъ

частнитѣ комитети, ще избиратъ и назначаватъ ново лице, което ще застѫпи работитѣ на първото лице.

Чл. 4. Членоветѣ на тайната полиция ще да се избиратъ само отъ Централниятъ комитетъ. Числото на тия членове е неопредѣлено.

Чл. 5. Сѣки частенъ комитетъ ще да си има нуждното число членове за тайната поща, спорѣдъ чл. 5 гл. II.

ГЛАВА IV.

Длъжноститѣ на Правителството и на всѣки революционеренъ работникъ въобще.

Чл 1. Централниятъ комитетъ ще стѫпи въ сношение съ дѣйци и отъ други народности, относително за народната ни цѣль: той ще да *заключава заеми* въ името на българскиятъ народъ; той ще да прави *споразумения за съюзи*; съ една дума, той ще да върши сичко, което изисква сполуката на нашето народно освобождение.

Чл. 2. Централниятъ комитетъ подиръ *освобождението* на България ще дава най-точна смѣтка за сичкитѣ приети помощи и за тѣхното употрѣбление. Сѣки членъ отъ тоя комитетъ е отговоренъ не само за себе си, нъ и за другитѣ членове, негови другари; а най-много е отговорно първото лице. на което се дава прѣимущественно правото да избира другитѣ членове, спорѣдъ гл. III чт. 2.

Чл. 3. Прѣдсѣдателитѣ на централниятъ и частнитѣ комитети иматъ право да свикватъ извънрѣдни събрания когато и да стане нужда.

Чл. 4 Предсѣдательтъ е длъженъ да нагледва испълняватъ ли длъжноститѣ си подпредсѣдательтъ, касиерътъ и другитѣ членове.

Чл. 5. Подъ Прѣдсѣдателитѣ сѫ помощници на Прѣдсѣдателитѣ.

Чл. 6. Кассиерътъ на централниятъ Комитетъ ще да приема пари отъ частнитѣ Комитети или отъ други кои и да е мѣста, и ще дава расписка подъ номеръ; той ще да ги записва въ кассиерската книга и ще явява за тѣхъ и на Комитетътъ, за да се записватъ въ главната комитетска книга.

Чл. 7. Кассиеринътъ на Централниятъ Комитетъ ще дава пари на сѣкадѣ и за сичко, но само съ разрѣшение на Коми-

тетътъ. Сѣко едно рѣшение за да се дадѫтъ пари трѣбва да е писменно.

Чл. 8. Кассиеринътъ на сѣкий частенъ комитетъ ще събира пари отъ комитетскитѣ членове и отъ други родолюбиви лица, на конто ще да дава расписки за приетото количество. Тия пари ще да се даватъ на главниятъ кассиеринъ само по заповѣдьта на Централниятъ Комитетъ.

Чл. 9. Сѣкий частенъ Комитетъ ще да се старае да приготовлява хора за бой, спирѣдъ чл. 1, гл. I. Като полага особенни грижи за събирание пари, конто сѫ потрѣбни за поддържанието на комитетскитѣ нужди и преди и подиръ *захващанието на революцията.*

Чл. 10. Частнитѣ Комитети сѫ длъжни да съобщаватъ на Централниятъ Комитетъ: а) отъ колко села се състои околностьта имъ; б) въ кое село колко жители има, отъ каква сѫ народность и по колко; в) колко има Българи юнаци, способни да носятъ орѫжие, и колко сѫ готови на първъ позивъ; г) колко орѫжие има и какво е; д) има ли въ околностьта имъ хора *способни* за *войводи* и на кое мѣсто се намиратъ; е) колко може да се събере въ нуждно врѣме *жито, ечмикъ, сѣно, слама* и *сичко,* щото е потрѣбно за хората и за животнитѣ: ж) колко може да има волове, овце, крави, коньe, кози и др.; з) колко ахъра има и за по колко животни.

Чл. 11. Никой отъ частнитѣ Комитети не може да стѫпи въ сношение съ дѣйци отъ други народности относително за народната ни цѣль, освѣнъ съ позволението на Централниятъ Комитетъ, конто има това право спорѣдъ чл. 4 гл. I.

Чл. 12. Сѣки членъ, — отъ който и отъ какъвто и да е Комитетъ — ако бѫде принуденъ да се отдалечи отъ градътъ или отъ селото, дѣто живѣе, той е длъженъ да каже на Комитетътъ отъ който зависи.

Чл. 13. Сѣки членъ, отъ *революционернитѣ работници* трѣбва да знае самъ, но да тай на сърдцето си онова, което му е повѣрено. Той не трѣба да казва, не трѣба даже ни да загатва за такива работи, ни на *любовница,* ни на *жена,* ни на дѣца, нито другиму, който може да издаде тайната. Само на ония, конто могѫтъ да пазатъ тайната, той може да позагатне нѣщо, и когато вече се увѣри, че и тие желаятъ заедно съ него да дѣлатъ *щастие* и *нещастие* на бойното поле, то може да ги приеме като членове, съ съизволението на Частниятъ Комитетъ, отъ който и той зависи.

Чл. 2. Който иска де земе участие въ работата ни, той трѣбва да има прѣпоржка отъ нѣкого изъ познатитѣ вече *революционни работници.*

Чл. 3. Когато на нѣкого отъ работницитѣ се препоржчи нѣкой вънкашенъ човѣкъ, то той трѣбва по напрѣдъ да го испита: кой е той, отъ дѣ иде, какво иска, какви му сж мислитѣ и пр. Послѣ сичко това, той е длъженъ да яви за сичко на централниятъ Комитетъ, като прибави още и добъръ описъ на физиономията му и въобще на сичкитѣ му характеристични свойства, додѣто приеме отговоръ отъ Комитетътъ.

Чл. 4. Когато на Комитетътъ се обади, че нѣкой си — испроводенъ отъ нѣкого, или отъ нѣкое дружество, — иска да влѣзе въ споразумение, то той (Комитетътъ) е длъженъ да яви на тайната полиция, за да го испита; а пъкъ въ сжщото врѣме да се увѣри и самъ писменно, или устно отъ човѣкътъ, когото нарочно трѣбва да проводи до ония, които сж препоржчали най-напрѣдъ работникътъ, или пъкъ направо до оногова, отъ когото той казва, че е билъ испроводенъ. Когато Комитетътъ се увѣри, че проводениятъ, или препоржчениятъ човѣкъ е чистъ, то влазя съ него въ споразумение, и то посрѣдствомъ едного човѣка, когото е той самъ отрѣдилъ.

Чл. 5. *Войводитѣ* се приематъ, споредъ чл. 2, 3 и 4 гл. VIII, съ слѣдующето само прибавление: когато нѣкой войвода се яви на Централниятъ Комитетъ, и иска да бжде приетъ, то той по-напрѣдъ трѣбва да *положи испитъ отъ нужнитѣ военни познания* прѣдъ комисията, която е нарѣдилъ Централниятъ Комитетъ. Тогава, спорѣдъ знанията си, той ще да земе приличното си мѣсто. Безъ *испитъ не е приетъ ни единъ войвода.*

ГЛАВА IX.

За наказанията.

Чл. 1. *Смъртнитѣ наказания* щжтъ да се извършватъ *тайно*; а въ случай на нужда и на *явни мѣста*, посрѣдъ пладне.

Чл. 2. Наказанията щжтъ да извършаватъ ония отъ членоветѣ на тайната полиция, на които се падне жребие.

Чл. 3. *Осжжданията и смъртнитѣ наказания* ще ставатъ само по заповѣдьта на Централниятъ Комитетъ.

Чл. 4. Ако нѣкой, билъ *войвода*, билъ членъ на Комитетътъ, *централенъ* или частенъ, съ една дума, билъ, кой билъ,

дързне да издаде нѣщо на неприятелятъ, ще да се накаже съ *смърть*.

Чл. 5. Ако некой отъ *влиятелнитѣ* Българе, или *войводи*, - подкупенъ отъ чуждо правителство или отъ друго частно лице, — поиска да прѣчи въ работата подъ какъвто начинъ и да е, то тъкъвъ ще се счита за *неприятель* на отечеството ни и ще се *наказва съ смърть*.

Чл. 6. Ако нѣкой очерни народната ни свобода, т. е. ако наруши правото и на други народности, като насъ страждущи, то и такъвъ ще да се счита за *неприятель* на отечеството ни и ще се *наказва съ смърть*.

Чл. 7. Ако нѣкой неприпознае Централниятъ Комитетъ и поиска да се опита да вдигне бунтъ на своя глава, то за първи пжть само ще да му се напомни да се спрѣ отъ прѣдприятието си; а ако това напомнюванье не помогне, то той ще да се *накаже съ смърть*.

Чл. 8. Ако нѣкой отъ членоветѣ на тайната полиция се откаже да извърши заповѣдьта, която му е наложена отъ Централния комитетъ, то ще да се *накаже съ смърть*.

Чл. 9. Ако нѣкой отъ служителитѣ, като напримеръ Прѣседательтъ или други нѣкой, поиска да злоупортѣби служебната си власть, то пжрвъ пжтъ само ще да се лиши отъ службата си; повторно ще да се исключи изъ числото на работницитѣ, като опоритъ, се накара най-напрѣдъ писменно да припознае грѣшката си и да я поднесе въ Комитетьтъ; а ако и слѣдь това се покаже обиденъ и отмъстителенъ, то ще да се *накаже съ смърть*

Чл. 10. Ако нѣкой отъ членоветѣ на тайната поща, или други нѣкой, дръзне да отвори или да уничтожи нѣкое *служебно писмо*, то ще да се *накаже съ смърть*.

Чл. 11 Ако нѣкой отъ кассиеритѣ издаде за нѣщо пари безъ знанието на Централниятъ Комитетъ, или ако земе и да присвои и най-малката часть отъ повѣренитѣ му суми, то ще се *накаже съ смърть*.

Нужно проглашение.

Централния, Революционеренъ, Български комитетъ, въ името на сичкитѣ ония, които сж го избрали, упълномощили и овластили, увѣренъ въ своята тайна полиция и въ силата на нейното оржжие, проглашава:

1 Само Централниятъ, Български, Ревулюционенъ Комитетъ има длъжность да даде за знакъ общенародно въстание; а други никой нѣма никакво право да издава революциенерни прокламации, да буни народътъ безъ знанието на Българскиятъ, Ценйралний. Ревулюционний, Комитетъ.

II. Никой отъ *българскитѣ войводи* или *чорбаджии* нѣма право да прѣдставлява *българскиятъ народъ* прѣдъ другитѣ народности, или да прави уговоръ съ тѣхъ, безъ знанието на Централниятъ Комитетъ.

III. Никой нѣма право да съставлява какъвто и да е *революционеренъ комитетъ* безъ знанието на Централниятъ Комитетъ.

Нека ни помага Богъ и нашата мишница! Напредъ!

Забѣлѣжка. Настоящиятъ уставъ се нарѣди, одобри и потвърди съ общото съгласие на опълномощенитѣ прѣдставители отъ частнитѣ, Български, революционни комитети, и ще трае до *захващанието* на *революцията*, когато, съ общо съгласие на централниятъ и на частнитѣ комитети, ще да се измѣни по обстоятелствата. Когато се *захване революцията*, то българскиятъ централенъ комитетъ ще да свика депутати отъ всичкитѣ частни комитети, за да се нарѣди друго устройство. Съ една дума, тогава силата на тоя уставъ пада и се замѣща съ други *военень законъ*, когото войводитѣ, съ съгласието на Централниятъ комитетъ, ще да нарѣдатъ спорѣдъ обстоятелствата.

За предсѣдатель на Б. Ц. Р. Комитетъ билъ избранъ съ абсолютно вишегласие Л. *Каравеловъ*, за касиеръ Д. *Ценовичъ*, за дѣловодитель (секретарь) *Олимпий Пановъ**).

Левски билъ избранъ за *главенъ апостолъ* и прѣдставитель на тайнитѣ комитети въ *Турско* прѣдъ Б. Ц. Р. Комитетъ. Ангелъ *Кънчевъ*, като човѣкъ на *перото*, билъ избранъ за главенъ кореспондентинъ на тайнитѣ комитети въ Турско и *помощникъ-апостолъ* на дякона Левски; Димитъръ *Общи*, рицарътъ на камата и револвера — за организаторъ и началникъ на *тайната полиция*. Христо *Голѣмия* за организаторъ и началникъ на *тайната поща*, Панайотъ *Хитовъ* — за главенъ началникъ на военнитѣ сили (въ деньтъ на въстанието) — Н. Обретеновъ, Д. Горовъ, Данаилъ Поповъ и Анастасъ Поповъ — за главни експедитори на тайната „прѣзгранична" кореспонденция (Гюргево — Руссе, Турно-мъгуреле — Никополъ

---

*) Застреленъ въ Руссе по февруарскитѣ смущения 1887 год. 22 февруарий.

— Плевенъ) Градъ Ловечъ — за центъръ на *вѫтрѣшнитѣ* комитети (на комитетитѣ въ турско) — Букурещъ за центъръ на *вънкашнитѣ* комитети (на комитетитѣ въ Романия и Сърбия).

За постоянни членове на *привременното правителство* въ България биле избрани: *Левски Каравеловъ*, *Кънчевъ*, *Общи*, *Христо Голѣмия* и Панайотъ *Хитовъ*. Събранието имъ дало *пълномощно* да се събиратъ на съвѣщание когато намѣрѭтъ за нуждно и да разрѣшаватъ *спѣшно* каквито и да било въпроси, повдигнати отъ разни непрѣдвидени случайности. Суммата *десетъ хиляди* златни лева събрана отъ *Левски*, *Кънчевъ* и *Общи*, делегатитѣ распредѣлили така: а) За шесть хиляди лева да се купи *печатница*; тайно да се прѣнесе въ Ловечъ и тайно да се печатѫтъ въ нея *прокламации*, *бунтовнически брошури* и *„хвъркати листове“*; б) за останалитѣ *четири хиляди* лева да се купѭтъ *револвери* и други орѫжия и да се испроводѭтъ на ония комитети въ турско, които сѫ дали най-много парични помощи на *апостолитѣ* народни.

Събранието постановило: за напрѣдъ *парични* помощи ще се събиратъ отъ членоветѣ комитетски срѣщу *формални квитанции*. . . .

Револверитѣ биле купени чрѣзъ *Киселова* въ Виена и чрѣзъ *Обрѣтенова* и *Данаила Поповъ* биле проводени по принадлежность въ вътрѣшностьта на турската империя — *Двѣстѣ* (200) револвера съ по сто (100) патрона биле раздадени на *работницитѣ народни*.

Формалнитѣ квитанции били отпечатани и распроводени до предсѣдателитѣ на комитетитѣ въ Турско.

Олимпий *Пановъ* нарѣждалъ (набиралъ на компасътъ), *Каравеловъ* корегиралъ, *Левски въртялъ* колелото, *Алфрехтъ* (нѣмецъ-машинистъ) управлявалъ машината и въ една зимна нощь уставътъ билъ отпечатанъ. . . . Делегатитѣ взели по нѣколко екземпляра отъ устава и си пожелали „добъръ пѫть и добро виждание“ (1869 год 29 декемвр).

Кънчевъ съ Обретенова отпѫтували за Руссе; *Общи* съ Анастасъ Поповъ и Василъ Ионковъ за Плевенъ; а *Левски* останалъ въ Букурещь да почива до мартъ мѣсецъ.

* * *

Бѣлѣжка. Печатница била купена, (1871 г.). но по нѣмание възможность тайно да се прѣнесе въ Ловечъ, членоветѣ на *привременното правителство въ България* рѣшили да се присъедини врѣменно къмъ печатницата на Л. *Каравеловъ*.

Съ дългитѣ си човки щъркелитѣ грозни енергично заклѣпали на попъ-Лукановитѣ комини, а ластовицитѣ мили весело зачуруликали по хижитѣ селски; и, ето ти, въ Ловечь се явилъ Дяконъ Левски . . . Централенъ Б. Р. Комитетъ на тайнитѣ комитети въ Турско билъ нарѣденъ: Избрани били: За Прѣдсѣдатель Маринъ *Лукановъ*, за касиеръ — Попъ *Кръстю*, за секретарь (дѣловодитель) — Иванъ *Драсовъ*, за подпрѣдсѣдатель — Димитъръ *Пъшковъ*, Гечу *Сирковъ* — тайна полиция и таенъ куриеръ. *)

Отъ януар 1870 год. до февр. 1871 год. Кънчевъ заобиколилъ слѣднитѣ градове и села въ *Източна България*: *Разградъ*, *Попово*, *Джумая*, *Османъ-Пазаръ*, *Върбица*, *Прѣславъ*. *Шуменъ*, *Провадия*, *Варна*, *Балчикъ*, *Кюстенджа*, *Меджидие*, *Черна-Вода*, *Мачинъ*, *Сакча*, *Тулча* и *Ени-Киой*. А Общи, бидѣйки придруженъ отъ Василъ *Ионковъ*, обиколилъ всичкитѣ тайни комитети въ *срѣдна* (Търновско) и *западна* България и въ Тракия, та наредилъ *тайната полиция*.

Отъ мартъ 1870 год. до мартъ 1871 год. Левски, бидѣйки придруженъ отъ Савва *Младеновъ* и Христо *Голѣмия*, миналъ въ диритѣ на Общи, прибралъ събранитѣ сумми, уредилъ тайната поща; заставилъ комитетитѣ ца си купжтъ „комитетски конье“ за пренасяние на пощата, на „тайнитѣ хора“ и на оржжието.

Новата (1871) година Левски посрѣщналъ въ Ловчанското комитетско скривалище — въ кжщата на *Величка* Попъ *Луканова* – *Хашнова*.**)

Прѣзъ 1870 год. Общи организиралъ тайната полиция; Христо Голѣмия — *тайната поща*; Левски ревизиралъ и прѣорганизиралъ, съгласно устава, основанитѣ още прѣзъ 1867—69 год. комитети и открилъ нови комитети въ Пиротъ, Нишъ, Враня и Трънъ. Кънчевъ отгдѣто миналъ комитети основалъ въ Източна България (Мизия) . . .

Прѣзъ Мартъ мѣсяцъ (1871 год.) членоветѣ на „*Привръменното правителство въ България*“ се събрали на съвѣщание. Засѣдавали нощно врѣме въ домътъ на *Каравелова* —

---

*) По главнитѣ хора на *Ловчанското съзаклятие* сж били: Маринъ Попъ *Лукановъ*, Иванчо *Драсовъ*, Попъ *Кръстю*. Гечу *Сирковъ*, Димитъръ *Пъшковъ*, Иванъ *Колевъ*, Анастасъ *Цочевъ*. Петъръ *Ивановъ* бояджията, *Хитровъ* и много други, на които имената не знаемъ.

**) Величка Хашнова е днесъ още жива. Живѣе въ София при братъ си *Илия Лукановъ*, бивши Софийски градоначалникъ.

Букурещъ — **Strada Virgiliu** (улица Виргилий) — домъ № 39. На съвѣщанието присѫтствовали освѣнъ членоветѣ на „привремѣнното правителство въ България“ още и Маринъ Попъ Лукановъ, председатель на Ловч Ц. Б. Р. Комитетъ и Никола *Обрѣтеновъ*, главенъ експедиторъ на „прѣзграничната“ тайна комитетска кореспонденция . . .

Членоветѣ на „*привремѣнното правителство*“ като взели прѣдъ видъ: а) че слѣдъ *Сопотската случка* числото на шпионитѣ турски се е увеличило, б) че богаташитѣ и конашкитѣ първенци се отнасятъ съ равнодушие, съ прѣзрѣние и съ ирония къмъ дѣлото на освобождението, в) че нѣкои отъ екзархийскитѣ агенти раздумватъ съзаклятницитѣ да се откажѫтъ отъ комитета, г) че турски *хайти* въ „ятакъ“ съ турскитѣ административно-полицейски власти ходѭтъ по селата български и тероризиратъ населението, — като взели прѣдъ видъ горнето, рѣшили и постановили: а) тайната комитетска полиция ще слѣди за турскитѣ шпиони и съ *отрова*, *ножъ* или *куршумъ* ще трѣбва да ги унищожава; б) богаташитѣ и конашкитѣ чорбаджии да се поканѭтъ съ добро да дадѫтъ помощь на комитета. Въ случай че се подиграятъ съ дѣлото, да се накажѫтъ съ орѫжието на комитета (*ножа*, *револвера* и *отровата*); в) ония отъ екзархийскитѣ агенти, които заплашватъ комитетскитѣ работници, съ цѣль да ги отклонѭтъ отъ дѣлото на освобождението, за пръвъ пѫть да се предупредѭтъ; ако ли не вематъ отъ дума, съ *куршумъ да се убиятъ*; г) трѣбва да се организиратъ отъ най-юначнитѣ работници на м. ч. р. б. комитети „тайни четици“; предметнитѣ четици да се въоружѫтъ на обща комитетска смѣтка съ револвери и пушки, система „Лафуше“. Задачата на предмѣтнитѣ „тайни четици“ е да прѣслѣдватъ и унищожаватъ *турскитѣ хайти* и кѫрседаритѣ турски, тѣхни *ятаци* . . .

Отъ горнитѣ рѣшения, читатели любезни, виждате, че „*привремѣнното правителство въ България*“ приело да си служи съ ***черний терроръ — съ политически убийства*** . . . .

— „Съ *черний терроръ* трѣбва да си послужимъ, защото *раята* и *агата* отъ блага дума не разбиратъ“ — казалъ *Левски*.

— Трѣбва да си послужимъ и съ политически обири!... Трѣбва да обираме и *царската хазна*, защото вносоветѣ отъ членоветѣ на комитетитѣ сѫ недостатъчни за купуване на орѫжие и припаси“ — казалъ Д. *Общи*.

Членоветѣ на *привременното правителство въ България* приели, по принципъ, дѣто се е рѣкло, да употрѣбжтъ, въ случай на нужда, и *политическитѣ обири* . . .

Прѣдъ видъ на това, че нѣкое отъ многото писма на комитета, може, съвършенно случайно, да падне въ ржцѣтѣ на турската полиция, то хората на *привременното правителство въ България* измждрили слѣдната хитрина: *„писмата да се адресиратъ до конашкитѣ чорбаджии“*.*)

За да туржтъ въ заблуждение турската полиция и шпионското отдѣление, мждрецитѣ комитетски измждрували и слѣдното хитро срѣдство: *„градоветѣ и селата, въ каито има основани комитети, да носжтъ имената на разни царье отъ срѣднитѣ вѣкове“*. Напримѣръ: Търново = *Асенъ*; Габраво = *Перунъ*; Стара-Загора = *Атила*; Орхание = *Сарсавулъ*; — Крумъ, Симеонъ, Борисъ и пр. (гледай II книж. Миналото).

Левски, като най-практиченъ и най-духовитъ агитаторъ между другаритѣ си, сѣтилъ се, че трѣбва да се прокламира комитетското „вѣрую“ въ особенъ „хвъркатъ листъ“ . . .

Каравеловъ и *Кънчевъ* редактирали слѣднето *поканително-застрашително писмо* - редактирали исканиятъ отъ Левски „хвъркатъ листъ“:

„Сѣки въобще българинъ иска днесь своето добро, и желае *да се освободи* отъ агарянското робство; слѣдователно, и вие, ако сте *само Българинъ* и честенъ човѣкъ, и желаете добро на отечеството си, трѣбва да се прѣдадете съ всичкото си сърдце и душа на *народното* дѣло, и да покажете, че сте достоенъ синъ на България и *свободолюбивъ* човѣкъ. Повтаряме, ако сте вие *родолюбецъ*, *Християнинъ* и мжжъ, то трѣбва да испълните долуоказаннитѣ наши и на сичка България желания, а ако ли не, то честнитѣ и родолюбивитѣ Българи ще да ви прокълнжтъ и твърдѣ скоро ще да ви испроводжтъ при . . . . Сѣщайте се! *прѣдателитѣ*, *чорбаджиитѣ*, *изѣдницитѣ*, *турскитѣ подливурки* ще да висжтъ на едно дърво съ нашитѣ неприятели, — страшно ще бжде народното отмъщение! Който днесъ не желае да бжде *свободенъ*, той не е *Българинъ и не е човѣкъ!* И така, вие сте свободни да изберете за себѣ си пжть и да вървите по него, т. е. или съ *нази* и съ *народътъ*, или съ *турскитѣ джелати* и *кръво-*

*) Тайний куриеръ знае кому да предаде писмото; но въ случай, че го арестуватъ и притършуватъ, то ще се счита, че той носи писмо до конашкия чорбаджия.

пийци. Прибързайте да запишите името си на страниците исторически съ *златни*, или съ *черни думи*, и постарайте се да явите по-скоро *черно робство ли искате, или златна свобода.*

Нашитѣ желания сѫ вамъ извѣстни, но ние пакъ трѣбва да ви ги повторимъ. Ние желаеме да се *освободимъ* изъ подъ турското иго и да *бѫдеме хора*. Пригответе се и вие и очаквайте оная минута, която твърдѣ скоро ще удари. Но за да извършиме това *велико дѣло*, намъ сѫ потрѣбни двѣ нѣща: *хора* и *пари*. Хора ние имаме, а пари нѣмаме; но съ Божията помощь ще да найдемъ твърдѣ скоро и тѣхъ. Нашиятъ главенъ, народенъ комитетъ е избралъ насъ да съберемъ потрѣбнитѣ за *нашето освобождение* пари, и ние ще да ги съберемъ. А отъ дѣ?—ние ще да ги съберемъ отъ тамъ, отъ дѣто сѫ ги събирали и другитѣ *народности*, т. е. отъ *самиятъ народъ*. И тъй, ние предлагаме и вамъ да *пожертвовате* веднажъ за сѣкога, щото можете и колкото можете. Сѣкиму изъ васъ ще бѫде даденъ билетъ отъ *българското привръменно правителство*; а това правителство ще да отговаря за дадената му сумма прѣдъ народътъ т. е. прѣдъ *Българскиятъ, народни революционни комитетъ* който така сѫщо ще да отговаря прѣдъ бѫдящето *Българско свободно правителство. Привръменното Българско правителство* ще да държи подробни смѣтки отъ дѣка колко е земало, дѣка ги е употрѣбило, колко Българе сѫ погинали, какъ сѫ погинали и пр. и пр. Щастливи сѫ ония наши *народолюбци*, които *повдигнатъ рѫка за своята свобода*, — тѣхнитѣ имена ще да се славѭтъ вѣчно; а *страшливитѣ, изѣдницитѣ* и *хладнокръвнитѣ* ще бѫдѫтъ проклѣти во вѣки вѣковъ. Който е Българинъ, когото е Българка родила, и който не иска да бѫде *турски робъ*, той трѣбва да жертвова всичко, за да може послѣ да добие много. „Да продадеме иманието си, да заложиме женитѣ и дѣцата си, и да откупимъ отечеството си“, рѣкалъ е Мининъ.

Господине! Ние искаме да ви кажемъ много, но за сега стига и толкова, — отъ васъ самитѣ зависи да притурите това, щото ние не сме исказали.

Вамъ ще да се покаже чудно нашето прѣдложение, защото то ще да дойде ненадѣйно до васъ; но за чудение врѣме не остава, — *историята насъ не ще да чака да се чудиме.*

Сичко това вие трѣбва да държите тайно, — и вашитѣ най-близни приятели не трѣба нищо да знаятъ. Вие трѣба да отговаряте сами за себе си. Гледайте да не кажете послѣ:

„азъ искахъ да помогна, но нѣмаше отъ дѣ да се науча навѣрно, кому да дамъ и какъ да дамъ". Ние имаме хора на сѣкадѣ, и познаваме сѣкиго отъ васъ, познаваме състоянието ви и даже *духътъ* ви; слѣдователно, ние ще да намѣримъ възможность да ви явиме. . . . . Но вие може да кажете: „нѣмаме пари!" — Зимайте на заемъ, продайте стока, заложете кѫщата си, и дайте първиятъ си дългъ на отечеството, на свободата и на Бога! Който помогне съ щото и да е, той ще да има отъ насъ освѣнъ горѣказанниятъ билетъ, единъ знакъ, а тоя знакъ ще бѫде неговото спасение. Когато нашитѣ юнаци станатъ подъ байрякъ (а това ще да бѫде твърдѣ скоро), то тѣжко томува, който имъ не покаже билетътъ и знакътъ си! Който не *приеме* участие въ нашето народно движение, той ще да се счита за *прѣдатель* и за *неприятель* на народътъ ни, и ще да си расплати за грѣховетѣ си; а фамилията му ще да бѫде укорена прѣдъ свѣта. Повтаряме. ако дадете *доброволно*, щото сте длъжни да дадете, то ще бѫдете честити, и, заедно съ вашето домочадие, ще бѫдете подъ нашата защита чакъ до онзи день. . . . . . А ако постѫпите съ насъ *варварски*, т. е. ако предадете писмото ни, или човѣка ни, когото ви пращаме да се разберете, ако изнесете на вънъ нашитѣ желания и ги разкажете на нѣкои наши *български изроди*, или търсите причина, за да не дадете това, щото искаме отъ васъ, съ една дума, ако злоупотрѣбите нашето довѣрие, то страшно ще да ви се отмъсти. Земете си на умътъ, че ония мѫжие, които стоѭтъ като главатаре въ народното движение и които съставляватъ *врѣменното правителство*, не се боѭтъ вече отъ никого и рѣшили сѫ се да вървѭтъ напрѣдъ, безъ да се обращатъ назадъ. Ние се не боимъ вече нито отъ *турското беззаконие*, нито отъ турскитѣ *„мекерета"*! Сичкитѣ турски мѫки, бѣсилници, *пращания* въ *Диаръ-Бекиръ* и пр. сѫ прѣдъ окото на българскитѣ юнаци нищо. Сѣки юнакъ има своето предначертание въ главата си; а народниятъ комитетъ и *привръменното правителство* ще да предварятъ сѣко зло и ще да награждаватъ сѣко добро. На нашето чело е написано: *„чиста свобода, или юнашка смърть"*.

Рѣшавайте се сега по-скоро да ни кажете: *„съ нази ли сте"* или *„противъ насъ"*, защото хиляди юнаци очакватъ отговора ви! . . . . Градъ (?) 1871 г. Марта 10 I. Отъ. Б. Ц. К. *Привръменното правителство въ България.*

„Хвъркатиятъ Листъ“ билъ отпечатанъ въ хиляди екземпляри на тънка цигарева книга, (1871 год. мартъ мѣс.) и билъ распратенъ до всичкитѣ приятели на тайнитѣ комитети въ турско.

За какво и какъ си служили хората на съзаклятието съ „поканително застрашителното писмо“ гледай книж. III Миналото, стр. 103—107.

На 15 априлъ, 1871 год. нощно врѣме, съ рискъ на животътъ си, Левски миналъ Дунава между Турно-Мжгурели и Никополъ. . . . Отпжтувалъ за резиденцията си (Ловечъ-Сопотъ). Повикалъ Отецъ Матей Прѣображенски въ Ловечъ; далъ му нѣколко устава. нѣколко „хвъркати листове“ и нѣколко номера отъ вѣстн „Свобода“ и го проводилъ на проповѣдь по голѣмитѣ села въ Тракийско поле. . . . .

Прѣзъ септемв. мѣсецъ 1871 год. Левски съвършенно случайно се срѣщналъ съ *Атанаса Цвѣтковъ Узуновъ* въ Калоферския мжжки манастиръ. Физическата хубость, умната и енергична рѣчь на Узунова, плѣнили главатаря и организатора на *българското тайно съзаклятие*. Левски посвѣтилъ Узунова въ дѣлото на *съзаклятието* и го проводилъ въ Сливенско да ржководи агитацията и урѣжданието на тайнитѣ комитети по уставътъ; снабдилъ го съ всичкитѣ книжя; уставъ, лозинка, парола, вѣстн. „Свобода“ и съ стотина екземпляри отъ *хвъркатия листъ*. . . .

* * *

Денчо Памукчията бѣ единъ отъ Ловчанскитѣ чорбаджии — богаташи. Никому нито *зло*, нито добро правѣше: живѣеше само за себе си; събираше пари за да ги има. . . . .

На връхъ Илинденъ (юлий 1871 год) Станю направилъ тайнствено посѣщение на Денчо Памукчията. Далъ му едно „хвъркато листче“ и съ кръстосани ржцѣ чакалъ резултатътъ. Денчо съ мжка прочелъ „типосаното писмо“ и казалъ:

— Ти си *фукария:* на тебѣ не вѣрвамъ, нека доде *онзи*, който те е проводилъ, съ него ще си поговоримъ и ще се разберемъ! . . . .

Бѣлѣжка. Слѣдъ самоубийството на Ангелъ Кънчевъ, 1872 г. 5 мартъ, Левски помоли *Узунова* да заеми мѣстото на Кънчева. При това обяви лично и писменно на по-главнитѣ комитети въ Турско, че въ случай на арестъ или смърть (на Левски) неговъ замѣстникъ *ще* бжде *Атанасъ Узуновъ*. . . . (глед. IV книж. Миналото).

На 15 августъ (св. Богородица) *помакъ* нѣкой си влѣзълъ въ дворътъ на *Денчо* Памукчиятъ и попиталъ *Стояна* (слуга):

— Тукъ ли е чорбаджи Денчо?

— И тукъ да е, та защо ти е потрѣбалъ.

— Има да му кажѫ нѣщо.

— Нѣма го! — отговорилъ мѫжягата слуга и показалъ съ рѫка на помака да си отиди. . .

Помакътъ видѣлъ човѣшка фигура на прозорецътъ и се запѫтилъ по стълбичкитѣ къмъ горния етажъ на зданието. Слугата го сграбилъ изотзадъ и го понесълъ къмъ бунарътъ и надалъ викъ: „Хайдутинъ, разбойникъ е влѣзълъ въ кѫщата ни"! . . .

Левски се измъкналъ изъ юначнитѣ рѫцѣ на Стояна, забилъ камата въ гърдитѣ му и по срѣдъ день избѣгалъ прѣзъ главната улица на Ловечь! . .

Стоянъ на часътъ умрѣлъ! . . . Ловчанската полиция се растичала. . . Помакътъ се скрилъ въ *Чилинска скала* и прѣзъ нощьта се прибралъ въ *скривалището.*

Околнитѣ български села на село *Асѫкърово* писнали бѣхѫ отъ зулумлуцитѣ на Хаджи Мустафа-бей-чифликчията. Селенитѣ, *рабстници комитетски*, се оплакали на Дяконъ Левски още прѣзъ 1868—69 година отъ зулумлуцитѣ на *бея.*

Прѣзъ септемврий мѣсяцъ, 1871 год., въ Асѫ-Кърoвската гора нахълтали около 15 души въоружени хора. „Тайната четица" била прѣоблѣчена въ турски дрѣхи. Главатарьтъ ѝ по облѣкло изглеждалъ на *софта.* На 10 септемврий прѣзъ нощьта Левски нападналъ чифликътъ, изпоарестувалъ слугитѣ и деститѣ; хваналъ Хаджи Мустафа бей; накаралъ го да се закълне въ *Аллаха*, че отъ сега нататъкъ нѣма да мѫчи раитѣ отъ околнитѣ села; земалъ му 50 лири съ добро (божемъ) и далъ му единъ пиринченъ пръстенъ въ знакъ на „вѣрность",

---

Бѣлѣжка. Убития Стоянъ е отъ село Сопотъ (Ловчанска околия). Силенъ и хубавецъ момакъ е билъ той. Левски скърбѣше за случайното убийство на Стояна. Той бѣ отишелъ въ домътъ на Денчо Памукчията да се споразумѣе съ него и да му иска парична помощь за Комитета, а не да го убива. ала Стоянъ. безъ да знае работата, турилъ въ опасность *Помака.* Левски прѣдпочелъ да убие слугата, отколкото той, главатарьтъ на съзаклятието, да падне въ рѫцѣтѣ на турскитѣ власти.

т. е. че нѣма да го безпокои, ако той подобри поведението си спрямо българитѣ отъ околнитѣ села. . .

Нѣкой си Денчо Чорбаджи (село Рахманларе) се научилъ, че въ неговото село „се народили“ нѣкакви си лоши хора — ***комити.*** — Обадилъ за това на кърсердарътъ Мехмедъ ага. Лошитѣ хора биле арестувани и въ Пловдивската тъмница откарани.

„Тайната четица“ пипнала прѣдательтъ Денчо Чорбаджи; отрѣзала му носътъ и ушитѣ и го пуснала да ходи по „бѣлия свѣтъ“. Мехмедъ-ага съ цѣла сюрия конни стражари тръгналъ да търси „разбойницитѣ“. Тѣ го причакали въ една гъста горица; дръпнали му нѣколко залпа. . . Мехмедъ-ага безъ конь и съ нѣколко рани се върналъ въ ***Калоферъ.***

Даскалъ *Митко Фетвата* (Карлово) е върлъ черковникъ и зълъ ***противникъ*** на тайнитѣ комитети; той е отъ богаташитѣ. Карловскитѣ съзаклятници му проводили едно „хвъркато листче“ и го помолили да спомогне съ нѣколко лири на комитетското дѣло. Даскалъ *Митко* прочелъ писмото, напечатано на цигарева книга и казалъ на пратеника комитетски:

— Който е съчинилъ това писмо, кучета главата му да ядѫтъ, а който го е донесълъ *Шерифъ-чаушъ* ще го научи на умъ и разумъ.

На 25 септемв. 1871 год., Софта нѣкой си съ зелена чалма на глава влѣзълъ въ домътъ на даскалъ *Митка Фетвата.* Стопанинътъ билъ самъ саменичъкъ въ домътъ си. Щомъ влѣзли въ гостната стая, гостътъ — софта заключилъ отъ вѫтрѣ гостната врата; лъснала гола кама, даскалътъ565 сталъ на статуя. . .

— Плашилъ си нашитѣ хора съ *Шерифъ-чаушъ.* Писмото сте прочели, съ насъ сте се подигравали, помощь не сте дали . . . такивато, като васъ, съ орѫжието на комитета наказваме! . . . Ще дадете, ей сега, *50 лири* и никому нищо!. .

Даскалъ *Митко* броилъ 50 лири и дори до днесъ никому нищо не е казалъ...

Стефанъ *Карагиозовъ* (Търново) е отъ силнитѣ на деньтъ; въ конакътъ и прѣдъ владиката думата му на двѣ не става.

Туркофилъ е, туркоманъ е; обожатель е на Митхадъ-Пашовитѣ политически н›чала. . . Търновскитѣ съзаклятници му подхвърлили нѣколко пѫтя „хвъркатото листче“ и съ анонимни писма го канили да даде помощь на комитета. Карагиозовъ малчалъ, пухтялъ ѝ никому нищо не казвалъ. . .

Прѣзъ октомврий мѣсяцъ, 1871 год., на сумрькъ, попъ нѣкой си дошелъ отъ къмъ Тракийско и влѣзълъ въ палатитѣ на Карагиозова.

— Тукъ ли е *челеби* Стефанаки?

— Тукъ е.

— Кажете му, че искамъ да се видѭ съ него: дошълъ съмъ отъ къмъ Старо-Загорско; носѭ му много здравие отъ Хаджи Господина.

— Заповѣдайте святиня Ви! — се обадилъ Стефанаки.

Святиня му и „голѣмецътъ на деня“ влѣзли въ кабинетната стайчка на Стефанаки *челеби.* Попътъ притворилъ вратата.

— Додохъ да съберѫ вересиитѣ си.

— Какви вересии?

— Писмата четохте, на ли?

— Какви писма?

— Ония що сѫ напечатани на *цигареви книги*!

Стефенаки Челеби, за да скрие страхътъ си, изсмѣлъ се.

Камата лъснала въ мѫжката рѫка на Дякона Левски. Стефанаки на мѣстото си замрьзналъ.

— Не бойте се! нѣма да ви убия: животътъ ви не ни е нуженъ, нужни ни сѫ вашитѣ лири . . . Дайте колкото обичате и никому нищо не казвайте! . . . Въ конака за интереситѣ на раята се грижете . . . Ние, *съзаклятницитѣ,* подъ защитата си ще ви вземеме! . . .

Стефанаки далъ 25 наполеона и съ почтение испроводилъ дѣда попа до пѫтнитѣ врата.

На 5 Мартъ, 1872 год. на Русчушката скеля многочисленна публика, облѣчена по праздничнаму, очаквала пристиганието на Негово Блаженство Антимъ I-й, Български Екзархъ. На пристанището сумма заптии, облечени парадно, и единъ взводъ солдати стоели мирно и чинно: поставени били да отдадѫтъ нужната почесть на високиятъ пѫтникъ. *Антимъ I* пѫтувалъ отъ Видинъ за Цариградъ да заеме високиятъ си постъ.

На пристанището пушило си коминътъ параходчето *Сейрие*, което прѣнася пжтници отъ *Руссе* за *Гюргево* и обратно. Първиятъ сигналъ за тръгване билъ даденъ. Пжтницитѣ се прибрали въ параходчето. Въ параходчето влѣзълъ Господинъ нѣкой си, облѣченъ по най-новата мода, съ полуцилиндръ на глава и съ чанта прѣметната прѣзъ рамо. По вънкашностьта си, пжтникътъ изглеждалъ на французски консулъ. *Али-Ефенди*, началникъ на паспортното отдѣление и на шпионитѣ въ Руссе, прѣгледалъ пжтнитѣ тескерета на посажеритѣ. Разгледалъ съ усмивка на уста паспортътъ и на „французския консулъ", слѣдъ това любезно го поканилъ да напустне параходчето и да го послѣдува до канцеларията на паспортното отдѣление. Пжтникътъ безпрѣкословно послѣдвалъ Али-ефенди Дълго врѣме Али-Ефенди се шушкалъ съ секретарътъ (Хаджи Атанасовъ) на паспортното отдѣление; прѣобращалъ нѣкаквъ си албумъ; слѣдъ това излѣзълъ на вънъ и далъ знакъ; заптиитѣ нахлули да арестуватъ пжтника. Елегантно облечениягъ господинъ на упоръ въ заптиитѣ далъ револверенъ вистрелъ. Заптиитѣ се разбѣгали; пжтника търтилъ да бѣга къмъ арсеналътъ, нъ оттамъ наскакали и го посрѣщнали работници — солдати; пжтникътъ завръща къмъ скелята; солдатитѣ му припрѣчватъ пжтя, заптиитѣ го пристигатъ. Ангелъ Кънчевъ тегли въ тѣхъ, но револвера мълчи като закланъ: тогава Кънчевъ нахапва дулото на револвера. послѣдния патронъ изгърмява и *Кънчевъ*, като убитъ орелъ, на земята се простръ̀лъ! .. Висшитѣ военни и административни чиновници нахлули на скелята; прѣгледали трупа и намѣренитѣ върху му нѣща и заповѣдали да го предадхтъ (трупътъ) на черковнитѣ власти. *Самоубийцата* бѣ заровенъ безъ религиозни почести въ българскитѣ русенски гробища.

Бѣлѣжка. Кънчевъ отиваше въ Букурещъ за *второто генерално събрание* на *делагатитѣ народни*, което събрание имаше да засѣдава прѣзъ Мартъ и Априлъ 1872 год. Второто генерално събрание се отложи за Май и Юний. За неговитѣ рѣшения на друго мѣсто ще разкажемъ. Мѣстото на Анг. Кънчевъ застъпи *Атанасъ Узуновъ — Цвѣтковъ* (глѣд. IV кн. Миналото).

На 15 май (1872 год) сутриньта рано, край града Руссе, въ окопитѣ, турската полиция намѣрила трупътъ на „нѣкого си". трупътъ билъ съблѣченъ и обезобразенъ до неузнаваемость: ушитѣ, носътъ и езикътъ липсвали на трупътъ; а дѣтородния органъ билъ пъхнатъ въ устата на убития . . .

На педесеть раскрача по-нататъкъ, Грозевъ видѣлъ, че се подава единъ конникъ българинъ, облѣченъ въ потури, съ фесъ. и който държалъ ниско надъ главата си една черна омбрела, за да му пази сѣнка, понеже силно пекло. Омбрелата му не допущала да види тойзи пжтникъ, та това и не го интересувало. Когато се прѣсрѣщнали съ пжтника и Грозевъ си отминувалъ спокойно, зачулъ че пжтникътъ съ омбрелата го извикалъ:

— „Бай Грозевъ, добъръ часъ!"

Г. се извърналъ и го погледналъ. Какво било неговото удивление и ужасъ, когато позналъ въ този господинъ Васила Левски! . .

Здрависали се, па захваналъ да го сжди, каква е тая лудость да пжтува съ потерята, да се излага на всѣки мигъ на ужасна опасность. Хоканията, мъмренията на Грозевъ, происходящи отъ топло дружеско съчувствие, нѣмали край.

Левски се усмихналъ, па казалъ:

— „Не се безпокой: сега пжтя е най-чистъ".

— „Сега най-чисть пжтя? Лудъ ли си, дяконе?" сърдялъ се Грозевъ, като му посочилъ потерята.

— „Като вървж съ потерята, азъ съмъ въ пълна безопастность... Кому ще хрумне на ума да ме подозре сега! Цѣлиятъ свѣтъ е увѣренъ, че Левски сега се крие въ миша дупка.. Слѣзъ, слѣзъ!"

И като се смъкналъ отъ коня си, заставилъ и Грозева, още силно втрѣщенъ и уплашенъ, да слѣзне и сѣднали подъ клонитѣ на единъ брѣстъ край пжтя.

Тамъ Левски расправилъ подробно опастностьта, въ която е билъ поставенъ, отъ дигнатата отъ турцитѣ тревога въ Карлово, всичкитѣ кжщи въ които го дирили, какъ и кждѣ се крилъ и колко пжти на косъмъ висялъ живота му.

— „Пъкъ бързахъ за Пловдивъ. Тамъ ме вика *дѣлото*. Щомъ потѣгли кърсердарътъ и азъ потѣглихъ съ него, както виждишъ ... Да пжтувахъ инакъ, всѣко заптие щѣше да ме изгледа... Сега съмъ миренъ".

— „И ти ще влѣзешъ въ Пловдивъ съ хаджи Исмаилъ ага?" попиталъ Грозевъ.

— „Непрѣменно: даже ще се смѣсж тамъ съ самата потеря.... Но сбогомъ. да вървж и азъ че дружината ми отминава, казалъ усмихнатъ Левски и се простилъ съ Г., па яхналъ здравото си конче.

Подиръ нѣколко минути, когато Г., се искачилъ на по-високото бърдо, той се извърналъ и погледналъ въ с. Чукурлии. Видѣлъ тамъ, че низамитѣ на кърсердарътъ отсѣднали и развождали конетѣ си. При тѣхъ и единъ българинъ въ потури и съ свита омбрела въ ржка развождалъ своя."

Ив. Вазовъ.

На мѣстото, гдѣто днесь се красува княжеския дворецъ, на 1871 година стоеше старня валийски конакъ, съ своитѣ лоши, сбутани, съ неравни стѣни здания, снабдени съ вехти чардаци-коридори къмъ тѣсния посланъ съ камъне дворъ и съ голѣма дървена порта къмъ западъ, вардена отъ двама стражари, отъ лѣво на която стърчеше джамия, а отъ дѣсно се зеленѣеше голѣма върба съ увиснали до земята клони, едничкото нѣщо, що радваше погледа тука.

Прѣзъ единъ хубавъ юнски день въ нея година, изъ конашката порта излѣзиха вкупомъ нѣколко заптиета, спрѣха се на малкото мегданче тамъ, посшушукаха се нѣколко врѣме, па се пръснахж по разни посоки.

Единъ отъ тѣхъ, познатия Али-Чаушъ — чернокожъ, брадатъ, съ грубо и подпухнало лице турчинъ — улови чаршията — днесь Търговската улица — проби си пжть прѣзъ шумния върволякъ, който гъмжеше изъ тѣсната, съ притиснати и ниски редове бакалници и дюкяни. улица, като се вгледваше внимателно въ нѣкои лица. Когато пристигна при хана на Трайковича, той го изгледа испитателно, както и кръчмата му, попипа машинално револвера си, като да се убѣди, че е на мѣстото си въ калжфа, па потегли да влезе въ хана.

Туку въ сжщия мигъ едно заптие се задаваше отъ срѣща му. Али-Чаушъ се спрѣ до вратнята на хана и го възчака.

— Какво научи? — попита го той низко.

— Прѣгледахъ, но такъвъ не намѣрихъ — отговори заптието, като си обриса съ кърпа испотения бръснатъ вратъ.

Ти гледа ли добрѣ? Запомни ли хубаво? Около двадесеть и петь годишенъ, русъ, сивоокъ, мършавъ, срѣдня ръсть, и съ черно сако. Иди на другия ханъ! Най-много гледай очитѣ: сиви, много сиви! — гълчеше Али-Чаушъ наставлението, а очитѣ му играяха на четире и забѣлѣжваха кой минуваше край хана и кой влѣзваше въ него.

— Разбрахъ, Али-Чаушъ! — и заптието отиде.

Този разговоръ между двамата заптии се отнасяше за Василя Левски, когото търсяха да уловжтъ. По това врѣме неустрашимиятъ апостолъ бѣше дошелъ отъ Пловдивъ въ София, подъ прѣдлогъ че е търговецъ за вълна, та устрояваше комитета, който по-послѣ стана исторически прочутъ по обира на турската хазна при Араба-Конакъ. . . . Софийската полиция, прѣдизвѣстена телеграфически отъ пловдивската за това, бѣше цѣла на кракъ. Рояци заптиета бѣха пустнати за него. Али-Чаушъ, най-живия и съобразителния отъ тѣхъ, ржководѣше диренето отъ нѣколко дена и даваше нужнитѣ наставления на полицейскитѣ хора, заедно съ точното описание лицето и облѣклото на революционера. Прочее, дяконътъ се намираше въ голѣма опастность; винаги дързъкъ и безстрашливъ до безразсждство, убѣденъ въ кекавостьта на турската полиция, самоувѣренъ, може би и вѣрующъ въ звѣздата си, като до сега безброй пжти бѣше се пстървалъ изъ ногтетѣ на враговетѣ си, той нито подозираше, че е подушенъ, нито приятелитѣ му въ града знаяха това нѣщо, за да му дадхтъ пó-сигурно убѣжище.

Остритѣ погледи на Али-Чаушъ се втренчихж изпитателно и въ Илчовото кафене, което бѣше залепено до кръчмата и той влѣзе въ него прѣди да влезе въ хана.

Въ кафенето имаше четире души: единъ гость, — българинъ, едъръ дебелъ, въ френски дрѣхи — който пушеше наргиле на мендеря; Илчо кафеджията, който точеше единъ бръсначъ на ябелие, а прѣдъ огледалото — чиракътъ му бръснеше други единъ гость, обърнатъ гърбомъ къмъ вратата, съ руса коса и черно шеячево сáко.

Василъ Левски.

Али-Чаушъ поздрави българина съ наргилето, когото познаваше, отиде при кафеджията и го попита съ равнодушенъ ужъ видъ, низко:

— Нѣма ли тука въ хана. Илчо, единъ . . . търговецъ? — и турчинътъ направи описание на лицето и на дрѣхитѣ на дякона.

— Незнамъ, Али-Чаушъ, азъ въ хана се не мѣсж, — отговори кафеджията и продължаваше занимането си спокойно, защото той не познаваше Левски, нито се интересуваше да разбере защо Али-Чаушъ търси такъвъ човѣкъ.

— Единъ, сивъ, сухъ . . . . . повтори Али-Чаушъ, като машинално хвърли очи къмъ Левски, на когото само гърба можеше да види.

Тоя разговоръ, станълъ съ низъкъ гласъ, биде чутъ обаче и отъ другитѣ въ кафенето.

Ржката на чирака затрепера, бръсначътъ се затрѣсе въ нея, като че иска да падне. Лицето му прижълтѣ отъ страхъ! Бѣдното момче познаваше, че бръсне Левски.

Но още повече се бѣше измѣнило лицето на едрия българинъ, който на миндеря дърпаше наргилето. Той бѣше побелѣлъ като платно· той бѣше г. Хр. Ковачевъ, приятель на Левски и сега виждаше че дяконътъ е изгубенъ

Лицето на Левски, което се отражаваше въ огледалото, оставаше тихо и спокойно. Нито една жила не трѣпна по него, нито едно вълнение не пропълзи по ледената му физиономия. Това необходимо, извънчовѣшко самообладание, го ненапущаше и въ най-страшнитѣ опасности, съ които бѣ насѣянъ неговия невѣроятенъ, примѣжливъ животъ.

Али-Чаушъ седна на миндеря и запали цигара.

— Какво си ти, Христо Ефенди? Боленъ ли си билъ? — попита Али-Чаушъ софиянеца, като изгледа поблѣднелото му и развалено лице.

— Ба... Али-Чаушъ... Да... Не! — Отъ горѣщината.... — измънка замаяниятъ Ковачевъ.

— Момче! Дръжъ хубаво бръснача, че ще ме порѣжешъ! — изгълча строго Левски на момчето.

Турчинътъ се извърна неволно къмъ черното сако на апостола, па почна да се разговаря за дребни работи съ Ковачева.

„Тоя проклетникъ чака да се свърши бръснането и да изгледа дяконътъ въ лицето. . . Изгубенъ е!“ помисли си Ковачевъ. Но въ тая критическа минута, примѣрътъ отъ спокойствие и хладнокръвие на дякона го ободри, едно вдъхновение му дойде: той спомни, че Али-Чаушъ има една малка слабость: пиеше.

Той го покани:

— Една ракия не пивашъ ли, Али-Чаушъ?

Турчинътъ прие.

Той люхна двайсеть и петь драма ракия, замляска съ измокрени устни и посвѣтлели очи, и съ клюмане отговори на поздравлението на Ковачева.

— Въ горещо врѣме ракията прохлаждава.—забѣлѣжи пакъ Ковачевъ — не заповѣдате ли още?

И безъ да чака отговоръ, заржча нови двайсеть и петь драма. Турчинътъ испи и тѣхь, като си изжабурка шумно устата съ вода.

За да му се отвлече съвършенно вниманието, Ковачевъ зарасправя низко съ лукава усмивка нѣкаква си сладострастна история за една шалварлия софиянка, извѣстна по лекитѣ си нрави. отъ което се испълниха съ влага очитѣ на сластолюбивия турчинъ, който испи още едно педесетниче безъ да мигне.

„Сега е минутата да изфиряса безъ да го усѣтіжтъ", мислеше си К-чевъ, като хвърли бързъ, знаменателенъ погледъ на Левски, който стана отъ стола си, и си поправяше вратовръзката прѣдъ огледалото.

Но той съ ужасъ видѣ, че Левски, вмѣсто да се изсули тихичко, обърна се съ лице право къмъ турчина, истърси се, и зе да плаща на момчето. Али-чаушъ неволно се обърна и го погледна. Сивитѣ ясни, спокойни очи на апостола се посрѣщнахѫ съ Алиовитѣ.

На Ковачева космитѣ щръкнахѫ на главата.

Нò той се окопити завчасъ

— На здраве! поздрави той Левски учтиво, по обичая.

— Честито, челеби! — поздрави го и Аали-чаушъ съ едно небрѣжно, широко теменá, па се извърна пакъ къмъ събеседника си и продължи лакомия разговоръ.

Левски излѣзе изъ вратата

Слѣдъ половина часъ Али-чаушъ си спомни мисията си и остави К-чева, па влѣзе въ хана, за да продължава дирението си и да изгледа гоститѣ

Въ тая сѫща минута три заптиета караха съ побѣдоносенъ видъ, съ щикове въ гърба имъ, петима души изплашени българи, уловени въ разни ханища.

И петимата бѣхѫ руси и съ черни сàка!

Ковачевъ прѣдъ вратата на Илчовото кафене изгледваше смутенъ тия жертви на турската дивотия.

Единъ дрипавъ шопъ водеше единъ конь натоваренъ съ вѫглища.

— Не сакашъ ли да ми купишъ кюмуро бе? Оно, евтино го давамъ! — извика шопа!

Ковачевъ го погледна, па се вкамени:

— Левски! извика той, като се озърташе плахо.

— Нечa скàпо. . . Не сакашъ? . . . . Твоя воля, господине!

И шопа полека поведе коня си напрѣжъ.

Ив. Вазовъ.

VII.

Арабаконашкото събитие. — Съзаклятието е открито. — Полицията е въ диритѣ на Левски. — Какренското ханче. — Прѣдъ чрѣзвичайната комисия. — На Бѣсилката.

„Привѣменното правителство въ България“ рѣшило и постановило (1872 год.): *да се купжтъ хилядо* (1000) *револвери* и петстотинъ (500) *пушки-белгийски, и да се раздаджтъ на най-рѣшителнитѣ работници комитетски.*

За да се извърши покупката на оржжието, трѣбвало тъкмо три *хиляди лири*, а въ комитетскитѣ касси имало всичко на всичко около петстотинъ лири турски. Рѣшено било да се обере „царската хазна“, когато я пренасятъ отъ Търново за Руссе, или пъкъ отъ Ловечъ за Търново, или пъкъ отъ Орхание за София.

Д. Общи нагласилъ планътъ за отниманието на Орханийската хазна, Левски — планътъ за Ловчанската и Търновската, а Узуновъ за Сливненската. Членоветѣ на Ловчанскиятъ комитетъ се обявили противъ какъвто и да било обиръ на царската хазна, прѣдъ видъ на това, че правителството, дирѣйки обирачитѣ, ще напипа комитетитѣ. Левски се съгласилъ съ членоветѣ на Ловчанския комитетъ, отмѣнилъ планътъ си и заповѣдалъ на *Общи* да неизвършва обирътъ на *Орханийската хазна*.

Общи се присторилъ (прѣдъ Левски), че отлага планътъ си за до година, а въ сжщо врѣме стегналъ „тайната четица“ и чакалъ благоприятенъ моментъ за да извърши обирътъ (глед. II книж. Миналото).

На 19-й септ., 1872 год. въ букака на Арабаконашката Клисура се скриха *тайната четица* на Димитра *Общи. Четицата* била предрѣшена въ униформата на *турския низамъ* (солдатъ). Четицата чакала царската хазна . . .

На 20 септемврий (1872 год) биволска кола се затъркаляла и заскърцала по шосето, що лакатуши по дъното на

Членоветѣ на *чрѣзвичайната комисия* били: *Кючюкъ Саидъ-паша*, Хаджи *Иванчо Пенчовичъ* и *Шакиръ Ефенди*. Първитѣ двама биле членове на *държавния съвѣтъ* (Шурай девлетъ), а послѣдниятъ *подначалникъ* при *генералния щабъ**).

Чрѣзвичайната комисия се расположила въ широкия салонъ на софийския конакъ; разслѣдванието се почнало мирно и тихо т. е. сладката дума, а не *кютека*, е била ржководящата нишка при распитванието на виновницитѣ. Саидъ-Паша распитвалъ, а *Пенчовичъ* съ присътсвието си и съ думитѣ си на откровенность прѣдрасполагалъ *простофилитѣ* комити. . . .

* * *

Приареститѣ и обискитѣ въ *Ловечъ Тетевенъ*, *Орхание* и *Плѣвенъ* полицията намѣрила портрета на дякона Левски (сжщиятъ портретъ, отъ който е преснетъ ликътъ му, помѣстенъ въ настоящата биография).

Махзаръ-Паша заповѣдалъ да се префотографиратъ около хиляда портрета и да се распроводжтъ до всичкитѣ полицейски агенти отъ двѣтѣ страни на Балкана. *Махзаръ-Паша* конфиденциално обявилъ на шпионитѣ и явнитѣ полицейски агенти, че който отъ тѣхъ хване Дервишъ-олу Асланъ (Дякона Левски) ще получи *двадесетъ хиляди гроша* (20,000) *възнаграждение*. Отъ показанията на *Общи* и на множина отъ арестуванитѣ съзаклятници, Махзаръ-Паша влѣзжлъ въ диритѣ на *Дякона Левски*. По всичкитѣ ханища, манастири и частни домове, гдѣто се е знаело, че може да се крие *Левски*, били направени внезапни претърсвания (обиски) и арестувания на пжтници и манастирски гости

На 20 ноемвр. (1872) предсѣдателя на чрезвичайната комисия, *Кючюкъ-Саидъ Паша* съ телеграфическо съобщение, адресирано до всичкитѣ градски и селски общини, обявилъ 50,000 гроша възнаграждение на оногова, който хване или пъкъ обади на властитѣ *Дяконъ Левски*, нарицаемъ: *дервишъ оглу Асланъ*, *Кешишъ Първанъ*, и *Василъ Ивановъ Карловеца*. По заповѣдь на *Саидъ Паша* портрета на Лев-

*) Въ врѣме на русско-турската война *Шакиръ-ефенди* получи титлата „паша“ за геройческата си борба съ русската войска при прѣвзиманието на градъ Ловечъ. Слѣдъ Русско-турската война, Шакиръ-паша бѣ испроводенъ за турски посланникъ въ Петербургъ. Днесъ е най-довѣреното лице на Султанъ Хамида. Прочутъ е по организацията на Кюрдтскитѣ баталиони „хамидие“, сега е назначенъ за главенъ управителъ на *Армения*.

ски билъ изложенъ на публично разглеждание въ градоветѣ и селата. По-първитѣ търговци, еснафи, попове, учители, конашки чорбаджии и владишки намѣстници били привиквани въ управлението единъ по единъ; показвали имъ портрета и ги питали: „не сте ли виждали нѣкога и нѣгдѣ негова милость?“ . .

Стофанаки Карагиозовъ (търговецъ) си спомнилъ Старозагорското попче, но турилъ точка на вспоменитѣ си . . . . Димитро Папазовъ (Казанлъкъ), като видѣлъ портрета, разбралъ кого търси правителството, но присторилъ се прѣдъ себе си, за себе си, че такъвъ човѣкъ не е виждалъ. . . . Докторъ Рашко Петровъ едвамъ не умрѣлъ отъ страхъ, като му показали портрета на *Кешишъ-Първана* . . .

Хаджи попъ Тилевъ, тогава владишки намѣстникъ въ Пазарджикъ, виръ-вода станалъ. като видѣлъ портрета на Дякона Левски. . . . Тодораки *Кесяковъ* казалъ: „по портрета негова милость изглежда да е Цариградски янкеседжия!...

Архимандритъ *Зиновий Петровъ*, тогава главенъ учителъ въ Радомиръ, билъ повиканъ въ управлението; слѣдъ, кафето и цигарата, каймакамъ-ефенди му показалъ портрета на Левски и го попиталъ: „негова милость се казва *Кешишъ Първанъ*, демекъ, *дяконъ Левски*; не сте ли слушали нѣщо за него и незнаете ли, гдѣ сега за сега се намира той?!... .“

Пъплачь отъ тайни и явни агенти се распълзяла по села, градове и ханове да дири *Кешишъ Първана*, главатаря на българското съзаклятие — организатора на бълг. т. ревел. Комитети. . . . . Обѣщаното възнаграждение отъ *царския комисаръ*. Кючюкъ-Саидъ-Паша, съблазнило сърдцата на мнозина *готовановци* шпиони и по рождение и по възпитание . . . . . .

* * *

За благополучното извършвание обира на хазната (20 септ.). Левски узналъ въ Стара-Загора (25 септ.) Отъ тукъ той заминалъ за *Сливенъ*. Десеть дни билъ таенъ гость на А. Узуновъ и М. Грековъ Кроили планове, уреждали комитетскитѣ работи въ Жеравна, Градецъ, Айтосъ; направили топографически снимки на околноститѣ Сливенски, и слѣдъ това Левски заминалъ прѣзъ Стара-Загора за гр. *Хасково*. Въ Хасково основалъ комитетъ; *Берковски* билъ избранъ за предсѣдатель на Хасковското съзаклятие (глед. I книж. Миналото). Отъ Хасково прѣзъ Чирпанъ Левски заминалъ за Пловдивъ. Пристигналъ въ Пловдивъ на 25 октомвр. Между Пловдивскитѣ съзаклятници цир-

кулиралъ вече слухътъ за нѣкакви си арести на работницитѣ комитетски оттатъкъ Балкана Левски въ „каяфета" на „вѣгляръ" се явилъ на *Найдена Геровъ* и го помолилъ да провѣри слухътъ заареститѣ въ *Орхание*, *Тетевенъ*, *Ловечъ* и *Плѣвенъ*. Геровъ му съобщилъ печалната новина: „до днесъ сто души сѫ арестувани. Арестуванитѣ некриятъ нищо: всичко разказватъ на *Махзаръ-Паша*. Турското правителство знае въ подробности дѣлата на *Приврѣменното Правителство* въ *България*. Днесъ (27 окт.) се получи новината въ конака, че и Д. е заловенъ въ нѣкое си село и въ Орхание откаранъ. Вие трѣбва прѣзъ Цариградъ да бѣгате въ Ромъния!". . . . .

Грозната новина покъртила издъно рицарската душа на дякона Левски. Бидѣйки смутенъ и незнайки на що да се рѣши, той се скрилъ въ кѫщата на бай Ивана Арабаджията въ село *Царацово*. На 30 октомв. *Д. Матевски*, премирайки отъ страхъ, се явилъ при Левски и му съобщилъ слѣдната новина: „Мютисарифъ-Паша привиква единъ по единъ пловдискитѣ първенци, учителитѣ и свещенницитѣ, показва имъ твоя портретъ и ги распитва за тебѣ. Докторъ Рашко ми каза, че 20,000 гроша възнаграждение ще получи оня, който те прѣдаде на турскитѣ власти. Намирашъ се въ опастность; прочее, бѣгай за Ромъния или Сърбия! . ."

Прѣзъ нощьта на 31 октомвр. Левски отпѫтува за *Татаръ-Пазарджикъ*, а на сутриньта пловдивския *кѫрсердаръ* блокиралъ кѫщата на бай Ивана. Полицията претършувала кѫщата на Арабаджията и цѣлото село. Бай Иванъ билъ арестуванъ и хвърленъ въ Генджага (Пловдив. затворъ).

Въ *Пазарджикъ* Левски се самоарестувалъ въ кѫщата на Николчо Бакарджията. Нѣщо около десетъ дни нравственно се истезавалъ той въ тъмното килерче на бай Николча. Георги *Консуловъ* му направилъ *нощна* визита; разказалъ му за печалното положение на комитетското дѣло; съобщилъ му взетитѣ мѣрки отъ турскитѣ власти за арестуванието му, за съставътъ на „врѣменната комисия", която разгледва Арабаконашката случка, за движението на войскитѣ отъ Шуменъ за Търново; отъ Видинъ за Вратца и Берковица, отъ Едрене за Пловдивъ, Сливенъ и Стара-Загора; отъ Нишъ за София и Ихтиманъ. Отъ разказитѣ на Георги *Консуловъ*, Левски разбралъ, че най сигурнитѣ комитетски райони сѫ окупирани отъ императорскитѣ войски: прочее, отнѣта е била всѣка възможность за какъвто и да било опитъ на революция! . . .

Прѣзъ Търновската поща *Каравеловъ* се научилъ за станалото въ Орхание и написалъ на дякона Левски:

„Брате Василе!

По прѣди ви писахме и подканяхме на подвиги, но нѣкакъ си опитомъ. Сега ви обаждаме, че обстоятелствата извикватъ безъ друго куражъ въ нашата страна и подигание на революцията. Причинитѣ, които и ти можешъ да познавашъ, нещѣме да ти разказваме, а обаждаме ти само, че трѣбва да вървишъ на бой, безъ да губишъ минута. На сичкитѣ тадѣвашни юнаци се писа, които ще да заминатъ за на срѣща Надѣйте се за помощь и отъ С. и Ч. (Сърбия и Черна гора).

Букурещъ, 9 Ноемврий 1872 год.

(под.) Кара-Мустафа Бучукоглу (Каравеловъ).

Писмото на Каравелова недостигнало до окото на Левски: комитетскитѣ куриери изгубили диритѣ на *Кешишъ Първана*. Па и да бѣ достигнало, то исканието на Каравелова — „революция да се дигне“ — Левски неможеше да испълни, понеже правителството турско бѣ взѣло набързо мѣрки: въ по-главнитѣ комитетски пунктове бѣ настанило по нѣколко баталиона отъ пѣхотата . .

Нощно врѣме Левски напусналъ Татаръ-Пазарджикъ; бидейки придруженъ отъ Николчо бакарджията, той пристигналъ въ село *Поибрене*, скрилъ се въ кжщата на попъ *Недѣлю**). По Захарий *Шоповъ*, сестриникъ на попъ Недѣлю, Левски проводилъ писмо на Димитра *Трайковича* въ София, членъ на „врѣменната испитателна комисия“.

Десетъ дни Левски очаквалъ отговоръ на писмото си въ с. *Поибрене* и с. *Мирково*. Най-сетнѣ *Шоповъ* се завърналъ съ праздни ржцѣ отъ *София*.

Трайковичъ ми каза; „кажи му по-скоро да бѣга въ Сърбия или Ромъния, защото правителството го търси подъ шумка и дръмка. Комисията, що е дошла отъ Цариградъ, обѣщала е 50,000 гроша на оногова, който го прѣдаде на турскитѣ власти“ — казалъ Зах. *Шоповъ* на *Кешишъ Първана*.

Отъ Мирково Левски се запжтилъ за Сопотъ. Въ *Каменна Клисура* узналъ отъ „приятелитѣ си“, че *Сопотъ и Карлово*

Бѣлѣжка. Оригинала на горното писмо се намира въ домашната архива на Ник. *Обрѣтеновъ*.

Бѣлѣжка. Предмѣтното писмо въ *факсимиле* е помѣстено въ настоящата Биография.

*) Попъ *Недѣлю* прѣзъ 1876 год. бѣ *кръстоносецъ* на *Бенковски войвода*.

сѫ подхвърлени на еженощни прѣтръсвания (юклама), че мнозина отъ *прятелитѣ* врѣменно се прѣселили въ Пловдивъ и Едрене.

Прѣдрѣшенъ въ козарски дрѣхи и привързанъ, божемъ зѫбъ го боли, Левски влѣзълъ въ Сопотъ, почукалъ портитѣ на Сопотския хекимпнъ *Кошниковъ* и поискалъ медицинска помощь Кошниковъ, стълбътъ на Сопотското съзаклятие, отведнажъ не позналъ пациента си; Левски му се обадилъ; *Кошниковъ* сплѣлъ концитѣ. . .

— Бѣгай отъ Сопотъ: по таванитѣ и подъ керамидитѣ те търсѭтъ — казалъ *Кошниковъ* на *каменичкия* козарь.

Чрѣзъ *Кошникова* Левски проводилъ послѣдното си „сбогомъ" на майка си, на сестра си Яна и на лелитѣ си калугерки *Христина* и *Евпраксия.*

Отъ Сопотъ Левски се запѫтилъ за Троянския манастиръ; отъ пѫтници узналъ, че манастирьтъ е блокиранъ отъ Ловчанската полиция, и че тя „нѣкого си търси". Незабѣлѣжено Левски се промъкналъ въ манастирскитѣ кошари. Слѣдъ снеманието на блокадата, *козарътъ каменички* се промъкналъ въ манастиря. Игуменътъ му се оплакалъ, че втори пѫть какъ Ловчанската и Троянска полиция правѭтъ внезапни прѣтърсвания на манастиря.

— Търсѭтъ те; обѣщаватъ на манастирскитѣ слуги 10,000 грошове, ако те познаятъ и те прѣдадѫтъ на властьта. По-скоро бѣгай отъ тукъ! . . . Нѣкой отъ слугитѣ може би ще те познае, тогава отидохѫ по дяволитѣ и манастирьтъ и манастирището! . . .

Левски съ заплашвание накаралъ игуменътъ да го скрие въ юклюка на килията си. Проводили отецъ *Серафима* въ Ловечь да узнае отъ *Величка* попъ Луканова *Хашнова* за положението на работитѣ въ Ловчанско и имената на арестуванитѣ. Отецъ *Серафимъ* донесълъ новината: а) арестувани: Маринъ попъ Лукановъ, Димитъръ Пѫшковъ и попъ Луканъ; б) избѣгалъ Ив. Драсовъ въ Ромѫния; в) не арестовани: попъ Кръстю, кассиеръ на комитета и Гечу *Сирковъ* — тайна комитетска полиция; г) прѣтърсени били всичкитѣ ханища, училища, църкви, домътъ на Величка и други подозрителни домове; д) портрета на Левски билъ изложенъ на всенародно разглеждание въ Ловчанския конакъ; е) Ловечъ е заобиколенъ

отъ войска, и денемъ и нощемъ патрули кръстосватъ по улицитѣ и кръстопѫтищата. . .

До 18 декемвр. Левски се потайвалъ въ юклюка на игумена; на 20 сѫщий, той се промъкналъ въ Ловечъ и се настанилъ въ старото си скривалище. Величка разказала на Левски въ подробности историята на ареститѣ и прѣтърсванията, изсказала и своето подозрѣние върху поведението на *попъ Кръстю.* Величка подозирала попъ Кръстя въ измѣна на дѣлото и въ злоупотрѣбление на комитетскитѣ сумми. Левски чрѣзъ Сиркова (тайна полиция) влѣзълъ въ сърдита прѣписка съ попъ Кръстя: а) поискалъ му смѣтка на комитетскитѣ сумми; б) за честото му ходенье въ конака и тайно шушукание съ каймакамъ-ефенди. . . Попъ Кръстю писменно се оправдавалъ, Левски не му вѣрвалъ и го заплашилъ съ убийство, ако не прѣдаде на *Сиркова* тевтеритѣ, квитанционнитѣ книги и паритѣ (35,000 гроша). Левски поискалъ лична срѣща на попъ Кръстя, за да се разяснѭтъ и се разберѫтъ. Попъ Кръстю му назначилъ ранде-ву въ *Какринското ханче.*

Левски посрѣщналъ „Рождество Христово“ въ кѫщата на Величка Хашнова.

* * *

На пѫтя между Ловечъ и Севлиево, въ една самодивска падинка, е расположено селото *Какрина*. На самото шосе, при селото, стърчи двоетажно здание; това е *Какринското ханче.* Притѣжательтъ и експлоататора на това ханче е Христо *Цоневъ*, стълбътъ на *какринското съзаклятие*. Долниятъ етажъ на ханчето служи за механа, горниятъ — за прѣнощувание на пѫтници. Творецътъ на прѣдмѣтното ханче е отецъ Матей *Прѣображенски.* Съградено е то на „комитетски сумми“ съ цѣль да служи за почивка и скривалище на „комитетскитѣ куриери, тайната полиция, апостолитѣ народни, и прочие работници комитетски“. . .

Бѣлѣжка. Съзаклятницитѣ Ловчански, а край тѣхъ и всички Ловчанци, вѣрватъ, че попъ *Кръстю* е прѣдалъ *Левски* на турскитѣ власти. Мотивитѣ на прѣдмѣтното прѣдателство, по тѣхному, биле: а) за да запази себе си, прѣдалъ Левски; б) за да икономиса за себе си 35,000 гроша комитетски пари; в) за да вземе още 25,000 гроша отъ хазната, като *възнаграждение* за прѣдателството. По нашему, горѣизложенитѣ мотиви на *прѣдателството* сѫ слаби, затова и напълно не вѣрваме на приятелитѣ си Ловчански, че сѫщинскиятъ прѣдатель на Левски *е попъ Кръстю.* По тоя въпросъ на друго мѣсто по-надълго и по-нашироко ще изложимъ мотивитѣ си.

Комитетското ханче има продълговатъ дворъ. Дворътъ е заграденъ съ новъ, високъ плетъ. Подострени колове стърчатъ, та крѣпѫтъ новия плетъ

Стефановъ день е — 27 декемврий (1872 год.); механата на „комитетското ханче“ отъ Какринчане прѣпълнено е; пѣсни, викове и хокания се дигатъ и до небесата какринскп достигатъ: Какринчени празднуватъ, ликуватъ и славѭтъ мѫченическата смърть на *архидяконъ Стефанъ.* — Празднуватъ деньтъ на *Ерусалимския* дяконъ, безъ да знаятъ, че има на свѣта и *български дяконъ*, който тая нощь (26 декемв.) и въ това ханче въ турски рѫцѣ ще да падне, и че на бѣсилката турска ще да загине. . .

Дунавско поле и Мариченско доле сѫ покрити съ снѣгове дебели: навредъ люта зима е настала; рѣкитѣ сѫ въ ледове оковани; пѫтищата сѫ съ снѣгове посѣяни . . . . Комитетското ханче пѫшка подъ снѣжнитѣ *соспи;* въ дворътъ на ханчето е снѣгъ до колѣни, а плетътъ отъ вънъ и отъ вътрѣ е затрупанъ съ дебели *прѣспи*. . .

На *Стефановъ день*, слѣдъ обѣдъ, нѣкой си пѫтникъ-пѣшакъ изъ Ловечь излѣзе и се запѫти за *Какринското ханче*. Снѣгътъ подъ краката на пѫтника скърцаше; скърцанието на снѣга възбуждаше въ душата на пѫтника „маршътъ на свободата“ . . . Пѫтникътъ бѣ облѣченъ въ овчарски дрѣхи: съ опинци, съ бѣли навои и съ черни върви на краката, съ зимна гугла на главата, съ овче кожухче и съ скъсани потурки! . . . Срѣденъ ръстъ, широки плѣщи, валчесто лице, сиво-синкави соколови очи, наречени отъ бабитѣ *магиоснически*, руса коса и руси мустаци, славянски носъ, *хунско* чело, левска походка и атлетическа мускулатура! . . . ето ви физическия портретъ на Дякона Левски . . . Привечеръ пѫтникътъ-овчаръ пристигна въ *комитетското ханче* и, бидѣйки незабѣлѣженъ отъ веселящитѣ се Какренчани, той се вмъкна въ една отъ стаитѣ на ханчето . . .

— Бай Христо, испроводи гоститѣ си — мющерии; затвори хана и затопли стаята! . . . — заповѣда Левски на Христо Цоневъ, съдържательтъ на ханчето.

Цоневъ го заболя божемъ, сърдце; гоститѣ си отидохѫ; бай Христо распали силенъ огънь въ комината; пѫтникътъ-овчаръ размързи и изсуши замръзналитѣ си навои, навечеря се и разказа на бай Христа: отгдѣ и на кѫдѣ отива и съ кого тая нощь има да се срѣщне въ ханчето . . .

— Бай Васи іе, по-скоро бѣгай отъ тукъ, защото третий пжть става вече, какъ ханчето нощно врѣме е претърсвано отъ Ловчанската и Севлиевска полиция! . . . търсжтъ те подъ шумка и подъ дрънка, юзбашията обѣщава хиляди грошове на Какренчени, ако те хванжтъ и предадятъ на каймакамъ-бея!...

— Тая нощь *попъ Кръстю* ще дойде тукъ, за да си видимъ смѣтката! . . . Осѣдлай още отъ сега *алестия* „комитетски конь"! . . Въ зори ще отпжтувамъ прѣзъ Севлиево-Габрово за Велико Търново — каза Левски и подстъкна огъньтъ.

Кръстатъ пънъ тлѣе и пръщи на огнището. Левски и Цоневъ си приказватъ за миналото, сегашнето и бждящето — приказватъ си и се вслушватъ: тѣ чакатъ *попъ Кръстя*. . . Втори петли попѣхж, а *попъ Кръстю* още се неявява . . Въ Какренското самодивско доле самодивски петли попѣхж! . . . Левски и Цоневъ около огнището захъркахж! . . . Около стотина турци, въоружени отъ главата до петитѣ, ханчето заобиколихж, край плетътъ „пусия" земахж; на вратитѣ нѣколко пушки зяпнахж! . . .

— Данъ, данъ, данъ! . . . Ханджи, ей, ханджи отвори вратата! — Заповѣдва Ловчанския юзбашия.

Левски хрипна, прѣзъ прозорецътъ надзърна; заптии и баши-бозуци окото му видя; въ огнището зарови нѣкакви си книжя; провѣри двата си револвера; въ устата си лапна черкезската кама и полегка слѣзе въ хладната механа! . . . Цоневъ му отвори *заднитѣ врата*.

— Гери! — назадъ! — Извика Левски и револверътъ му изгърмя; едно заптие на земята се търкулна . . .

Прѣзъ *заднитѣ врата* Левски пжть си отвори; нагази снѣгъ до колѣни, сетнѣ потжна въ дебелата *сосна* и по плета се покатери! . . . Въ това врѣме нѣколко пушки изгърмяхж; Левски, като прострѣленъ соколъ, на плетътъ увисна; червени кърви снѣгътъ облѣхж; заптии и баши-бозуци овчара хванахж, на ржцѣ въ механата го отнесохж; по заповѣдь на юзбашията ранитѣ му привързахж и сутреньта рано въ Ловечь го откарахж! . . .

— Хванахж го, хванахж го! — казваше Ловечь.

— Не е той, не е той! отговаряше овчарътъ.

Отъ силнитѣ болки на ухото, Левски оглушалъ, а отъ злоба къмъ *агата*, нарочно онѣмялъ . . . прѣдъ Ловчанскитѣ власти Левски като пънъ мълчалъ, нищо никому не казалъ . . . Въ

сжщиятъ день (28 Декемв.) по заповѣдь на търновския паша, съ пощенския дилижансъ овчарътъ въ Търново откарали; въ Севлиево, Габрово и Дрѣново ранитѣ му прѣвързвали! . . .

Въ широката зала на търновския конакъ*) овчарътъ въвели; пашата любезно го посрѣщналъ: поканилъ го да сѣдне на мегко кресло, цигара му подалъ, кафе му заржчалъ, на съвѣтницитѣ си го прѣпоржчалъ и за здравието ѝо попиталъ! . . . *Стефанаки Карагиозовъ* въ лицето на овчарътъ се вглѣдалъ; на себе си, прѣдъ себе си казалъ: „той е! . . . Старо-Загорското попче, което съ кама извади изъ джеба ми 25 наполеона“! . . .

Любезнитѣ обноски на пашата и сладкитѣ думи на Стефанаки Карагиозовъ прѣдрасположили овчара на приятелска бѣсѣда. Овчарътъ казалъ:

— Азъ съмъ *Левски*, когото отъ два мѣсеца насамъ правителството търси! . . .“

Търновскиятъ паша телеграфически обадилъ на Кючюкъ-Саидъ-паша приятната новина! . . *Царскиятъ комисаръ* телеграфически заповѣдалъ подъ силенъ конвой да се испроводи отъ Търново въ София хванатия въ Какренското ханче овчаринъ.

Педесетъ конни стражари съпровареждали *Кешишъ Първана*. Дилижансътъ хвърчалъ по царското шосе; на всѣка станция ранитѣ на Левски прѣмивали и прѣвързвали; но отъ голѣмия студъ, ранитѣ се подлютили: съ дѣсното си ухо Левски оглушалъ, и лѣвата му ржка отъ рани онѣмяла. . . .

* * *

Чрѣзвичайнитѣ комисари (Кючюкъ-Саидъ-паша, Хаджи Иванчо Пенчовичь ефенди и Шакиръ ефенди) съ нетърпѣние очаквали арестуванието на дякона *Левски*, за да турятъ *капакъ* на Арабаконашкото произшествие. Новината, че *Кешишъ Първанъ* е хванатъ въ Какринското ханче, ги зарадвала до уши. Въ честь на комисаритѣ, *Мазхаръ-паша* далъ великолепна вечеринка въ конашкия салонъ. На вечеринката поканени били софийскитѣ първенци турци, евреи и българи. Присжтствували на вечеринката: Хаджи Мано *Стояновъ*, Пешю *Желявски*, Х. Мито *Каймакчи*, Д. *Трайковичъ*, Д. *Коцевъ* и игуменътъ на драгалевския манастиръ, отецъ Генади *Скитникътъ*. На

---

*) На първото Велико Народно Събрание прѣдварителнитѣ съвѣщания въ сжщата тая зала ставахж.

ШАКИРЪ ЕФЕНДИ (тогава).
Маршалъ Шакиръ паша и управитель
на Армения (сега).

САИДЪ ПАША

ХАДЖИ ИВАНЧО ПЕНЧОВИЧЬ,
Държавенъ Съвѣтникъ (тогава).

гоститѣ си *Мазхаръ-паша* разказалъ разни дивотии за хванатия вечъ *Дервишъ оглу Асланъ — Кешишъ Първанъ — Дяконъ Левски — Василъ Ивановъ, Карловеца.*

По казванието на Д. *Трайковичъ*, царскитѣ комисари телеграфически поздравили, по поводъ на вечеринката, великия везиръ *Шервани Зааде* съ благополучното арестувание главатарътъ на *българското тайно съзаклятие.*

Новата (1873) *година* Левски посрѣщналъ въ плѣвенската тъмница. Градския лѣкаръ прѣгледалъ ранитѣ му, намазалъ ги съ нѣкакви си „мехлеми" и ги прѣвързалъ съ ленени парцалетини.

На 5 Януарий, **1873 год.** *шеркетъ арабисж* (дилижансъ) се спрѣла прѣдъ софийскитѣ военни **казарми.** Заптиитѣ на ржцѣ изнесли изъ колата ранения пжтникъ и го внесли въ една тѣсна и тъмна стаичка. Военния командантъ на града София първъ направилъ визита на затворения въ казармата овчаръ. Командантътъ заповѣдалъ: голѣмъ *катанецъ* на вратата увисналъ; два щика прѣдъ стаичката щръкнали (двойни часови)! . . . . . Софиянци заговорили: „башъ комитата докарали и въ казармитѣ го затворили" ! . . .

На 6 Януар. прѣди обѣдъ, Саидъ и Мазхаръ направили визита на затворника, а слѣдь обѣдъ *Шакиръ* и Пенчовичъ ефенди съ „добрѣ дошелъ" го поздравили. На пашитѣ и ефендетата затворникътъ се оплакалъ отъ силнитѣ болки на ухото и разлютенитѣ рани на ржката. Военнитѣ и градски лѣкари взели всевъзможни медицински мѣрки, за да намалжтъ болкитѣ на бунтовника ! . . .

На 9 сжщий м. *чрѣзвичайната* комисия парадно засѣдава (членоветѣ сж облѣчени въ мундиря на шурай девлетъ). До масата на прѣдседателя лѣжи чувалъ; въ чувалътъ се намиратъ слѣднитѣ нѣща: а) около 10—15 екземпляра отъ уставътъ на *Бълг. Р. Комитетъ;* б) около 50 – 60 „хвъркати листове" — писмото на „приврѣменното правителство въ България"; в) цѣлъ вързопъ писма — кореспонденцията на Ловчанския комитетъ съ другитѣ ч. т. б. р. комитети; г) протоколитѣ на Тетевенския, Орханийския, Плѣвенския и Софийски комитети; д) и нѣколко писма съ подписътъ „Дервишъ Оглу Асланъ", адресирани до „нѣкои си" номерованни господиновци (№ 13, № 17, № 19 и пр. — Петко Милевъ, Анастасъ Поповъ, Маринъ Николовъ и пр.). Близо до чувала лежжтъ: а) нѣколко

револвера; б) двѣ *белгийски* шешенета; в) една френска пушка, система Лафуше; г) и двѣ черкески ками. . . .

Въ чекмеджето на прѣдсѣдателя се потаватъ портретитѣ на слѣднитѣ български патриоти: а) С. *Раковски*, б) Л. *Каравеловъ*; в) Панайотъ *Хитовъ*; г) Хаджи *Димитъръ* и Стефанъ *Караджа* (клѣтвата при Вардинъ), д) Ангелъ *Кънчевъ*; е) Василъ *Левски* и ж) Димитъръ *Общи*. *)

При портретитѣ въ чекмеджето се мждри и *лозинката* въ нѣколко екземпляра, намѣрени въ книжята на *Ибрахимова*.

Царскитѣ комисари чакахж виновника; прѣдъ конака кола се спрѣхж; заптиитѣ изъ колата човѣкъ изнесохж; въ залата желѣза издрънкахж; *Али-чаушъ* пердето високо вдигна, Левски при комисаритѣ влѣзна и по поканата на *Саида* на мегко кресло сѣдна: съ соколовитѣ си очи комисаритѣ изгледа съ дѣсната си ржка *прангата* си оправи и на мегкото кресло добрѣ се намѣсти. . . .

Левски бѣ облѣченъ въ сълдатски шинель, главата и лѣвата му ржка бѣхж прѣвързани; той само съ едното си ухо едвамъ дочуваше. . . .

Саидъ пита, *Шакиръ* записва, *Пенчовичъ* слуша.

— Името Ви?

— Василъ Ивановъ; още се казвамъ *Дяконъ Левски*.

— И още се казвате *Дервишъ оглу Асланъ* или *Кешишъ Първанъ* — прибави Саидъ паша.

— Защо носите толкова имена? — попита пашата.

— За разнообразие — каза усмихнато Левски.

— Спорѣдъ книжята, намѣрени въ домоветѣ на арестуванитѣ комити, и споредъ разказитѣ на *Общи* и другитѣ излиза, че вий сте единъ отъ главнитѣ членове на *„привремѣнното правителство въ България?*

— Какви книжа и какъвъ Общи? — съ прѣструвка попита Левски.

---

*) *Бѣлѣжка*. Горѣизброенитѣ прѣдмети сж намѣрени при внезапното прѣтърсванье домоветѣ на съзаклятницитѣ въ Орхание, Ведраре, Тетевенъ, Гложене, Плѣвенъ, Ловечъ, София, село Желява село Правецъ и село Изворъ Комисаритѣ знаехж историята на всѣки единъ отъ горнитѣ прѣдмети, разказана тѣмъ отъ лицата, въ които били намѣрени. Василъ *Бширановъ*, секретарь на Изворския комитетъ, показалъ на Хаджи Иванчо Пенчовичъ, какъ се заключватъ и отключватъ писмата на комитета съ *лозинката*.

Шакиръ-ефенди изтърси прѣдъ Левски чувалътъ съ книжата; писмата, протоколитѣ и уставитѣ се распиляхѫ по пода, близо до краката на виновника. Пенчевичъ ефенди взема едно отъ *шифрованитѣ* писма на *Кешишъ Първана* и съ лозинката го *дешифрира*. Левски съ очитѣ си, дѣто се е рѣкло, се убѣди, че тайната кореспонденция на *приврѣменното правителство* е паднала въ рѫцѣтѣ на турскитѣ власти и че за царскитѣ комисари не сѫществуватъ никакви комитетски тайни. Пенчовичь ефенди майсторски деш фрира съ лозинката едно писмо, адресирано до *Кешишъ Първана* и го поднесе на виновника; сѫщо така написа и *паролата* върху едно късче хартия. . . На Левски свѣтъ се завъртя. *Саидъ* паша съ портрети въ рѫка приближи се до виновника и му показа единъ по единъ портретитѣ на главнитѣ български бунтовници. Левски видя и своятъ портретъ, прѣснетъ отъ оригинала, и портрета на *Д. Общи* въ харамийска фустанела

— Това е портрета на Любенъ *Каравеловъ*, това на *Раковски*. това на Стефанъ Караджа и Х. Димитъръ, това на Ангелъ Кънчевъ, това на Дяконъ *Левски*, ваша милость; това на Д. Общи, твой вѣренъ другарь, това, това, това . . . сѫ портретитѣ на вашитѣ патриоти! . . . — каза Саидъ-паша, показвайки единъ по единъ портретитѣ.

— Отъ казанитѣ господиновци кого лично познавате? попита *Саидъ* паша.

— Всичкитѣ и никого — каза смутено Левски.

— *Общи* дедиклери познавате ли?

— Не.

Хаджи Станю, Петко Милевъ, Маринъ Попъ *Лукиновъ* (пашата казва имената на по-главнитѣ съзаклятници) Хр. *Ковачевъ*, Тодоръ *Пѣевъ* не познавате ли?

— Познавамъ *всичкитѣ* и *никого* ! . .

— Съ това какво искате да кажете?

— Искамъ да кажѫ, че непознавамъ *никого*.

— Петь години става отъ какъ скитате по градове и села, та нима никого непознавате?

— Лицата за менъ не сѫ важни, ето защо и никого непознавамъ.

— Кажете, кое считате за важно?

— Дѣлото на *приврѣменното правителство*.

— Какви сѫ намѣренията на *приврѣменното правителство*?

— Четете уставътъ.
— Съ какви срѣдства си служи то?
— Четете устава и „Хвъркато Листче“
— По чия заповѣдь ставахѫ политически убийства?
— По моя лична заповѣдь.
— Кой испълняваше заповѣдитѣ ви?
— Опрѣделенитѣ за тая работа хора.
— Кои сѫ тѣ?
— Не ги познавамъ.
— Отъ кого купихте белгийскитѣ шишанета?
— Отъ търговеца, който ги продава.
— Кѫдѣ живѣ прѣдмѣтния търговецъ?
— Незнамъ.
— Револверитѣ отъ кого купихте?
— Отъ сѫщия търговецъ.
— На какви срѣдства купихте орѫжието?
— На комитетски пари.
— Кой ви даде комитетскитѣ пари?
— *Всички* и *никой*.
— Гдѣ се намира *„привърженното правителство?*
— *Навсѣкѫдѣ* и *никадѣ*.

— Не сте ли доволни отъ *черковнитѣ* правдини и свободи, дадени на българитѣ съ ферманъ, та избрахте пѫтьтъ на революцията?

— Даденитѣ *черковни правдини* и свободи иматъ цѣната на *магарешка сѣнка*; подъ тая сѣнка могѫтъ да блаженствуватъ само старцитѣ, бабитѣ и конашкитѣ чорбаджии. . . Ние, младежитѣ, искаме политически правдини и свободи, а безъ *революция* такива свободи и правдини не се добиватъ.

— Революцията много свѣтъ ще истрѣби — се обади *Пенчовичъ* Ефенди.

— Нима безъ *революция* малко свѣтъ гине подъ сатърътъ на агитѣ?! . . .

— За извършенитѣ политически убийства не се ли пишманите?

— Толкосъ, колкото се пишманатъ и агитѣ, когато колѭтъ раитѣ за личното си удоволствие! . . .

— Признавате ли се за виновенъ?

— Толкова, колкото и сѫдиитѣ се признаватъ за виновни, когато осѫдѭтъ нѣкого на смърть и заповѣдать на заптиитѣ да го обѣсѭтъ, или пъкъ съ сатъръ да го заколѭтъ! . . .

— Не искате ли милосърдието и прошката на Падишаха?
— Милость отъ никого не дирѭ! . . . .
. . . .

На 11 януарий комсаритѣ нарeдили лична ставка на *Левски* съ *Общи*. Въ присѫтствието на *парадднитѣ мундири,* Левски заплюлъ *Общи* и съ това се свършила личната ставка . .

На 15 януарий *Общи* увисна на бѣсилката Софийска (Глед. II книж. *Миналото*). Слѣдъ него идѣше редътъ и на Левски. . .

* * *

На 5 Февруарий (1873 год.), при вечерь, *въздебеличъкъ попъ* въ казармитѣ влѣзна; това бѣше попъ *Тодоръ* (архирейски намѣстникъ); той намѣтна патрахиля, избърбори нѣкаква си молитва и на бунтовника грѣховетѣ поиска:

— Кажете си грѣховетѣ, синко! . . .

— Казахъ ги на *царскитѣ комисари*, та нѣма нужда и вамъ да ги казвамъ! . . . прѣдъ Бога и прѣдъ свободата грѣхове не съмъ сторилъ, а прѣдъ пашитѣ, чорбаджиитѣ и владицитѣ много, много, и прѣмного „согрѣшения“ съмъ направилъ, но нека тия ми „согрѣшения“ останатъ непростени . . . Както се вижда, утрѣ на турската бѣсилка ще увиснѭ! . . . за едно нѣщо, дядо попе, ще та помолѭ: „който ви попита за *Дякона Левски*, кажете му, че той, Дякона, за *българската свободà загина*! . . .

Попъ Тодоръ подаде на бунтовника „святото причастие“, съ *конашко око* го изгледа и измърмори нужната молитва надъ главата му. . .

Срѣдъ нощь е; всичко живо дълбоко спи; въ мрачината само Левски бди; той злобно сумти и „нѣкому си“ люто се

Бѣлѣжка. По казванието на *Пенчовичъ-ефенди*, Кючукъ-Саидъ-Паша залягалъ твърдѣ много за оздравянието на Левски: боялъ се да не би да умре въ зътвора! . . Саидъ-Паша искалъ съ особенно тържество да се извърши акта на обѣсванието . . . Съ обѣсванието на Левеки искалъ да сплаши незаловенитѣ *комити* и българската простолюдна масса. ето защо докторитѣ толкова се грижили за здравието на *Кешишъ-Първана* . . . По заповѣдь на *Саида*, *Мазхаръ* свикалъ съ циркулярна заповѣдь общинскитѣ съвѣтници на Софийската, Златишката, Пирдопската и Радомирската нахии; свикалъ ги въ София да имъ съобщи (божемъ) нѣкакви си царски заповѣди, а въ сѫщность да присѫтствуватъ при акта на обѣсванието . . . да видѭтъ съ очитѣ си, че главатарътъ на *комититѣ* е хванатъ и умъртвенъ та да си прибиратъ умътъ въ главата! . . . .

сърди! . . . Нѣколко пѫти ранената си глава той у стѣна удари и полумъртъвъ на пода се распѣри! . . .

Съмна се; 6-й Февруарий доде; до обѣдъ виелица силна слѣдъ обѣдъ врѣмето се пооправи; февруарското слънце припече; софийската полиция се разтича по улицитѣ кални. . . .

Бѣсилката, която на 15 януарий умъртви Общи, грозно стърчеше и съ нетърпѣние чакаше новата си жъртва. Свиканитѣ общински съвѣтници стояхѫ на групи около *бѣсилката*; прѣдъ тѣхъ членоветѣ на „Идаре Меджлиси“ (управителенъ съвѣтъ) официално се мѫдрехѫ; рота войска отъ странитѣ на бѣсилката „волно“ стоеше; взводъ конни стражари задъ ротата мируваше; шопи и цигани около лобното мѣсто се растѫпквахѫ и у бѣсилката зяпахѫ; *Мазхаръ-паша*, ѣздѣйки на конь, по лобното мѣсто се ширеше и нѣкакви си заповѣди на *палачитѣ* даваще! . . . Всичко бѣ приготвено. наредено, натъкмено. . . Войската и тълпата чакахѫ бунтовника. . . Отъ къмъ казармитѣ *позорната кола* се зададе; на *Мазхаръ-паша* „народа“ се раздвижи; позорната кола пристигна, близо при бѣсилката се спрѣ; заптиитѣ изнесохѫ изъ колата полумъртвия трупъ на *Дякона Левски;* прѣдадохѫ го въ рѫцѣтѣ на палачитѣ — цигани; Али-чаушъ заповѣда: *Дормушъ Сали* мѣтна примката; *Кязимъ* Али издърпа дървеното магаренце, трупътъ увисна, Али-чаушъ го залюля. бѣсилката се заклати и заскърца. публиката отъ общински съвѣтници, отъ ази и агалари. отъ цигани и отъ Подуенски шопи. лудешки се закикоти! . . .

Умря Левски! . . . да живѣе свободата! . . .

Слѣдъ малко „народътъ“ на Мазхаръ-паша се разотиде: останахѫ циганчетата и шопчетата съ камани да мѣрѭтъ висящия трупъ! . . .

Надвечерь, *комисаритѣ царски* бѣсилката посѣтили; Мазхаръ-паша*) нѣколко пѫти съ бастонътъ си студения трупъ залюлялъ и на Али-чаушъ заповѣдалъ: „трупътъ на *мръсника* прѣдайте на попъ Тодора!“ . . .

Левски е заровенъ въ старитѣ Софийски гробища; тамъ е заровена и главата на *Бенковски!* . . . Да, главата на Бенковски и тѣлото на Левски сѫ заровени въ старитѣ Софийскитѣ гробища! . . . *Лѣгка имъ пръсть. вѣчна имъ паметь!*

---

*) Мазхаръ-паша е синъ на прочутия турски държавникъ *Рушидъ-паша*, англоманъ и франкофилъ. Слѣдъ Русско-турската война, Мазхаръ-паша зае длъжностьта Цариградски кметъ. Прѣзъ 1893 год. той умрѣ отъ апоплексия.

ДОКУМЕНТИ.

Три документа по въстанието.

Текстъ и обяснения.

Тайното и привръменно правителство въ България се сформира едвамъ въ края на 1869 год. и просжществува до 1876 год. Както всѣко правителство, и то си имаше своята кореспонденция, своитѣ протоколи, своитѣ квитанционни книги и пр. книжя. Една голѣма часть отъ кореспонденцията и книжята на това тайно правителство се намѣрватъ въ архивата при министерството на правосждието въ Цариградъ (гл. Миналото, кн. II, стр. 259—260). Друга часть отъ тази кореспонденция гние „нѣгдѣ си“ въ земята, заровена отъ „нѣкои си“, които оставихж коститѣ си въ Диаръ-бекиръ или пъкъ прѣдадохж Богу духъ на турското бѣсило. Третя часть, при това най-малката, се е задържала въ ржцѣтѣ на нѣколцина отъ бившитѣ български революционери, които случайно не паднжхж подъ ударитѣ на турския сатъръ. Отъ запазената часть на тайната кореспонденция най-много документи се намиратъ въ ржцѣтѣ на Н. Т. Обрѣтеновъ. Причината на това е, че той лично, както и майка му — баба Тонка — грижливо сж прибирали частни и окржжни писма и други документи, които сж минавали прѣзъ ржцѣтѣ имъ, и съ особенна старателность сж ги скрили въ разни кюшета и дупки на двора и кжщата си; лично Н. Т. Обрѣтеновъ бѣ единъ отъ най-енергичнитѣ и главни членове-кореспонденти на тайното и привръменно правителство въ България, а кжщата му бѣ главната пощенска станция, прѣзъ която се разпращахж писмата по цѣла България (гл. Минжлото, кн. II, стр. 14—21).

Казахме, че най-малката часть отъ кореспонденцията на привръменното правителство въ България се е запазила въ ржцѣтѣ на нѣкои отъ бившитѣ членове на това правителство, но и тази най-малка часть много мжчно съ събира. Ето днесь

повече отъ 10 години става, откакъ систематически търсѫ такива документи, но резултатътъ е почти нищоженъ. Ползувамъ се отъ случая и молѭ, заради исторически интересъ, всички онѣзи, които иматъ на рѫка какъвто и да било документъ (частно, окрѫжно, квитанция, протоколъ, шифренъ списъкъ на лицата, лозинка — ключъ за дешефриранье на шифровани писма и пр.), да ги проводѭтъ или до Н. Т. Обрѣтеновъ въ Руссе или до мене въ София, за да се приберѫтъ ведно и отпечататъ въ единъ сборникъ. Такъвъ единъ сборникъ отъ документи по дѣятелностьта на тайнитѣ Бълг. Рев. Комитети, начевайки отъ 1868—1877 год., е необходимо нуженъ за вѣрното историческо оцѣнение на онѣзи събития, безъ които и до день-днешенъ щѣхме да се насландисваме въ тинята на политическото робство, натрапено намъ отъ религиознитѣ и царски серсемлици на срѣднитѣ вѣкове.

Ако е възможно, нека нашето правителство поиска отъ правителството на Султана и онази кореспонденция на тайнитѣ комитети, която се намира въ рѫцѣтѣ на турското въ Цариградъ правителство. Искаме да вѣрваме, че Цариградското правителство нѣма да откаже на нашето въ такъва просба, толкова повече, че тѣзи документи се отнасятъ до минѫлото, което нѣма нищо общо съ настоящето отношение на двѣтѣ правителства.

Тѣзи нѣколко думи нека ни послужѫтъ като прѣдисловие къмъ долупомѣстенитѣ три документа, съдържанието на които правимъ достѫпно за всички любители на нашето неотдавнашно минѫло и които снабдяваме съ обяснителни бѣлѣжки.

Документъ № 1

(Вж. снимъкъ № 2).

Коментарии. Документътъ е комитетска квитанция отъ дата 25 марта 1872, подъ брой 77. Този документъ гласи, че отъ брой № 12-и въ Елесъ-Джутовъ сѫ приети 6 лири турски за смѣтка на ***приврѣменното правителство въ България*** чрѣзъ Д. ***Общи***.

Квитанцията е подпечатана съ първия печатъ на Българския Централенъ Комитетъ.

За да се разбере добрѣ съдържанието на квитанцията, трѣбва да се знае слѣдното: 1) Когато се организирахѫ първоначално тайнитѣ комитети въ България, давахѫ имъ се разни наименования; тѣ носехѫ: или името на нѣкой мѣстенъ турчинъ-

богаташъ, или името на нѣкой чорбаджия — турско ухо, или името на нѣкой мѣстенъ жител, който бѣ подигравка на съгражданитѣ си. Напримѣръ: първоначално Етрополскиятъ комитетъ носѣше името на прочутия въ Етрополе турчинъ — богаташъ Бучакчи-оглу-Мехмедъ: Търновскиятъ — Карагйозовъ, а Тулчанскиятъ — Димитраки-бей; първото име на Русчюшкия комитетъ бѣ Мемишъ-паша, име на извѣстния русенски грандоманиякъ-турчинъ, за когото и днесъ още се говори въ Русе, когато стане дума за Сърбско-турската война прѣзъ 1876 г., а първото име на Орханийския комитетъ бѣ Елесъ-Джутовъ. името на единъ ковачъ-циганинъ, прочутъ пияница и уличенъ орханийски зевзекъ.

2) Имената на съзаклятницитѣ се внасяхѫ въ общия списъкъ подъ №, а не подъ инициалитѣ на имената имъ. Всѣки знаеше нумера си. Въ частнитѣ кореспонденции писмата се адресирахѫ отъ № еди-кой си до № еди-кого си. Този видъ нумерации служехѫ на съзаклятницитѣ като условни знакове за да се разпознаватъ хората на съзаклятието отъ хората на „благочестивото и миролюбиво сѫжитие“.

Брой № 12-и, отбѣлѣженъ въ горната комитетска квитанция, е билъ нумерътъ на Маринъ Николовъ, тогава касиеръ на комитета и ковчежникъ правителственъ (вж. Минѫлото, стр. 86—87). Д. Общи е приелъ отъ Николова 6 лири турски не като отъ касиеръ на Орханийския Комитетъ, но като отъ членъ на сѫщия комитетъ.

По нумера на квитанцията се вижда, че числото на комитетскитѣ членове въ малкия градецъ Орхание е надминавало цифрата 70. Споредъ увѣренията на Гавраилъ Брънчевъ и М. Николовъ, Орханийския Комитетъ е броялъ около 150 души членове прѣди обиръть на хазната (Минѫлото, кн. II).

Кратката историйка на № 1 документъ е такава; Прѣзъ 1884 година юли мѣсецъ посѣтихме градеца Орхание, съ цѣль да изучимъ подробно обстоятелствата и сѫщинскитѣ причини, по които Д. Общи уби съ пушка дякона Паисия (вж. Минѫлото, кн. III), сѫщо и причинитѣ — завръзката и развръзката — на Арабаконашкото събитие (вж. Минѫлото, кн. II). Между живитѣ *Елесъ-Джутовци* намѣрихме и своя бивши Диаръбекирски другарь Маринъ Николовъ. Понеже той бѣше касиеръ на Орханийското съзаклятие, помолихме го да ни покаже кочанътъ на квитанционната книга, но той ни разказа, че въ деня на арестуваньето му, стопаницата му изгорила не само

кочанътъ, но и много други комитетски документи. Горѣ-отпечатаната квитанция била случайно затъкнѫта въ тавана заедно съ данъчнитѣ квитанции и край тѣхъ случайно се спасила отъ „тайното изгарянье". Когато бай Маринъ бѣ откаранъ на вѣчно заточение въ Диаръ бекиръ, и стопаницата му трѣбваше да се разправя съ разни бирници, случайно забѣлѣжила, че между турскитѣ квитанции стои и българска, подпечатана съ печата на *Българското царство* за което съпругътъ ѝ намѣри влажнитѣ Диаръ-бекирски зандани. Текнѫло ѝ на ума да запази този драгоцѣненъ документъ, и въ случай, че мѫжътъ ѝ се върне отъ Диаръ-бекиръ, да има съ какво да му се похвали. Нейнитѣ надежди се изпълнили: слѣдъ Руско-турската война, бай Маринъ се завърнѫ здравъ и читавъ и намѣри квитанцията здрава и читава, завита въ мушамица, турнѫта въ пръстена кандилница и заровена подъ сливата въ градината.

На просбата ни бай Маринъ ни отстѫпи прѣдметния документъ. Маринъ Николовъ е вече между мъртвитѣ. Лека му пръсть и вѣчна му паметь! На стопаницата му крайно благодаримъ, че е запазила този драгоцѣненъ документъ.

Документъ № 2.

(Вж. снимъкъ № 3).

Коментарии. Въ „окрѫжното си писмо", адресирано до ч. р. комитети въ България (тогава турска провинция) Централниятъ Комитетъ имъ обявява:

1) че по желанието на всичкитѣ частни български революционни комитети, Централниятъ комитетъ е свикалъ на общо събрание прѣдставители отъ всичкитѣ български страни, че на това събрание се явили пратенитѣ прѣдставители, прѣгледали устава, по който сѫ управлявали и уреждали ч. б. р. комитети до 14 юни 1872 — прѣгледали го, дали му по-добра наредба и пожелали да се напечати и разпроводи до всичкитѣ ч. б. р. к., като се заповѣда отъ Ц. Б. Р. Комитетъ на частнитѣ и мѣстни комитети, да не измѣняватъ нито точка отъ него, а да изучѫтъ духа и буквата му и съгласно този духъ да уредѭтъ комитетскитѣ си дѣла и тайната си пропаганда.

2) че лицето, което е било „опълномощено" до сега отъ Ц. Б. Р. Комитетъ да надзирава дѣлата и смѣткитѣ на ч. б. р. комитети, е упълномощено и за напрѣдъ отъ общото събрание на прѣдставителитѣ, и че то — лицето — ще си служи съ новия печатъ на Ц. Б. Р. Комитет[illegible] да губи ни най-

малко отъ уважението си стария печатъ, съ който сѫ подпечатвани квитанциитѣ и комитетскитѣ книжя до 14 юни 1872. (Гледай печатътъ на № 1 документъ и го сравни съ печата на № 2 документъ); и

3) че опълномощеното лице лично ще се яви прѣдъ ч. б. р. комитети за да имъ прѣдстави смѣтката за доходитѣ и разходитѣ на Ц. Б. Р. Комитетъ; ще имъ врѫчи *Новия Уставъ* и ще имъ даде нови наставления. Или пъкъ, въ случай че не ще може лично да се яви прѣдъ нѣкой отъ ч. мѣстни комитети, то ще проводи свои хора съ нужнитѣ знакове, и тѣзи негови повѣреници ще дадѫтъ нужната смѣтка и новитѣ наставления.

Упълномощеното лице, за което се говори въ окрѫжното писмо, е *Василъ Левски*, повѣренницитѣ му, помощницитѣ му, замѣстницитѣ му въ случай на нужда, въ онова врѣме, къмъ което се отнася документътъ, бѣхѫ: Атанасъ Цвѣтковъ Узуновъ, Христо Ивановъ (голѣмия) и *Д. Общий.*

Въ „окрѫжното писмо" се съобщава, че имало общо събрание на комитетскитѣ прѣдставители. Дѣйствително, прѣзъ мѣсецъ юний 1872 год. такова събрание е засѣдавало въ Букурещъ въ кѫщата на Л. Каравеловъ. Отъ Българско (тогава Турско) сѫ били испратени слѣднитѣ пълномощни лица: 1) Тодоръ Пѣевъ, прѣдставитель на Софийското, Кюстендилското, Орханийското, Етрополското и Врачанско съзаклятие; 2) Маринъ попъ Лукановъ прѣдставитель на Ловчанското, Габровското, Севлиевското и Свищовско съзаклятие; 3) Василъ Ионковъ (сега между мъртвитѣ) за такъвъ на Тетевенското, Троянското и Плѣвненско съзаклятие; 4) Христо Ивановъ (Голѣмия) — на Търновското, Лѣсковското и Дрѣновското съзаклятие; 5) Коле Ганчевъ (гл. Минѫлото, IV кн. стр. 116—211) прѣдставитель на Старо- Загорското, Чирпанското, Сливненското и Ново-Загорско съзаклятие; 6) Никола Т. Обрѣтеновъ на Русенското и Шумненското и 7) В. Левски, като главенъ организаторъ на комитетитѣ въ Турско (сега Българско).

На това тайно събрание присѫтствували и мнозина прѣдставители отъ ч. м. б. р. комитети въ Романия, но на всичкитѣ имената не знаемъ. Д. Горовъ е прѣдставлявалъ Гюргевския комитетъ, Стратевъ — Браилския, Рафаилъ Атанасовъ — Галацкия и прочее и прочее.

И Ангелъ Кѫнчевъ трѣбваше да присѫтствува на това ...цо и тайно събрание, но било му писано отъ Бога, да се ...зимъ по индостански, да не присѫтствува: на 5 мартъ

при Руссенската скеля прѣдъ пашепортчийницата се самоуби съ револвера си, слѣдъ като тегли нѣколко пжти въ полицейскитѣ агенти.

Котато Левски се яви въ Хасково (гл. Миналото, I кн. стр. 42—82), той носеше съсъ себе си нѣколко екземпляра отъ устава, за който се говори въ окрѫжното; така сжщо и нѣколко екземпляра отъ самото окрѫжно и отъ застрашително-поканителното писмо (гл. Миналото, I кн стр. 80—82).

Прѣдсѣдатель на тайното общо събрание билъ Л. Каравеловъ, подпрѣдсѣдатель В. Левски, докладчикъ Тодоръ Пѣевъ, а секретаръ Олимпий Пановъ. Засѣданията ставали нощно врѣме: длъжностьта на мъртва стража испълнявалъ Маринъ попъ Лукановъ. У кого се намиратъ за сега протоколитѣ на тайния Български парламентъ, не знаемъ; но прѣдполагаме, че врѣмето и тежкитѣ обстоятелства трѣбва да сж ги унищожили.

Нѣколко думи за историята на тоя документъ.

Горѣ-отпечатаното „окрѫжно писмо“ ни паднж на ржка при слѣднитѣ обстоятелства: прѣзъ 1891 год. лѣтната си училищна ваканция прѣкарахме въ Рилския манастиръ. При многото ботанически и географически екскурзии по върховетѣ и гърбоветѣ на Рила-планина, не забравихме да поразтършуваме и частнитѣ архиви на братята монаси въ Рилската обитель, т. е. направихме и нѣколко исторически екскурзии. Въ архивата на стареца Генадия намѣрихме: 1) цѣлъ вързопъ комитетски квитанции, печатани въ печатницата на Б. Ц. Р. Комитетъ прѣзъ 1869—72 год., 2) нѣколко екземпляра отъ „окрѫжното писмо,“ 3) *Мензулата* на Левски. Тѣзи нѣща сж дадени на стареца отъ самаго Левски, когато старецътъ билъ игуменъ на Драгалевския манастиръ, расположенъ при сѣвернитѣ поли на Витоша. Левски и отецъ Генади били запознати още въ врѣме на дяконството имъ; запознали се въ Карлово. Помирисали се и се разбрали още при първа срѣща; слѣдъ първата имъ срѣща сждбата ги свързала и впрегнала въ пропагандата за освобождението.

Дѣдо Генади е единъ отъ многото забравени труженци по дѣлото на освобождението ни. Между бившитѣ борци за свободата, той е извѣстенъ подъ името *скитникътъ Генади*. И дѣйствително, неговитѣ патила и скитания нѣматъ край. Той спада въ онзи типъ авантюристи-патриоти монаси, които се

срѣщатъ въ изобилие въ историята на гръцкото освобождение За сега той се намира въ цвѣтуще здравье, но безъ пара и безъ путь. и на всѣка крачка прѣследванъ.

Дѣдо Генади ни разказа слѣдния куриозъ за Левски. Софийскиятъ паша далъ въ помѣщението на конака голѣмъ пиръ въ честь на голѣмия си синъ по случай на обрѣзването му (сюннетъ дюгюну). На свадбата били поканени всевъзможнитѣ (тогава) първенци на София и околностьта. Отецъ Генадий като игуменъ на Драгалевския манастиръ, и той билъ поканенъ на свадбата пашовска. Левски въ това врѣме се намиралъ въ манастиря; като се научилъ за поканата, нахлулъ върху си дрѣхитѣ на едного отъ манастирскитѣ слуги и заедно съ дѣда Генадия се явилъ въ конашкия дворъ, въ качеството на манастирска слуга. Отецъ Генадия не се уплашилъ отъ дързката постъпка на Левски. но Христо Ковачевъ, Спасъ Тушаровъ и Димитръ Диковъ, тогава учители и членове на Софийското съзаклятие. изтръпнали. когато забѣлѣжили. че Левски се разхожда изъ тълпата Тушаровъ и Ковачевъ още сж живи Ковачевъ до скоро бѣ Софийски ковчежникъ, а Тушаровъ учитель при държавното-трикласно и педагогическо училище въ Кюстендилъ. Димитръ Трайковичъ. тогава членъ-съвѣтникъ при пашата въ управителния съвѣтъ, позналъ Левски и отъ страхъ. да не би да го познажтъ полицейскитѣ, пошепнжлъ на Генадия да му каже да се отстрани отъ конашкия дворъ. защото полицията го търси подъ пжть и на кръстопжть. Левски изслушалъ съвѣтитѣ на дѣда Генадия, но останалъ дордѣто се свършило пируваньето. Този куриозъ се случилъ прѣзъ 3871 год.

Документъ № 3.

(*Вж. снимка № 4*).

Коментарий. Този документъ е собственоржчно писмо на В. Левски, адресувано до Д. Трайковича въ София; дата нѣма, също не е отбѣлѣжено и мѣстоотправлението му, а номерътъ му е отъ *жарчалинтѣ*

За да се разбере напълно прѣпечатаното писмо. трѣбва да се знае слѣдното: 1) обстоятелствата. които сж накарали Левски да се адресира съ писмо до Трайковича въ София и да иска отъ него нѣкакви си свѣдения относително ареститѣ на нѣкои отъ комитетскитѣ членове: 2) положението, което е заемалъ Трайковичъ тогава въ обществото и прѣдъ управител-

ния съвѣтъ въ София; и 3) борбата между Трайковича и Хаджи Мано въ идарие и беледие меджлиси.

Отъ 1858—1872 год *Д. Трайковичъ* и *Филаретовъ* бѣхѫ сольта на българщината въ Софийско; тѣ бѣхѫ умътъ и сърцето на Софийската младежь, която водеше открита борба противъ Патриаршията и тайно пълнеше редоветѣ на Софийското съзаклятие. Учителитѣ отъ името на Д. Трайковича насъскахѫ „шопландската" тълпа противъ гръцкия владика въ Софийско; лично Трайковичъ заведе тълпата прѣдъ пашовския конакъ и я накара да вика два часа наредъ прѣдъ царския прѣдставитель: "пашо-ефенди, нечеме го, нечеме го гръцкио владика! . . ."

Камъ статията „документи по въстанието № 3".

В. Р. Ц. К.
въ
БЪЛГАРИЯ.

Окружно писмо до частниятъ революционни комитетъ въ .....

Братия членове!

По желанието на сичкитѣ бѫлгарски риволюционни комитети, сѫбраха са представители отъ сичките бѫлгарски страни, прегледаха уставътъ и дадоха му по-добра нарѣдба. Представителите пожелаха да са напечата новиятъ уставъ и да са раздаде на частните комитети, и централниятъ комитетъ испѫлни желанието ви. Трѣбва да ви забѣлѣжиме тука, че тоя уставъ са одобри по вишегласие, слѣдователно никой нѣма право да измѣнява въ него ни най-малката точка. Вашата най-пѫрва обязанность е да изучите сѫдѫржанието на тоя уставъ и да испѫлнявате буквално неговите заповѣди.

Лицето, което бѣше упѫлномощено до сега отъ централниятъ революционни комитетъ, са упѫлномощава и за напредъ да продѫлжава своите обязанности до извѣстно време, и ще да са служи съ новоповѣренниятъ му печатъ, безъ да изгуби ни най-малкото уважение вѣхтиятъ печатъ въ досегашните работи Това лице ще да дойде при васъ само (или ще да испроводи свой човѣкъ съ нужните знакове). за да ви даде смѣтка за доходите и расходите на бѫлгарскиятъ революционни комитетъ, да ви донесе уставътъ и да ви даде нужните наставления.

Централниятъ комитетъ. въ името на народътъ. ви повѣлява да уважавате приказанията на неговитѣ упѫлномощени членове и да испълнявате уставътъ буквално. Тайната полиция ще слѣди за дѣйствията на сѣкиго.

Нашето дѣло вѫрви напредъ. и ще се надяваме. че съ божието име. за насъ ще да настанатъ ония щастливи минути. които очѣква сѣко бѫлгарско сѫрце.

България 1872 г. Юния 14.

№

Българско 25, Мартъ. 1872.

Ц. Б. Р. К.
въ
БЪЛГАРСКО

Брой 77.

Пріехме отъ Г-на [illegible] подъ брой 1812 въ [illegible]

[illegible], 630, шесть-стотинъ и тридесеть гр. ~~[illegible]~~

пріетъ чрезъ Д. Общий

ПРИВРЕМЕННОТО ПРАВИТЕЛСТВО ВЪ БЪЛГАРИЯ
20-4. отъ Б. Р. Ц. К.

Продължение на 155 стр. по коментара на документъ № 3, снимъкъ IV.

Трайковичъ е билъ познатъ на мало и голѣмо въ Софийско поле; той е билъ любимецътъ чорбаджия на Софийска Шопландия. Постоянно е билъ избиранъ отъ софиянци за ааза въ беледието, а турското правителство постоянно го е назначавало за членъ въ идарие-меджлиси. По личнитѣ показания на съврѣменницитѣ му, Трайковичъ енергично защищавалъ интереситѣ на българското население въ Софийско прѣдъ упрвителния съвѣтъ, а на гражданитѣ — интереситѣ прѣдъ градскиятъ съвѣтъ. Конашкитѣ сателити на пашата често пѫти испитвали върху себе си остритѣ зѫби на Трайковича, когато явно сѫ тъпкали законнитѣ права на населението. Въ управителния съвѣтъ (идарие-меджлиси), при разискваньето на нѣкои мѣрки въ присѫствието на пашата, най-свободно и открито се е държалъ Трайковичъ.

Трайковичъ билъ любимецъ-чорбаджия не само на шопската тълпа, но и на Софийската тогавашна младежь. Като глава на тази младежь, тя не е криела отъ него комитетскитѣ си дѣла и намѣрения; даже по нѣкога се обърщала къмъ него за съвѣтъ по разрѣшаваньето на нѣкои заплетени въпроси при организирането на комитеската пропагадна въ Софийско. Чрѣзъ отецъ Генадия, игуменътъ на Драгалевскиятъ манастиръ. Трайковичъ е билъ посветенъ въ дѣлата на общото българско съзаклятие. Посрѣдствомъ дѣда Генадия, Левски разменявалъ мисли и чуства съ Трайковича по уреждането на революционната пропаганда въ Софийско, Радомирско, а Димитъръ Общи, както увѣрява Спасъ Тумпаровъ, нѣколко пѫти се е срѣщалъ съ Трайковича и открито е воделъ съ него разговоръ по дѣлата на софийското съзаклятие и плановетѣ на приврѣменното българско правителство въ България. По чисто практически съображения, Трайковичъ не се рѣшавалъ формално да влезе въ състава на Софиския комитетъ, но материялно и нравственно подържалъ неговитѣ планове; това положително знаемъ отъ г-да Спасъ Тумпаровъ, Христо Ковачевъ и дѣдо Генадия.

Противникъ на Д. Трайковичъ билъ Хаджи Мано, за когото се говори въ края на прѣдметното писмо. Борбата помежду

имъ се е водела по тази проста причина, че Хаджи Мано е би отъ типа на старитѣ български чорбаджии, напоени съ ръжд сали понятия, а Трайковичъ билъ отъ типа на новитѣ чорб джии, заразени отъ новитѣ идеи. Тѣзи нови идеи му сж би внушени отъ Филаретовъ, който въ онези неразбрани врѣме е игралъ ролята на нѣкакъвъ си руски агентъ въ София вт рѣ и въ околностьта ѝ. Споредъ увѣренията на Спасъ Ту паровъ, Трайковичъ билъ прѣкрасно орждие въ ржцѣтѣ на и теллигентния Филаретовъ, който мжжественно водилъ борба пр тивъ невѣжеството и турската халатность въ управлението. I беледиeто (градския съвѣтъ), въ идарие-меджлиси и въ епа хиалния съвѣтъ побѣдата всѣкога оставаше откъмъ страната н Трайковича, а не на Хаджи Мано, защото думата на Филаретов тѣжеше и прѣдъ пашата, и прѣдъ беледие-реизи, и прѣдъ вл диката. Чорбаджи Мано не бѣ отъ сорта на „турскитѣ уши. Въ очитѣ на Левски той бѣ прѣдставенъ отъ хората на Трай ковича (дѣдо Генадия) за черна душа, но това било клѣвета тази клѣвета Левски усѣтилъ и между прочемъ я съобщава н Трайковича въ края на писмото си. До колкото можахме да уз наемъ отъ бившитѣ противници на Хаджи Мано, той билъ пат риотъ, но отъ злоба към Трайковича, като глава на Софий ската интеллигенция, не иска да се поддаде на новитѣ тогаваш ни течения. Българскатѣ голѣмци на деня въ онова врѣме къмъ което се отнася прѣдметното писмо на Левски, сж били Хаджи Мано и Д. Трайковичъ. Въ епархиалния, въ управи телния и въ грдския съвѣти тѣ дигахж, тѣ слагахж дертоветѣ на българщината въ Софийското окржжие.

Обстоятелствата, които сж накарали Левски да се обърне съ писмо къмъ Д. Трайковича, сж слѣднитѣ: Димитъръ Общи про тивъ личната воля на Левски и противъ распорежданията на Цен тралния комитетъ, нападна царската хазна въ Араба-конашката клисура (гл. Минжлото, II кн.). Слѣдъ нѣколко врѣме, тур скитѣ власти открихж истинскитѣ виновници на произшествието поради което по-главнитѣ дѣйци на Тетевенския, Ловчанския, Орханийския и Софийския комитети бѣхж арестувани; при това, самъ Общи паднж въ ржцѣтѣ на турското правосждие Мазхаръ-паша, тогава софийски губернаторъ, назначи привръ менно смѣсена комисия, за да разслѣдва виновницитѣ на Араба конашкото събитие. Въ състава на тази комисия отъ българска ана влѣзохж: Д. Трайковичъ, Хаджи Мано, М. Каймакчи и Желявски, членове отъ управителния съвѣтъ.

Когато приврѣменната комисия издирваше виновницитѣ на произшествието, въ това врѣме Левски пжтуваше по Тракия. Разни слухове се разнесохж тогава между хората на съзаклятието относително причинитѣ на арестуванията въ София, Орхание, Тетевенъ и Ловечъ. Между тѣзи слухове бѣ и слухътъ, че Трайковичъ, като повѣрено лице и на Софийския комитетъ и на Махзаръ-паша, прѣдалъ на турскитѣ власти тайната на комитетитѣ. Противенъ на този слухъ бѣ слухътъ, че Хаджи Мано протестиралъ прѣдъ Махзаръ-паша за арестуваньето на софийскитѣ учители. Слуховетѣ се разнасяхж отъ Ловечъ и София. Левски бѣ поразенъ отъ факта, че главнитѣ лица на Тетевенския, Плѣвенския, Орханийския и Софийския комитети бѣхж арестувани; той искаше да знае самата истина за причинитѣ на ареститѣ и вѣрваше, че тази истина може да узнае отъ Трайковича, като членъ на врѣменната комисия и като обвиняемъ въ прѣдателство. Това сж обстоятелствата, които сж накарали Левски да се адресира съ писмо до трайковича въ София.

Прѣдметното писмо намерихме въ ржцѣтѣ на г-на Димитъръ Кознички, прѣставтель отъ Дупница. Ползуваме се отъ случая да му благодаримъ, гдѣто ни достави възможность да му дадемъ гласность съ нуждниtѣ коментарии. Прѣмирътъ на Кознички трѣбва да послѣдватъ всички ония, въ ржцѣтѣ на които случайно сж паднали каквито и да било документи по организацията на българскитѣ революционни комитети отъ 1867—1877 год.

---

ries

ue.

